

Riksdagens protokoll

1992/93:107

Fredagen den 7 maj

Kl. 9.00 – 13.19

Protokoll
1992/93:107

1 § Utökning av antalet suppleanter i försvarsutskottet

*Svar på
interpellationer*

Valberedningen hade enligt ett till kammaren inkommet protokollsutdrag tillstyrkt att antalet suppleanter i försvarsutskottet utökades från 20 till 21.

Kammaren biföll denna framställning.

2 § Val av suppleant i försvarsutskottet

Företogs val av en suppleant i försvarsutskottet.

Kammaren valde i enlighet med valberedningens förslag till

suppleant i försvarsutskottet

Bengt Lindqvist (s)

3 § Svar på interpellation 1992/93:141 om Socialstyrelsens narkotikaförteckning

Anf. 1 Socialminister BENGT WESTERBERG (fp):

Herr talman! Karl Gustaf Sjödin har frågat mig om jag är beredd att medverka till att de narkotiska preparaten kokain och fencyklidin överförs till Läkemedelsverkets narkotikaförteckning I.

Karl Gustaf Sjödin hävdar att kokain och fencyklidin, eller Angels dust som det också kallas, är mycket farliga narkotiska preparat men att detta ännu inte slagit igenom vid den rättsliga bedömningen av straffvärdet vid narkotikabrott.

Sverige har anslutit sig till Förenta nationernas narkotikakonventioner, enligt vilka tillverkning, export, import, distribution, förvaring, handel, användning och innehav av narkotika skall begränsas till medicinska och vetenskapliga ändamål. Skilda kontrollnivåer gäller för olika varor med hänsyn till deras användbarhet för medicinska eller vetenskapliga ändamål och riskerna för missbruk.

Enligt konventionerna måste utöver de vanliga läkemedelsbestämmel-

serna finnas vissa bestämmelser av annat slag. Grundvalen för de speciella bestämmelser som förutses i konventionerna är förteckningen över kontrollerade ämnen i listor med olika kontrollnivåer. Dessa listor anger den lägsta kontrollnivå som erfordras enligt konventionerna, men staterna har rätt att utöva strängare kontroll och t.o.m. förbjuda användningen av vissa substanser.

FN-konventionerna innehåller också ett fåtal bestämmelser om den illegala verksamheten med narkotika och psykotropa ämnen. Det råder ingen tvekan om att Sverige uppfyller konventionernas krav i dessa avseenden.

Läkemedelsverkets narkotikaförteckningar följer i stort dels den allmänna konventionen från 1961, dels 1971 års psykotropkonvention. Det är dock viktigt att komma ihåg att de svenska listorna inte är identiska med FN:s listor.

Vi har fem listor varav den första omfattar ämnen som inte har någon medicinsk användning men som kan tillåtas för vetenskapligt bruk. I förteckning I upptas ämnen som cannabis, heroin, LSD och kat. Förteckning II upptar tung narkotika med viss medicinsk användning. Till förteckning II räknas kokain, morfin m.fl. ämnen. Förteckning III upptar sådana ämnen som i sig är att betrakta som narkotika men som kan ingå i andra preparat som inte är klassade som narkotika. Ett sådant exempel är kodein, som används i olika typer av smärtstillande medel.

I narkotikastrafflagens 3 § andra stycket, anges de kriterier som skall vara vägledande för bedömningen av om ett narkotikabrott skall betraktas som grovt eller inte. Där anges att domstolen särskilt skall beakta om brottet har utgjort ett led i en verksamhet som har bedrivits i större omfattning eller yrkesmässigt. Dessutom anges att det skall beaktas om brottet avsett en särskilt stor mängd narkotika eller annars varit av särskilt farlig eller hänsynslös art. Bedömningen skall grundas på en sammanvägning av omständigheterna i varje enskilt fall. Huruvida ett ämne finns på lista I eller II i Läkemedelsverkets narkotikaförteckning bör inte påverka domstolarnas bedömning av straffvärdet.

Kokain bedöms redan i dag i våra domstolar som ett farligt preparat. Detta har också uttryckts i domar från Högsta domstolen. Fenylcyklidin förekommer knappast inte i Sverige, varför man inte kan uttala sig om domstolspraxis.

Mot bakgrund av de förhållanden jag nu redogjort för, samt det faktum att kokain används vid vissa ögonoperationer, bedömer jag inte att det finns behov av att flytta kokain till narkotikaförteckning I. När det gäller fenylcyklidin ämnar jag dock ta upp en diskussion med Läkemedelsverket för att utvärdera om det finns behov av en sådan överflyttning.

Anf. 2 KARL GUSTAF SJÖDIN (nyd):

Herr talman! Jag tackar socialministern för den allmänna redogörelsen på detta område. Det kan vara intressant för åhörarna att få höra hur det ligger till.

Det stämmer att kokain används som lokalbedövningsmedel vid vissa ögonoperationer. Men det sägs att kokain kan ersättas av exempelvis ett medel som heter xylokain, vilket också görs.

Jag är glad för att socialministern ämnar ta upp en diskussion om detta. Jag skulle gärna se att det blir en hearing om dessa frågor. Ämnen i dessa förteckningar överförs utan någon större diskussion. Det finns ett ämne som heter pemolin som tydligen har överförts till narkotikaförteckning I av Läkemedelsverket utan någon större diskussion i frågan.

PCP, fencyklidin eller Angels dust, som socialministern sade – det har många olika namn – har utmönstrats som läkemedel. Det vore intressant att få höra om man inte kunde föra över dessa ämnen till förteckningen, som man exempelvis utan någon direkt orsak har gjort med pemolin.

Anf. 3 Socialminister BENGT WESTERBERG (fp):

Herr talman! Jag är inte expert nog för att kunna avgöra som xylokain kan ersätta kokain vid alla ögonoperationer. Jag utgår från att det är en sådan bedömning som Läkemedelsverket är kompetent att göra.

Skulle kokain inte behövas i samband med operationer är det möjligt att en omklassning kan ske. Men hittills har man bedömt att kokain behövs i en del sammanhang. Uppenbarligen går det inte att i de sammanhangen använda xylokain. Vi har därför accepterat att kokain finns kvar på förteckning II i Läkemedelsverkets listor.

Anf. 4 KARL GUSTAF SJÖDIN (nyd):

Herr talman! Jag vore tacksam om socialministern tog upp frågan om kokain och dess användning som lokalbedövningsmedel i diskussionen när han ämnar diskutera exempelvis fencyklidin. Det vore kanske en idé att göra det så att vi får klarhet i frågan. Enligt många är det litet märkligt att kokain fortfarande finns i narkotikaförteckning II.

Inte heller jag är någon medicinsk expert. Jag har via andra som är mer kompetenta på området fått uppgifter om att kokain kan ersättas av andra lokalbedövande medel. Jag vore tacksam om socialministern tog upp detta i sina diskussioner med Läkemedelsverket.

Överläggningen var härmed avslutad.

Ajournering

Kammaren beslöt kl. 9.07 på förslag av andre vice talmannen att ajournera förhandlingarna till kl. 9.15 i väntan på att statsministern skulle anlända för att lämna svar på interpellation 104.

Förhandlingarna återupptogs kl. 9.15.

4 § Svar på interpellation 1992/93:104 om statens roll i välfärdspolitiken

Anf. 5 Statsminister CARL BILDT (m):

Herr talman! Herr interpellant! Låt mig börja med att be om ursäkt för försen ankomst orsakad av alltför snabb hantering av den föregående interpellationen. Men det kan ju också ha ett värde.

I en interpellation har Widar Andersson frågat om vi kommer att gå vidare i arbetet med att tydliggöra vad som är statens och vad som är samhällets uppgifter genom att slå fast offentliga åtaganden på några av honom nämnda områden.

Han vill veta om regeringen har för avsikt att stifta rättighetslagar som garanterar medborgarna – och därmed ålägger det offentliga att leverera – barnomsorg, bibliotekstjänster och socialbidrag på en viss nivå.

Tänker vi monopolisera råvaror, kommunikationer, högre utbildning och annan nationell infrastruktur?

Tänker vi avskaffa landstingen och förstatliga akut- och specialistvården?

I den regeringsförklaring som jag avgav den 4 oktober 1991 sades följande om regeringens grundläggande syn på dessa frågor:

”Alltför ofta har staten och den offentliga makten betraktats som det samma som samhället. Men nu är kollektivismens tid slut. I vårt Sverige kommer samhället alltid att vara större än staten.”

Den förändrade syn på dessa frågor som regeringsförklaringen gav uttryck för är av central betydelse för det förändringsarbete som vi har tagit initiativ till under tiden sedan regeringsskiftet.

Politisk verksamhet är naturligtvis av avgörande betydelse i varje väl fungerande samhälle. Det kommer alltid att finnas en rad frågor som kräver en stark offentlig makt.

Det kan handla om genuint gemensamma uppgifter, där de klassiska exemplen är försvaret och rättsväsendet. Det kan också handla om en generell välfärdspolitik liksom om särskilda insatser för att värna trygghet och levnadsstandard hos dem i vårt samhälle som har det svårt eller om vaktslåendet av vårt nationella kulturarv. På dessa och andra områden måste det offentliga alltid stå starkt.

Men alltför ofta har det faktum att det på vissa områden behövs politiska insatser och regleringar lett till den felaktiga uppfattningen att alltmer måste skötas eller regleras av det offentliga.

Individernas frihet, de mänskliga gemenskapernas oberoende och marknadsekonominns möjligheter att fungera har då betraktats som andra rangens värden. Staten har setts som instrument för att i alla lägen göra tillvaron bättre. Politikerna har inte velat sätta upp några spärrar för sin styrande verksamhet.

Det är mot en sådan sammanblandning av stat och samhälle som vi vänder

oss. Vi vill komma bort från uppfattningen att allt kan och bör likriktas och regleras. Vi vill bredda möjligheterna för individer, familjer, företag och andra frivilliga gemenskaper att ta eget ansvar och själva välja hur livet skall levas. I det arbetet har staten förvisso en viktig roll. Ofta kan offentliga insatser vidga människors valmöjligheter. Men gränsen mellan stat och samhälle skall likväl vara tydlig.

Det är därför en angelägen uppgift att på ett tydligare sätt än hittills komma fram till vad som skall skötas i den frivilliga sektorn – och det må vara genom individers egna insatser, genom marknadslösningar eller genom frivilligt samarbete – och vad som skall skötas offentligt.

Detta skall göras på ett sätt som ökar individens frihet, förbättrar marknadsekonomens möjligheter att fungera och vidgar och förbättrar det frivilliga arbetets och ansvarstagandets villkor. Statens och det offentliga åtaganden skall koncentreras. Friheten och ansvaret skall få ökat utrymme.

På dessa punkter har den politiska debatten under de senaste åren blivit både livaktigare och intressantare. Erfarenheterna från de totalreglerade socialistiska samhällenas misslyckanden och kollaps har här spelat en stor roll. Men också politiska misslyckanden i vårt eget samhälle har betytt mycket för den nya debatten.

Regeringen har redan genomfört en rad reformer som verkar i den riktning jag här angett.

Vi har öppnat för en mer genuin valfrihet inom skola och omsorg. Vi har avreglerat flera viktiga marknader. Vi har sänkt skatten.

Vi har tillsatt en fri- och rättighetsutredning med uppdrag att förstärka de medborgerliga fri- och rättigheterna. Vi har öppnat möjligheter för universitet och högskolor att genom övergång till stiftelseform vinna ökat oberoende.

Genom en genomgripande omläggning av statsbidragssystemet har vi givit kommunerna kraftigt vidgade handlingsmöjligheter.

Steg för steg har vi gjort Sverige till ett friare samhälle med större möjligheter för individer, familjer och företag att själva fatta avgörande beslut om sin egen framtid.

Och på den vägen avser vi att gå vidare.

Detta är vår färdriktning. Vår avsikt är att koncentrera de offentliga åtagandena. Staten skall stå stark där den skall vara stark, men vi måste ge ansvar åt övriga delar av samhället.

Något monopoliserande av råvaror och kommunikationer kommer det därför inte att bli tal om. Vi vill öppna för mer av konkurrens i de fall där marknader varit för begränsade eller inskränkta.

Universitet och högskolor är offentliga institutioner och kommer till övervägande del att så förbli under överblickbar framtid.

Men området är självfallet inget naturligt monopol. Såväl ädel tävlan mellan lärosäten som ett oberoende förhållningssätt visavi statsmakten är både möjliga och önskvärda.

Därför ger vi institutionerna ökat oberoende. Därför gör vi det möjligt för vissa högskolor och universitet att ombildas till självständiga stiftelser, och därför öppnar vi åtminstone möjligheten för helt nya utbildningsinstitutioner att starta och börja undervisa och utfärda examina.

Landstingens framtid diskuteras nu intensivt i olika politiska partier. Det parti jag är ordförande för kommer med all säkerhet att komma fram till slutsatsen att det vore bättre för välfärden och billigare för skattebetalarna om landstingens uppgifter överfördes till andra.

Men frågan står inte på denna regerings dagordning. Oavsett vilken åsikt man har i denna organisatoriska fråga är svaret på en annan fråga, nämligen om det offentliga skall ha ansvar för att medborgarna får god vård vid sjukdom, ett klart ja. Något förstatligande av akut- och specialistvård är dock inte aktuellt.

Så till de eventuella rättighetslagarna.

Låt mig konstatera att riksdagen denna vår beslutar om en ny rättighetslag för personer med svåra funktionshinder. Det är ett viktigt steg i vår välfärds- politik.

Socialtjänstkommittén har förordat att socialbidragen skall samordnas för hela riket. Dessa förslag bereds för närvarande inom regeringskansliet. Otvetydigt är dock återigen att det offentliga har ansvar för att ingen lämnas vind för våg när han eller hon råkar i svårigheter.

En lag som ålägger stat, kommun eller andra att tillhandahålla bibliotekstjänster är inte aktuell. De danska erfarenheterna av en sådan lag är inte goda.

Även barnomsorgen, slutligen, är i stöpsleven, som alla i denna kammare torde vara väl underrättade om. Vi förbereder ett förslag till ändringar i socialtjänstlagen på denna punkt som dessutom skall säkra valfriheten mellan olika former av barnomsorg.

Valfrihetsrevolutionen i välfärdspolitiken kommer med all säkerhet att dominera 1990-talets ansträngningar att reformera den offentliga sektorn och att göra det tydligt att samhälle och stat inte är synonyma begrepp.

I regeringsförklaringen 1991 stod också följande – som väl beskriver regeringens principiella inriktning i dessa mycket viktiga frågor:

”Staten måste ha det yttersta ansvaret för att alla medborgare ges en grundläggande trygghet vid arbetslöshet, sjukdom, ålderdom och handikapp. Dessa insatser måste även i framtiden till den alldeles övervägande delen finansieras gemensamt.

Däremot finns det ingen anledning att själva produktionen alltid skall ske i offentlig regi. Att skilja på offentlig kontroll och finansiering å den ena sidan och en fri produktion med enskilda, kooperativa och offentliga producenter å den andra blir därför den grundläggande principen för förnyelsen av de olika välfärdssystemen.”

Till detta synsätt har sedan dess bl.a. Lindbeckkommissionen anslutit sig. Jag noterar att åtskilliga fristående samhällsdebattörer – till vilkas krets jag i detta sammanhang räknar Widar Andersson – i stort sett gjort detsamma.

Kollektivismens tid är förbi. Den gångna erans ofta socialistiskt inspirerade tro på det uniforma, det reglerade och det stillastående har ingen framtid.

I stället bryter långsamt en ny värderingsgemenskap fram. Vi kan i stället bygga ett samhälle präglad av medborgarskap och enskilt ansvarstagande, valfrihet och kontinuerlig förändring.

Herr talman! Jag tackar statsministern för svaret. Jag finner att ganska mycket i svaret väl fångar tidens rytm. Det gäller särskilt avsnitten om den engagerade medborgarens plats och situation i samhället. Det är förvisso sant att tron på centralismen som överlära och det etablerade misstroendet mot enskilda medborgares och lokala politikers förmåga att fatta goda beslut vad gäller sin egen situation måste brytas.

På en avgörande punkt – det gäller den fråga som jag har ställt om de naturliga monopolen – finner jag ett stort avstånd. Jag tror att det är centralt, och jag skall uppehålla mig vid det i mitt anförande. Jag gläder mig också åt beteckningen fristående samhällsdebattör.

I de omprövningens tidevarv som vi i dag lever i, inte bara i Sverige utan i en stor del av världen, är det viktigt att var och en av oss, utifrån sina egna moraliska uppfattningar om vad som är rätt och fel här i världen, är beredd att tänka så fritt som möjligt och pröva framtidens möjligheter. En av mina huvudpoänger, statsministern, är dock att den som har hand om staten inte är fri. Jag vill också påstå att det avgörande för synen på staten är om man betraktar den som sin eller inte.

En företrädare till statsministern – här lånar jag en del uppgifter från statsvetaren Stig-Björn Ljunggren och hans bok *Folkhemskapitalismen* –, nämligen Gillis Bildt sade 1889 i andrakammarsalen i riksdagen att: Det är väl samhällets plikt att utjämna ojämnheter och att söka förbättra arbetarklassens ställning genom omvårdnad för dess bildning och materiella välfärd.

Om vi jämför farfars farfars ord, som är offensiva och som talar om att utjämna och förbättra, med Carl Bildts svar i dag, där han säger att staten har det yttersta ansvaret, ser vi att där Gillis Bildt var oerhört offensiv och kände stort ansvar för staten och medborgarna är Carl Bildt passiv och talar om ett yttersta ansvar. Det är en stor skillnad.

En annan företrädare, Arvid Lindman, förstälade de norrbottniska gruvorna och reglerade exporten av järnmalm. Han motiverade sitt beslut i riksdagen år 1907 med att säga att svensk järnhantering skulle garanteras råvara, och utländska intressen skulle inte lägga beslag på fyndigheterna. Även om statsministern vill säga "rätt då, men fel nu", hävdar jag att förklaringen går djupare än så.

Det fanns ett betydande ansvar för det allmänna hos den besuttna klassen, och de betraktade staten som sin. Sedan kom rösträtten och därmed den socialdemokratiska dominansen. Vi inom socialdemokratin har därefter, på gott och ont, betraktat staten som vår. Borgerligheten, framför allt högern och sedermera Moderata samlingspartiet, har skapat en ideologi som alltmer vänt sig bort från staten och det allmänna. År 1991, för första gången sedan 1930, får Sverige en konservativ statsminister.

Då är vi tillbaka till kärnfrågan. Statsministern har ansvar för staten. Han är inte längre i opposition. Han är inte längre fri. Han skall tala för det allmännas intresse. Carl Bildt sade i sitt svar att statens roll skall koncentreras. I det moderata programförslaget till höstens stämma uttrycks det som att staten och kommunen skall hantera det genuint gemensamma, de problem som ingen kan lösa lika bra eller bättre.

Den stora systemskiftesfrågan framöver är: Vad är detta genuint gemensamma?

Jag kan ändå inte tro att statsministern bara menar polis, militär och domstol. Är det inte ett genuint gemensamt intresse för Carl Bildt, likväl som för Arvid Lindman, att säkra råvaror som malm och skog och allmänna kommunikationer så att de kommer alla medborgare till del?

Är det inte ett genuint gemensamt intresse att göra en kraftsamling för arbete och tillväxt i de tider vi lever i i dag? Är det inte ett genuint gemensamt intresse för statsministern, likt det var för Gillis Bildt, att söka utjämna de sociala ojämnheter som finns i vårt land och i världen? En stor social ojämnheter som finns i dag är arbetslösheten. Är det inte också ett genuint gemensamt intresse att minimera de bidragsberoendes skara?

I dag finns en passiv bidragspolitik. Jag lovar och garanterar: Jag säger detta utan minsta form av skadeglädje, med tanke på den situation som landet befinner sig i. Under den tid jag har varit med i Socialdemokraterna har vi alltid från högerhåll fått höra att vi skapar ett bidragssamhälle. Jag måste tyvärr konstatera att nu kan vi vända på de argumenten. Situationen är ju omvänd. Jag tror aldrig att det har funnits så många människor i Sverige som har levt på passiva bidrag som i dag.

Är det inte ett genuint gemensamt intresse att på bred front skjuta mot både moralupplösningen och den organiserade ekonomiska brottsligheten? Dessa fenomen slår igenom hos både hög och låg. Där finns fusket med moms, fusket med konkurser och fusket med a-kassa – många stämplat och får ersättning för att sedan jobba svart. Dessa frågor är en utmaning för demokratin.

Är det inte ett genuint gemensamt intresse att organisera samhället så att det blir en helhet, en nationell gemenskap, en mötesplats för olika sociala inriktningar – en värdegemenskap som håller samhället samman?

Herr talman! Den politiska striden rör egentligen frågan om vem som kan formulera en trovärdig och betald plan för vår epoks genuint gemensamma sektor i Sverige och utomlands. Därför är statsministerns svar oerhört viktiga och intressanta.

Anf. 7 Statsminister CARL BILDT (m):

Herr talman! Det är intressant att diskutera dessa frågor. Vi har en förmåga att försöka diskutera vad som är genuint grundläggande frågeställningar. Jag tror att vi är alldeles överens om att vi befinner oss i en brytnings-tid, kanske inte just i år, men denna epok håller på att förändras på ett grundläggande sätt.

Det är en spännande observation att när Widar Andersson åberopar f.d. konservativa statsministrar som Gillis Bildt och Arvid Lindman mot mig, är det Widar Andersson som utgör den konservativa personen och jag företräd-der en mer i detta hänseende liberal samhällsuppfattning. Det är riktigt att den gamla högern, i samhällen från före demokratins genombrott, uttryckte att staten var deras. Samhället var en organism. En patriarkalisk uppfattning rådde där Kungen var den översta pappan, och samhället administrerades "nedåt". Så skulle den eviga ordningen råda.

Vi vet alla att detta samhälle bröts sönder underifrån av en expanderande

marknadsekonomi, av en ny medelklass, av människors och nationers krav på frihet. Vi fick i grunden ett bättre samhälle. Jag tycker dock att en del av det gamla ändå förtjänar sin plats också i det moderna samhället. Jag har alltid sagt, trots min beaktelse till liberalismen i debatten här, att min samhällsfilosofi är en blandning mellan liberalismens frihetsälskande och konservatismens ansvarstagande och tro på kontinuitet. Jag vill inte överlåta hela det gamla konservativa arvet till Widar Andersson. Litet vill jag få behålla själv.

Vad har hänt? Vi har båda sett framgången för de öppna liberala, marknadsekonomiska, demokratiska samhällena, och vi har sett misslyckandena i de samhällen där staten har tagit på sig ansvaret för allt. Planekonomin och det totalt dirigistiska samhället har visat sig vara det värsta samhället. Vi har sett i vårt eget samhälle hur alltför centralstyrda, alltför monopoliserade, system inte fungerar. De blir för dyra. Vi har som skattebetalare inte råd med dem, och de är inte bra för människorna. De människor som skall få ta del av välfärden upplever att de får mer av byråkrati och förmynderi. Det är inte det de vill ha.

Det handlar om att på nytt dra dessa streck mellan staten och samhället. Jag tror att Widar Andersson och jag är överens om att man inte får blanda ihop stat och samhälle. Det går ytterst ut över den enskilde. Begreppet aktivt medborgarskap är ett begrepp som har förekommit mycket flitigt i moderat och liberal idédebatt och som jag nu med stort intresse ser kommer fram i socialdemokratisk idédebatt.

Jag vill inte polemisera med Arvid Lindman eftersom han inte har möjlighet att replikera. Men under den gamla tiden var järnmalmens Sveriges främsta tillgång. Så är det inte längre. Ett samhälles främsta tillgång, i en tid som kännetecknas av internationalisering och individualisering, är individernas förmåga till fritt ansvarstagande. Jag tror inte längre att det är fråga om naturresurser av den ena eller andra sorten. Det är just friheten, kreativiteten, ansvarstagandet, förmågan att se framtiden som spännande och att själv kunna förverkliga den som är ett samhälles allra främsta tillgång. Därför skall vår politik inriktas på att försöka ge just dessa våra främsta tillgångar så goda förutsättningar som det över huvud taget är möjligt.

Det här innebär mycket av det vi har diskuterat, t.ex. ansvar för grundläggande social trygghet. Det måste finnas en trygghet och säkerhet. Det gäller både ansvaret för att så långt det över huvud taget är möjligt se till att produktionen fungerar så att det inte blir arbetslöshet. Riktiga jobb skapar vi när ekonomin står på riktig grund, aldrig med hjälp av expanderad AMS-politik – hur nödvändigt det än kan vara i det akuta läget. Vi skall vidare se till att vi har ett utbildningssystem som ger varje uppväxande liten kille eller tjej så goda förutsättningar för framtiden som möjligt. Vi skall se till att vi har en utrikespolitik som ger oss som individer den trygghet som det internationella samarbetet i den nya tiden gör möjligt.

Detta ställer krav på – och det här sade Widar Andersson också – mera av omtänkande, nytänkande och samhällsförändring än vad många egentligen inser. Mycket av diskussionen under senare år har gällt att stoppa varje förändring. Vi har från vissa håll hört att i stort sett varje förändring är farlig. Allt förr var bättre än det nya. Man talade om att försvara välfärdsstaten.

Den viktiga uppgiften är i själva verket att förnya välfärdsstaten för att förhindra att den förfaller. Det är de reella alternativen. Det är detta behov av omtänkande, förnyelse och fri debatt – friare än vad en av ämbetet bunden statsminister kan föra – av fristående samhällsdebattörer och opposition som är nyckeln till att åstadkomma dessa samhällsförändringar, som Widar Andersson och jag från våra olika perspektiv finner så angelägna.

Anf. 8 WIDAR ANDERSSON (s):

Herr talman! Det här var ett intressant inlägg. Men det cirkulerade hela tiden kring frågan om det genuint gemensamma. Jag tror att det är kring denna fråga som en stor del av den politiska striden kommer att stå.

Det pågår ett enormt arbete inom partierna. Inom socialdemokratien, allsidigheten i samhället inom Moderaterna, kristdemokraterna, inom Folkpartiet är det Citizens Charter – ett slags försvenskning av ett välfärdskontrakt, osv. Det gäller att hitta hur det nya genuint gemensamma skall formuleras.

Carl Bildt gillar ju att skriva och tala. Jag delar själv den lasten, och jag vet därför också att det mesta som skrivs är dagsländor och inte är ämnat för evigheten. När jag läser det jag själv skrev för 20 år sedan rodnar jag litet ibland. Med denna reservation vill jag ändå hänvisa till boken Generationskriget, författad av några unga moderater i riksdagen och på Svenska Dagbladet – en alldeles förträfflig bok! Vidare har vi tidskriften Svensk linje. Året är 1969, och Carl Bildt är redaktör. Han skriver om den nya moderata välfärdspolitiken, och han menar på att den politiken – lyssna noga, det är intressant – är en bekännelse till behovet av samordning och solidaritet, en bekännelse till behovet av ett starkt samhälle.

Jag uppfattar inte de orden som en dagslända, herr statsminister, utan som djupt insiktsfulla. De gäller än i dag, även om mycket kan omprövas. Men någonstans på resan från 1969 och hit har statsministern anpassat sig till mera av marknadsideologi. Det som oroar mig djupt – vi talar om risken för backlash på jämställdhetsområdet – är en backlash på förändringsområdet om alltför mycket av förhoppningar om förändringar knyts till marknaden. Marknaden som verksamhet och ideologi är begränsad. De marknadsekonomiska öppna systemen är grunden för välfärden. Men marknaden är begränsad när det gäller organiseringen av den offentliga sektorn.

Enligt min mening är det lika viktigt att dra gränser för marknadens inflytande över samhället som för statens. Om vår utgångspunkt är medborgarnas främsta, måste vi våga ta steget att reglera medborgarnas rättigheter såväl som skyldigheter. I det socialdemokratiska programförslaget Medborgarmakt och uttrycket "att våga vilja" sätts människan som medborgare före människan som klient eller kund. Det är en oerhört viktig markering. Vi kan alltså pragmatiskt söka oss fram till olika lösningar som kan passa bäst för olika människor och olika epoker.

Men statsministern begränsar regeringens handlingsmöjligheter med sin ovilja till naturliga monopol. Varför denna begränsning, Carl Bildt? Hur skall allmänintresset kunna hävdas om det allmännas högsta chef, statsministern, inte vill hävda det eller är mycket förvirrad och osäker över vad det allmänna egentligen är?

Herr talman! Jag medger att jag är litet osäker. Men just nu gäller det vad Widar Andersson tycker på den avgörande punkten, nämligen de naturliga monopolen. Jag är inte riktigt säker på vad Widar Andersson vill definiera som de naturliga monopolen. Jag försökte definiera begreppet från min utgångspunkt. Widar Andersson säger att det måste vara något mera. Då infin- ner sig frågan: Vad då mera?

Det talas i största allmänhet om social gemenskap i samhället. Men inte vare sig Widar Andersson eller jag tror att vi åstadkommer detta med hjälp av lagstiftning eller KAS. Gemenskapen finns naturligt mellan männi- skorna.

Vi har gått från Gillis Bildt och Arvid Lindman fram till Carl Bildt i slutet av 1960-talet. Det är alltid intressant att få reda på vad man skrev förr.

Om jag hade skrivit om det där i dag hade jag nog inte använt uttrycket ”starkt samhälle” på samma sätt. Jag hade talat om en stark stat som en för- utsättning för ett gott samhälle – så hade jag formulerat mig i dag. Vad är då skillnaden, och vad har inträffat under tiden?

Jag tror att vi har lärt oss mer om politiska misstag. På 50- och 60-talet var debatten centrerad kring marknadsmisslyckanden, dvs. ofullkomligheter hos marknaden. Man talade om att detta kunde korrigeras genom att man politiserade och styrde alltmer.

Nu har vi lärt oss – också inom socialdemokratin, tror jag, även om jag ibland blir tvivlande när jag hör andra företrädare än Widar Andersson – att det inte är riktigt sant. Vi har lärt oss att en stat som försöker att vidga sig för mycket och ta över alltmer av samhället inte blir starkare utan svagare. Människorna upplever den också som svagare.

En stat som inte kan värna deras grundläggande rättssäkerhet, men som samtidigt reglerar, styr och byråkratiserar, kan för dem som finns på toppen verka väldigt stark. Men människorna upplever den som svag, därför att den inte löser de problem som människorna vill att staten skall kunna lösa för dem.

Detta har vi lärt. Därför är politiken inriktad på att åstadkomma en stat – om jag med stat menar det offentliga i vidare, mer ideologisk bemärkelse – som är stark men begränsad, och där det aktiva medborgarskapet ger medborgaren möjlighet att känna frihet och ta ansvar i alla de manifestationer som han eller hon väljer.

Jag ser inte att man utformar politiken för medborgaren som t.ex. kund eller patient, därför att alla är kunder, alla är patienter, alla är unga och alla är gamla i olika skeden av livet. Det är medborgaren själv som väljer och som skall ha så goda förutsättningar som möjligt för att skapa sin framtid.

Det som har inträffat, om vi ägnar oss åt utvecklingen sedan slutet av 60- talet, är att staten – det offentliga – har misslyckats på många avgörande om- råden. När jag läser den bok som bl.a. Widar Andersson har skrivit om den nya socialdemokratin slår det mig att de ord som han och hans medförfattare använder om klassiska begrepp som folkhemmet och det starka samhället är främlingskap, maktlöshet, bristen på individuellt ansvar, social rotlöshet, vanmakt, utanförskapskänsla, likgiltighet för politik, avstånd till samhället, den existensiella hemlösheten, expertvälde och gubbstrukturer.

Även om det blir litet mycket när man staplar orden ovanpå varandra är det ju detta som har inträffat under dessa 20 år. Uppgiften för 90-talet är att lägga grunden för en ny samhällsfilosofi. Det skall vi göra samtidigt som vi går igenom denna mycket svåra övergång från ett höginflationssamhälle efter den upplåsta spekulationsekonomin i slutet på 80-talet till en låginflationsekonomi där vi får bättre förutsättningar för tillväxt. Sysselsättningskrisen är ju en del av denna omställning.

Jag tror att det faktum att man har halat de röda fanorna över hela världen och att den ideologin har misslyckats, tillsammans med erfarenheterna från det svenska samhället, borde underlätta för debattörer som Widar Andersson att se till att den förändringen också sker inom det socialdemokratiska partiet.

Anf. 10 WIDAR ANDERSSON (s):

Herr talman! Som statsministern mycket riktigt har sagt är Sverige i en brytningstid, men det är också en mycket besvärlig tid för många enskilda medborgare.

Statsministern frågar mig vilka de naturliga monopolen är. Jag menar att den som har hand om staten har ett särskilt ansvar. Vi vet själva vilka besvär den socialdemokratiska regeringen hade 1989 och 1990, då man mycket snabbt fick göra saker som ingen i den socialdemokratiska rörelsen förväntade sig att en socialdemokratisk regering skulle göra, därför att regeringsansvaret krävde detta.

I den situation vi har nu med t.ex. arbetslöshet, omprövning, hägrande EG-medlemskap och internationalisering borde statsministern använda mycket mer av sin socialkonservativa ådra. Han borde göra rättning mittåt, och inte gå in i de gamla strukturerna. Det önskar ju varken socialdemokrater eller högern, förmodar jag. Han borde gå in i nya statliga, offentliga strukturer.

Vi står inför en rad vägval. Ett av de naturliga monopolen är faktiskt kommunikationer. Jag kan ta ett exempel från min egen hemkommun, Nordanstig. Det är en liten Hälsingekommun med 11 000 invånare. Vi har jobbat oerhört aktivt där. Det finns en växande medborgarskapskänsla, ett självmedvetande och en gedigen förändringsvilja mitt i arbetslösheten. Jag är djupt hoppfull.

Televerket vägrar av lönsamhetsskäl att dra in den kabel vi behöver för att kunna få bl.a. bildtelefonier. Man vägrar att göra det av lönsamhetsskäl.

Posten lägger ned postbankerna i Ilsbo, Stocka och Strömsbruk så att småföretag och andra förlorar bankmöjligheten. Det är inte rent spel. Det behövs naturliga monopol i statlig regi som garanterar vissa saker oavsett var man bor. Det kan växla från epok till annan, från tid till annan, men här känner jag att marknadsideologin har fått alldeles för stort inflytande på regeringen. Man bortser från regeringsansvarets krav på rättning mittåt i svåra lägen.

I det informations- och kunskapssamhälle som nu under stora och svåra konvulsioner växer fram utmanas demokratin. Jag har vid flera andra tillfällen talat om behovet av samförstånd mellan de stora demokratiska partierna och hur oerhört viktigt det är. Även om nu en del av de mest bångstyriga i

regeringsunderlaget har bolagiserat sig och kanske passar Moderaterna bättre, hoppas jag att det inte skall innebära slutet på möjligheten till nationella handslag i vissa frågor.

Carl Bildt måste inse att han liksom farfars farfar *är* staten just nu, vare sig han vill eller inte. Det ställer speciella krav.

Prot. 1992/93:107
7 maj 1993

*Svar på
interpellationer*

Anf. 11 Statsminister CARL BILDT (m):

Herr talman! Jag vill nog inte efterkomma Widar Andersson på denna sista punkt och säga "staten, det är jag", för så är det faktiskt inte. Staten är någonting som är både större och viktigare än statsministerns person eller statsministerns personliga tyckande. Däremot är jag en av de främsta representanterna för den offentliga makten. Men Widar Andersson är en annan representant för den offentliga makten i det långt ifrån oväsentliga uppdraget att vara ledamot av Sveriges riksdag. Jag säger detta som en parentetisk observation beträffande formuleringen.

Jag är fortfarande litet osäker på vad Widar Andersson menar med naturliga monopol. Jag tror egentligen inte att det är Widar Anderssons uppfattning att vi skall ha en situation där riksdag eller regering fattar detaljbeslut om vad Televerket gör med sitt tjänsteutbud eller med sina taxor. Jag tror också att Widar Andersson i grunden tycker att mer konkurrens när det gäller utvecklingen av teletjänster är till nytta för samhället.

Widar Andersson talade om att vi är på väg mot ett informationssamhälle. Jag är alldeles övertygad om att vi står mitt uppe i vad man kan kalla en tredje industriell revolution. Det är revolutionerande nya teknologier som nu omskapar förutsättningarna för ekonomins utveckling och därmed också för samhällsstrukturen. Telekommunikationerna tillhör de allra mest revolutionerande av alla dessa revolutionerande ideologier. Att tro att detta skulle fjättras i någon typ av naturligt monopol är fel. Det enda samhälle som såvitt jag vet fortfarande försöker med detta är väl det nordkoreanska, och det kommer inte att lyckas det heller. Detta säger jag utan varje form av antydning om att Widar Andersson skulle tycka att det är bra.

Jag är inte klar över vad Widar Andersson egentligen menar med de naturliga monopolen. Det är en sak att som konsument och kund klaga på Televerket, men en annan att begära att verksamheten skall detaljregleras i varje del av den offentliga makten. Det tror jag inte att Widar Andersson egentligen vill.

Det är ett epokskifte. Widar Andersson sade att han är hoppfull. Det är jag också, mitt uppe i den dysterhet vi båda trycks av. Arbetslöshetssiffror och andra ekonomiska prognoser är sannerligen inte någon glättig läsning just nu. När man är ute och ser hur människors attityder förändras också mitt uppe i krisen kan man inte bli annat än hoppfull. Man säger inte längre att samhället, dvs. staten, dvs. farbror Politikern, skall lösa ens problem utan att man själv inte bara har ansvar utan också möjligheter. Kombinationen av att det nu har blivit unikt goda förutsättningar för industriell verksamhet i Sverige – vi ser just nu Ericsson ta hem den ena miljardordern efter den andra – och denna attitydskiftnad tror jag bäddar för någonting som gör att man mitt uppe i krisen kan vara mycket optimistisk vad gäller Sveriges möjligheter på 90-talet.

Min taletid är nu slut, men låt mig bara kort få säga följande. Jag är också för de nationella handslagen, men det som vi behöver allra mest är den nationella debatten om bl.a. de frågor som Widar Andersson och jag diskuterar här i dag. Debatten är en nödvändig förutsättning för att politiken skall kunna utvecklas och bli bättre. Det är lätt för mig att säga att det är stort behov av denna politiska utveckling inom socialdemokratien, men den behövs inom alla politiska partier.

Överläggningen var härmed avslutad.

5 § Svar på interpellation 1992/93:136 om Israel och de mänskliga rättigheterna

Anf. 12 Utrikesminister MARGARETHA AF UGGLAS (m):

Herr talman! Ingbritt Irhammar har i en interpellation frågat mig vilka åtgärder regeringen ämnar vidta för att försöka förmå Israel att respektera mänskliga rättigheter på de ockuperade områdena.

Låt mig först säga att jag delar den oro som Ingbritt Irhammar ger uttryck för i sin interpellation över det ökade våldet i de ockuperade områdena. I ett uttalande den 31 mars sade jag bl.a.: "Den upptrappning av våldshandlingarna på ockuperade områden och i Israel, som nu resulterat i en avspärrning av såväl Västbanken som Gaza, är ytterst oroväckande." Genom ett israeliskt regeringsbeslut den 18 april har avspärrningen förlängts på obestämd tid, vilket bl.a. medför att försörjningssituationen på Västbanken och i Gaza blir allt svårare. Risken för att detta leder till ytterligare våldsamma urladdningar är påtaglig.

Samtidigt med det eskalerande våldet har extraordinära ansträngningar gjorts av alla inblandade parter, vilka lett till att fredsprocessen i Mellanöstern åter kommit i gång – efter att ha stått stilla sedan Israel i december 1992 beslöt deportera över 400 palestinier anklagade för samröre med fundamentalistiska terrorister. Att deportationerna står i strid med den fjärde Genèvekonventionen har jag påpekat i flera uttalanden samt i mina samtal med premiärminister Yitzhak Rabin och utrikesminister Shimon Peres under mitt besök i Israel i januari i år.

Den svenska regeringens åsikt att den fjärde Genèvekonventionen är tillämplig på de ockuperade områdena och måste respekteras av Israel har således tydligt klargjorts vid ett flertal tillfällen, senast i det gemensamma nordiska inlägg som hölls vid mötet med FN:s kommission för de mänskliga rättigheterna den 4 februari.

Herr talman! I det skärpta läge som nu råder är det till den återupptagna fredsprocessen som vårt hopp måste stå. De tragiska brott mot mänskliga rättigheter som drabbar såväl palestinier som israeler bottnar i den pågående konflikten. Jag har många gånger påpekat att det endast är genom fortsatta förhandlingar som en lösning av den långvariga konflikten i Mellanöstern kan uppnås. I dagsläget är det av central vikt att dessa förhandlingar snarast leder till konkreta förbättringar av det dagliga livet i de ockuperade områdena. Många av våldshandlingarna under senare tid kan relateras till det

motstånd mot förhandlingarna som extremistiska grupper står för. Stödet för dessa grupper har ökat efter deportationerna, och denna tendens kan vändas endast genom konkreta förhandlingsresultat.

I denna situation är det den svenska regeringens önskan att i första hand stödja de förhandlingsvänliga krafterna på ömse sidor i konflikten. Som jag framhöll i den interpellationsdebatt om Mellanöstern som hölls här i riksdagen den 19 mars, är det grundläggande härvid att vi upprätthåller öppna och positiva kontakter med alla inblandade parter. De krafter som är beredda att föra fredssamtalen framåt bör känna såväl vårt tryck som vårt stöd. Viktigt är också att vi genom vårt bistånd fortsätter att hjälpa särskilt utsatta grupper på de ockuperade områdena. Bilateralt svenskt stöd till olika organisationer som verkar för mänskliga rättigheter, såväl palestinska som israeliska, ingår i detta bistånd.

I debatten den 19 mars förklarade jag också att regeringen har beredskap att vara värd för en multilateral arbetsgrupp, inom ramen för fredsprocessen, om mänskliga rättigheter i regionen. En förutsättning är att de inblandade parterna själva är överens om detta, vilket är en av de frågor som bör kunna avhandlas i den återupptagna processen. Klart står redan att frågorna om mänskliga rättigheter nu förts upp i de bilaterala samtalen mellan israeler och palestinier.

Anf. 13 INGBRITT IRHAMMAR (c):

Herr talman! Tack för svaret på min interpellation. Jag skrev den direkt när jag kom hem efter en veckas besök före påsken på Västbanken och Gazaremsan. Jag var då mycket upprörd och oroad över det ökande våld som där förekom och över alla de brott mot mänskliga rättigheter som jag fick kännedom om under besöket.

Det är vanligtvis ganska litet information som vi får om detta här hemma. Ibland står det en liten notis i tidningarna om att terrorister har dödat en israel eller några rader om att palestinier har blivit ihjälskjutna på ockuperat område. Dessa notiser tillsammans med flera års många gånger ensidiga rapporter i svenska massmedier från området har lett till att svenskar i gemen har trott att det i huvudsak är israelerna som är utsatta för palestiniernas terrorhandlingar i området.

De övergrepp som israelerna har begått mot palestinier har oftast förklarats med att israelerna har behövt rensa bort terrorister och orosmoment. Med detta har vi svenskar vanligtvis låtit oss nöja. Nu har det faktiskt skett en viss förändring i massmedierapporterna på sistone, och det tycker jag är bra.

Herr talman! Jag vill först klart deklarerat att jag fördömer allt våld, oberoende av vem det drabbar. Det är lika fruktansvärt om israeler blir skadade och dödade som om palestinier blir det. Men samtidigt vill jag slå fast att Israel i dag på de ockuperade områdena står för betydligt fler övergrepp än palestinierna.

Jag anser att detta bör komma till allmänhetens kännedom, och jag saknar faktiskt ett uttalande med den inriktningen i svaret. Jag ser gärna att utrikesministern förtydligar sig i det avseendet. Svenska folket behöver faktiskt

Prot. 1992/93:107
7 maj 1993

*Svar på
interpellationer*

denna information, eftersom nyhetsbevakningen varit så selekterad som den varit under senare år.

Det är min förhoppning att Israel bättre skall respektera mänskliga rättigheter i de ockuperade områdena. Om en stark internationell opinion kan väckas för detta, tror jag att det blir möjligt att bättre utöva påtryckningar på den israeliska staten. Detta är också ett av skälen till att jag har framställt min interpellation.

Jag menar också att för att fredsprocessen skall få en chans måste båda parter få slut på dödandet och våldshandlingarna. För detta måste Israel ta på sig ett mycket stort ansvar och börja med att respektera internationella konventioner, särskilt som staten Israel faktiskt ser på sig själv som den enda demokratin i området.

Jag tycker därför att det är bra att utrikesministern återigen tar upp frågan om deportationen av de över 400 palestinier och upprepar att beslutet står i strid med den fjärde Genèvekonventionen. Jag lyssnade i går på CNN. Jag är inte säker på att jag riktigt fick klart för mig vad som sades, men det framgick, om jag förstod det rätt, att just den grupp som arbetar med mänskliga rättigheter nu har avbrutit förhandlingarna i avvaktan på att Israel skall lägga fram en tidsplan för när de deporterade skall få återkomma. Detta visar hur viktigt det är att denna fråga löses.

Samtidigt är det oerhört glädjande att Israel har fattat beslut om att låta 30 palestinier få återvända efter långvarig deportation. Just denna typ av förtroendeskapande åtgärder är nu oerhört nödvändig för att fredsprocessen skall få en chans att gå vidare.

Utrikesministern nämner i sitt svar: "De krafter som är beredda att föra fredssamtalen framåt bör känna såväl vårt tryck som vårt stöd." Jag håller med om det. Vi fortsätter vårt stöd dels till de utsatta områdena, dels till organisationer för mänskliga rättigheter och andra organisationer. Frågan är hur starkt vårt tryck är och hur ofta vi utövar det. Jag vet att den svenska regeringen vid ett flertal tillfällen har tagit upp just brott mot mänskliga rättigheter på de ockuperade områdena och kritiserat sådana, men frågan är hur kontinuerligt det sker.

Vad har skett på senare tid? Vad har vi t.ex. sagt om de nya skjutinstruktioner som den israeliska staten har utfärdat? Dessa gavs medan jag fortfarande var kvar i området, och jag fick också se exempel på hur de tillämpades av nervösa israeliska militärer. De skjuter ju på i stort sett allt som rör sig. De uppför sig nästan som lerduveskyttar. Det är förskräckligt oroande vilken brist på respekt som man har för mänskligt liv.

En tolvårig utvecklingsstörd pojke, som jag nämnt i min interpellation, sköts ihjäl därför att han satt och lekte med något som liknade en leksakspistol. Det skedde helt kallblodigt, utan att man undersökte hurdan verkligheten var. Det har kommit fram flera rapporter om sådant. Har vi sagt något om detta?

Vi måste också fortsätta att kritisera bosättningarna.

Jag läste interpellationssvaret från den 19 mars. Det är mycket bra att vi är med när det gäller att fördöma bosättningarna, men jag fick av den israeliske vice utrikesministern besked om att den israeliska staten inte bryr sig om ifall enskilda byggmästare fortsätter att bygga hus som inte tidigare var

planerade. Jag trodde att de bara skulle fortsätta att bygga planerade hus, men här medgav man att man inte kunde lägga sig i vad enskilda byggmästare gjorde. Jag tycker därför att den frågan behöver tas upp igen. På vilket sätt fortsätter den svenska regeringen att ständigt ta upp de här frågorna?

Prot. 1992/93:107
7 maj 1993

*Svar på
interpellationer*

Anf. 14 KENT CARLSSON (s):

Herr talman! Jag kanske nu också får möjlighet att debattera den fråga som jag väntat på svar på i nästan fem veckor.

Det är bra att fredsförhandlingarna har kommit i gång igen. Konflikten mellan Israel och Palestina har pågått alldeles för länge och orsakat alldeles för mycket mänskligt lidande. Tyvärr finns det starka krafter som är emot en fredsuppgörelse. I Israel finns en stark höger som motsätter sig en fredsuppgörelse och som fortfarande pratar om "Eretz Israel", alltså Stor-Israel. Det finns också palestinier som inte tror att den fredliga vägen är framkomlig, som inte litar på israelerna och som därför verkar i en annan riktning än för en fredlig uppgörelse.

Man måste tyvärr konstatera att Israels agerande, inte minst sedan den nya regeringen i Israel kom till, inte har syftat till att skapa förtroende mellan parterna. Dödandet har ökat, antalet deporterade är större än t.o.m. under högerregeringarna i Israel och bosättningarna fortsätter – både gamla och nya. Vidare fortsätter hussprängningarna, man har stängt av Västbanken och Gaza på ett sätt som faktiskt inte ens högerregeringen en gång i tiden gjorde, och utgångsförbudet på Gaza är fortfarande i kraft. Det här är inte speciellt uppmuntrande för fredsförhandlarna och gör inte att fredsförhandlingarna går särskilt lätt.

Av allt det här drabbas enskilda personer. De brott som utförs av staten Israel, som säger sig vara en rättsstat och en demokratisk stat, är oerhörda, tycker jag. Jag tycker faktiskt att Sveriges regering under Margaretha af Ugglas utrikesministerskap borde ha kunnat vara betydligt tydligare när det gäller att kritisera brotten mot mänskliga rättigheter. Inte minst för de moderata palestinska ledare som har att kämpa mot krafter bland palestinerna som inte vill att fredsförhandlingarna skall fortsättas är det viktigt att de kan visa att omvärlden stöder deras linje, även på det sättet att man inte bortser från de mycket allvarliga övergrepp och brott mot mänskliga rättigheter som Israel begår.

I går när utrikesministern här i kammaren talade om ordförandeskapet i ESK fäste jag mig vid det hon sade om den värdegemenskap som ESK bygger på – kampen för de mänskliga rättigheterna, demokrati och en social marknadsekonomi. Jag har svårt att se hur utrikesministern tillämpar det i fallet Israel. Och jag har också svårt att förstå varför det är så svårt att med kraft markera när Israel begår brott mot mänskliga rättigheter.

Jag skall kortfattat nämna några exempel. Häromveckan sprängdes nitton hus av israelisk militär därför att man misstänkte att en person som man betecknade som terrorist hade sovit i ett av husen. Om det nu var så att han hade sovit i ett av husen – varför skulle då de arton andras hus, deras boplatser, förstöras? Har Sverige protesterat mot detta?

När man nu, som man har gjort, stänger av Västbanken och Gaza på obestämmd tid utestängs massor av människor från hälso- och sjukvård: Cancer-

sjuka kan inte få sin behandling, och även barn som råkar ut för skottskador och annat har svårt att få kvalificerad behandling. FN:s organ som arbetar i området har stora problem med att få fram mat och annan humanitär hjälp.

Man har, som jag sade, fortfarande hussprängningar. I går sköts en femåring och en åttaåring ihjäl av israelisk militär. Det är sällan jag hör utrikesministern med kraft gå in och markera att sådana brott mot mänskliga rättigheter bara inte får förekomma. Jag vill fråga utrikesministern om den flathet som vi enligt min mening här visar inte skadar våra möjligheter att påpeka brott mot mänskliga rättigheter i andra delar av världen.

Jag tycker – det har jag sagt tidigare i debatter med utrikesministern – att större krav borde ställas på en stat som har anslutit sig till FN, som har anslutit sig till internationella konventioner och som säger sig vara en demokratisk rättsstat att faktiskt respektera de konventioner om mänskliga rättigheter som man har anslutit sig till.

Om man skall se framåt kan man säga att det är viktigt att stödja fredsprocessen. Då vill jag också fråga om det inte skulle kunna vara ett viktigt och väsentligt stöd till de moderata palestinska ledarna att åstadkomma det omvärldstryck som innebär att omvärlden faktiskt tydligt markerar mot Israel att Israel inte får begå sådana brott mot mänskliga rättigheter som staten gör. Det kan ge de moderata palestinska ledarna ett argument mot de mer radikala och extremistiska palestinska grupperna, som tyvärr har fått ett ökat stöd.

Slutligen skulle jag vilja ta upp frågan om den multilaterala arbetsgruppen om mänskliga rättigheter. Det är alldeles utmärkt att Sverige är berett att stå som värd, men jag tycker att utrikesministern har en väl passiv hållning när hon säger att parterna skall vara överens. Här krävs det en aktiv insats från Sverige för att övertyga parterna om att en sådan grupp nu bör komma i gång. Då måste man vara aktiv i kontakter med både Israel och PLO. Därför vill jag fråga: Vilka aktiva åtgärder har utrikesministern vidtagit för att få till stånd en sådan grupp? Har utrikesministern träffat PLO, som är en viktig part, eller kommer utrikesministern att göra ett besök hos PLO för att hålla kontakt med alla parter i den här konflikten?

Anf. 15 INGELA MÅRTENSSON (fp):

Herr talman! Jag kan hålla med om vad de tidigare debattörerna har sagt om förhållandena på Västbanken och Gaza och hela konflikten i Israel, där våldet trappas upp. Jag tycker att det är mycket oroande och att vi på alla sätt bör ta avstånd från det våld som förekommer från båda sidor.

Enligt de rapporter som kommer blir det allt värre. Vi får också höra att det inte längre är fråga om att använda stenar utan vapen från palestiniernas sida och att Israels övergrepp när det gäller de mänskliga rättigheterna blir allt värre. Det finns därför all anledning att protestera mot den här utvecklingen. Ju längre det går, desto större blir risken att fundamentalistiska grupper växer sig starkare och att det blir allt svårare att lösa konflikten.

Jag skulle mer vilja trycka på behovet av att man verkligen stöder fredsprocessen och att Sverige skulle kunna spela en aktiv roll när det gäller att försöka åstadkomma en lösning av konflikten innan det blir alltför svårt. Jag uppskattar mycket utrikesministerns besök i Israel och de kontakter som

togs där. Jag förstår att utrikesministern fick mycket god kontakt också med den palestinska sidan, inte minst Hannan Asrawi, som är en av chefsförhandlarna i fredsprocessen. Därför tycker jag att det vore angeläget att Sverige, som ju kan ses som en neutral part, kunde göra en aktiv insats just när det gäller själva fredsprocessen.

Prot. 1992/93:107
7 maj 1993

*Svar på
interpellationer*

Anf. 16 Utrikesminister MARGARETHA AF UGGLAS (m):

Herr talman! Jag vill gärna uttala vad jag tror att vi alla känner, nämligen att MR-situationen i de ockuperade områdena är oacceptabel. I likhet med Ingbritt Irhammar tycker jag att det är mycket plågsamt att behöva läsa om alla de våldsdåd som där begås och inte minst om hur de drabbar barn. Jag tycker att det är mycket svårt. Israel, som än så länge har det utövande rege- ringsansvaret, har därmed naturligtvis också det största ansvaret.

Men samtidigt får vi inte glömma bort att där opererar organisationer som har våldet som sin politiska metod. Jag tycker att det var bra att Ingbritt Irhammar i sitt inlägg även beklagade de våldsdåd – knivmord och mycket annat – som begås mot israeler. Det är viktigt, tror jag, att se den sidan också. Annars kan man inte konstruktivt bidra till en utveckling i området.

Jag tror att det som är hoppfullt i det som vi nu ser – och det är trots allt det helt avgörande, också för att förbättra situationen när det gäller de mänskliga rättigheterna – är framstegen i fredssamtalen.

Därmed menar jag inte att vi inte skall göra vad vi kan både i form av uttalanden och på andra sätt för att pressa på parterna att försöka dämpa våldet; våldet i sig hotar fredsprocessen. Men det mest avgörande är att framsteg nu görs i fredsprocessen, så att ockupationen i sig upphör och palestinierna får ta över ansvaret och kan göra det på det sätt som vi även från svensk sida nu försöker hjälpa till med: genom att upprätta sina egna polisstyrkor och på andra sätt utveckla sin situation.

Därför måste vi inse att det är något ganska fantastiskt som har skett, trots deportationsbeslutet från israelernas sida, när fredssamtalen nu är återupptagna. Jag betraktar det som en prestation – det vill jag gärna säga – av alla inblandade parter men naturligtvis inte minst av palestinierna och från arab- sidan. Det är också en prestation av amerikanerna, som har gjort en stor insats. Vidare har egyptier gjort en utmärkt diplomatisk insats, och det har också många andra. Det är ändå trots allt här knutpunkten ligger.

När det gäller de svenska möjligheterna att agera vill jag säga att jag har försökt ta till vara de möjligheter som har givits mig i mitt utrikesminister- värv. När jag var hos den amerikanske utrikesministern Warren Christopher tog jag upp situationen i Mellanöstern och situationen för de mänskliga rättigheterna. Jag föreslog också en multilateral arbetsgrupp och förklarade att Sverige var berett att stå som värd.

Det gjorde jag också när jag hade möjlighet att som svensk utrikesminister överlägga med EG:s utrikesministrar. Det gavs där också tillfälle till en Mel- lanösterndiskussion, eftersom EG:s trojka hade avlagt besök i området. Jag framförde då de svenska synpunkterna på MR-läget och MR-övergreppen. Jag föreslog även där att en sådan arbetsgrupp skulle inrättas och meddelade att Sverige var berett att stå som värd.

Anf. 17 INGBRITT IRHAMMAR (c):

Herr talman! Det var bra att utrikesministern förtydligade sig när det gällde kritiken mot våldet och varianterna av det och sade att allt våld skall fördömas men att Israel har ett helt annat ansvar eftersom Israel är ockupationsmakt; man styr ju och man har sina militärdomstolar. Jag har förklarat för vissa människor som förvånas över att höra hur det är att det inte är konsigt: Så här har ockupationsmakter behandlat människor i ockuperade områden i alla tider – så gjorde tyskarna i Norge och Danmark, och så gjorde Sovjetunionen i de baltiska staterna.

Det är också självklart att tålamodet brister hos dem som lever under en ockupationsmakt. Det är också förklarligt att våldet och raseriet utvecklas och att enskilda och grupper begår våldshandlingar. Kollektiva bestraffningar är inte heller någonting nytt; det skedde i Danmark och Norge, det har skett i Baltikum, osv. Men det är lika förskräckligt för det, och det är lika viktigt att vi lyfter fram de här frågorna. Därför är jag mycket tacksam över att Margaretha af Ugglas förtydligade sig på den punkten.

Det faktum att vi har ögonen på israelerna och menar att de har ett helt annat ansvar innebär också ett ytterligare tryck på israelerna. Men sedan måste palestinierna också ha ett ansvar och utöva påtryckningar för att minska våldet från sin sida. Här är det oerhört viktigt att de grupper som representerar palestinierna i fredsprocessen får ett stöd för sitt agerande. När de 30 deporterade fick komma tillbaka fick – det har jag fått veta – fredsförhandlarna från den palestinska sidan också förtroende från allt fler inom den palestinska befolkningen. De kommer att få ytterligare förtroende när de övriga över 400 personerna får återvända. Det är tydligen en mycket avgörande fråga; det är väldigt känsligt för palestinierna att bli deporterade.

Initiativet att föreslå värdskap för MR-diskussioner tycker jag är väldigt fint. Det är absolut nödvändigt. Det är också nödvändigt att man utövar påtryckningar. Jag funderar på om man inte skulle kunna bjuda in representanter från Israel, som finns här i Sverige, till Utrikesdepartementet och framföra kritik när det gäller MR-frågorna och det som har hänt på senare tid, t.ex. avspärningarna och de nya skytteinstruktionerna. Det skulle innebära en ytterligare påtryckning för att fredssamtalen skall ges den chans som vi alla vill att de skall få. Har detta skett, eller kan det ske?

Anf. 18 KENT CARLSSON (s):

Herr talman! Jag vill också ta fasta på att utrikesministern nu markerar att Israel bär det största ansvaret, eftersom Israel har den utövande makten i området. Detta har vi debatterat tidigare. Då har jag fått avsevärt otydligare svar, men detta är utmärkt.

Man måste ställa högre krav på en stat än på en terrorgrupp eller en grupp som inte har anslutit sig till Genèvekonventioner eller är medlem i FN. Detta gör ju också att vi i omvärlden måste bevaka att staten Israel också följer sina förpliktelser. Därför vill jag igen fråga om den svenska regeringen har protesterat mot de hussprängningar som med jämna mellanrum sker och om den svenska regeringen – vilket jag tog upp i en fråga till utrikesministern för ett par veckor sedan – har protesterat mot den avstängning av Västban-

ken och Gaza som nu gör att palestinier har svårt att få kvalificerad sjukvård och medför svårigheter för det allmänna försörjningsläget.

Jag ställde en fråga i mitt förra anförande om den multilaterala arbetsgruppen. För att man skall få i gång en sådan här grupp krävs en aktiv svensk insats, framför allt kontakter med alla parter. Det är utmärkt att utrikesministern har diskuterat frågan både med EG och den amerikanske utrikesministern, och vad jag förstår har utrikesministern också haft frågan uppe vid den resa som hon gjorde. Men det finns ju en part till. Förutom de förhandlare som finns på Västbanken är ju faktiskt PLO en mycket viktig företrädare för palestinier. Har utrikesministern haft kontakter direkt med PLO, eller kommer hon att ha det genom att exempelvis göra en resa till Tunis eller genom att bjuda in höga företrädare hit?

Jag vill också fördöma allt våld som förekommer, både den statsterror som utförs av den israeliska regeringen och de terroråd och våldsdåd som utförs av enskilda palestinier eller enskilda grupper som har palestinier som medlemmar. Men, som jag sade tidigare, det stora ansvaret måste ändå ligga på den stat som har tillgång till militär, polis och hela den apparaten, som staten Israel har. Man har ett större ansvar att besinna sig, så att inte förhandlingarna försvåras. Med detta skulle jag vilja återupprepa frågan om hur utrikesministern ser på vårt allmänna arbete för mänskliga rättigheter runt om i världen. Försvåras inte det om vi inte tydligt och med kraft markerar när man i det här området och framför allt från Israels sida begår allvarliga övergrepp mot mänskliga rättigheter och mot de internationella konventioner som är till skydd för de mänskliga rättigheterna?

Anf. 19 Utrikesminister MARGARETHA AF UGGLAS (m):

Herr talman! Kent Carlsson och jag använder olika språkbruk. Jag sade att en regering har större ansvar. När det gäller terroristorganisationer och deras verksamhet anser jag att de rakt ut bör fördömas. Man löser inga problem med våld. Jag trodde att vi här i Sveriges riksdag stod för att konflikter och svårigheter skall lösas genom fredliga förhandlingar och på politisk väg. Det trodde jag att vi alla var överens om. Terroristorganisationer skall fördömas.

När det gäller arbetet för att så att säga förbättra MR-läget, menar jag återigen att de fortsatta förhandlingarna är helt avgörande. Jag vill än en gång säga att det är oerhört beundransvärt att parterna nu sitter i förhandlingar i Washington och att den största elogen får ges till palestinierna. Vad jag förstår finns det möjligheter för framsteg, och det är ändå på detta sätt som situationen i de ockuperade områdena till slut måste lösas. Därmed är det inte sagt att vi inte skall fortsätta att arbeta även i det kortare perspektivet för att våldsdåden skall upphöra och MR-läget förbättras. Därför var det häromveckan ett väldigt positivt tecken när det sades att den bilaterala arbetsgruppen med representanter från Israel och palestinierna skulle återuppta sitt arbete. Jag har nu också nåtts av beskedet att palestinierna inte ser ut att vilja medverka just mot bakgrund av de många våldsdåden. Vi vet att detta är en process med framsteg och bakslag.

Från svensk sida stöder vi tanken på en multilateral arbetsgrupp, därför att vi också tror att det, om man ser till hela regionen, vore väsentligt att det

Prot. 1992/93:107
7 maj 1993

*Svar på
interpellationer*

utarbetas normer på MR-området som kan omfattas av alla parter – detta för att det skall bli en fredlig regional utveckling. Här ligger den stora förhoppningen om att vi kommer att få se ett regionalt samarbete på en mängd områden. Det kommer också att behövas för att de nu ockuperade områdena skall få en chans till en ekonomisk utveckling och till en rimlig utveckling i fråga om mänskliga rättigheter.

Naturligtvis går det inte att tvinga olika parter att sätta sig runt det här förhandlingsbordet. Det är därför som Sverige kan verka för detta i olika forum. Man kan ta upp tanken och försöka engagera andra länder i den och därmed påverka parterna. Det är därför jag har tagit upp detta i Washington och med EG:s utrikesministrar. Men vi kan ju inte tvinga parterna till förhandlingsbordet. Men ju mer tanken aktualiseras desto mer hoppas jag att den också vinner stöd. Därför agerar vi på detta sätt.

Jag skall visst överväga ytterligare ageranden. En av kollegerna i utrikesförvaltningen skall åka ner till Israel. Jag kommer därmed att återigen få färsk rapport därifrån osv. Jag är självfallet även i fortsättningen beredd att överväga vad vi kan göra.

Anf. 20 INGBRITT IRHAMMAR (c):

Herr talman! Jag tackar för att utrikesministern gör fortsatta överväganden och ser vilka möjligheter som finns. Jag utgick faktiskt också från att utrikesministern tänkte göra det.

Jag tänker ge tips på vad som ytterligare kan tas upp, bl.a. beskattningen av palestinierna. De beskattas så hårt att de i stort sett inte får någonting över att leva av. Jag fick veta att t.o.m. åsnekärrorna på två hjul beskattas. De får köpa en licens för att åka runt med dem. Dessutom gör israelerna skatteräder i husen på de ockuperade områdena. Om palestinierna inte har kvar betalningskvittot lägger de helt enkelt beslag på TV-apparater, radioapparater och annat. De får aldrig någon ersättning för detta och aldrig någon chans att få tillbaka sina saker. Israelerna lägger dessutom beslag på olika ägodelar vid gränsövergångarna. Palestinierna får plocka av sig allting när de t.ex. skall passera gränsen vid Jordan. Det är helt godtyckligt vad de israeliska gränsvakterna lägger beslag på. Det går inte att protestera, eftersom det skulle innebära en förlängning med flera timmar, och man skulle ändå aldrig få rätt.

På tal om att få rätt mot israeliska staten: alla de här anklagelserna mot palestinierna behandlas i militärdomstolar. Jag talade med advokater där nere och frågade: Hur ofta lyckas ni få en palestini frikänd gentemot en israelisk soldat i en militärdomstol? Då log de mot mig. Jag förstod efteråt vilken naiv fråga jag hade ställt. Detta lyckas man inte med! En israelisk soldat ljuger aldrig! Inte i ett enda fall hade de tre advokater som jag talade med lyckats få palestini frikända, trots att det kanske fanns tio femton vittnen som påstod att personen i fråga inte ens fanns på plats för det brott han var åtalad för. Det som man däremot hade lyckats med, och som man såg som ett framsteg, var att man kunnat minska fängelsetiden från kanske sex månader till tre månader i de fall då det funnits många vittnen som påstod att det var fel person som var åtalad.

Dessa exempel visar ju att det egentligen är fullständigt fel att bedöma

Israel som en demokratisk stat. Det finns oerhört mycket att ta upp, men det absolut allvarligaste just nu är rättigheten för israeliska soldater – men även för bosatta – att skjuta för att döda. Det handlar inte längre om varnings-skott. De skjuter för att döda om de misstänker att en palestiniere är beväpnad. Eftersom vi nu vet att en israel aldrig ljugar, misstänker han alltid. Det tycker jag är skrämmande. Men jag är mycket glad för att utrikesministern är beredd att ta ytterligare kontakter.

Prot. 1992/93:107
7 maj 1993

*Svar på
interpellationer*

Anf. 21 KENT CARLSSON (s):

Herr talman! Utrikesministern lät antyda att jag inte skulle vara fördömande mot terrororganisationer. Det är jag absolut. Jag fördömer Hamas och andra terrororganisationer som finns runt om i världen. Men nu tycker jag att staten Israel faktiskt beter sig som en terrororganisation. Man spränger oskyldiga människors hus, landsförvisar mängder av människor kollektivt utan rättegång, skickar ut människor i bergen och ser till att människor inte får hälso- och sjukvård. Detta vill jag kalla för terror. I det här fallet kan man säga statsterror. Den skall också fördömas med kraft, och det är det som jag har saknat från regeringens och utrikesministrarnas sida. Jag efterlyser tydligare fördömanden av brott som självklart utgör brott mot de mänskliga rättigheterna.

Jag har tre raka frågor till utrikesministern. Har Sveriges regering protesterat mot avstängningarna av Västbanken och Gaza? Har Sveriges regering protesterat mot hussprängningarna? Har Sveriges regering protesterat mot de kollektiva bestraffningar som står i strid med den fjärde Genèvekonventionen, inte bara deporteringsbesluten?

Jag har inte riktigt fått svar på de två andra frågor jag ställde. Har utrikesministern haft kontakter med PLO? PLO är en viktig part i det här sammanhanget. Det är bra med alla andra kontakter, och jag hoppas att utrikesministern fortsätter med dem. Men jag undrar dock om man har haft eller kommer att ha direkta kontakter med PLO, och i så fall i vilken form? PLO är den part som ändå har ett mycket starkt inflytande och som vad jag förstår är den part som såg till att de palestinska förhandlarna från Västbanken och Gaza faktiskt gick tillbaka till förhandlingsbordet. Det skedde till stor del efter insatser direkt från PLO-ledaren Yassir Arafat. De palestinska förhandlarna, Hannan Asrawi m.fl., ville inte gå tillbaka till förhandlingsbordet. Arafat har satt mycket av sin prestige och sitt ledarskap på spel genom det här, så vi får väl hoppas att fredsförhandlingarna går framåt.

Det blir en koppling mellan vårt allmänna arbete för mänskliga rättigheter och det faktum att vi när det gäller Israel inte riktigt markerar tydligt att sådana brott mot mänskliga rättigheter som där förekommer inte får utföras av Israel. Anser inte utrikesministern att vi genom att inte hålla flaggan för mänskliga rättigheter högt även i fallet Israel skadar vårt allmänna arbete för mänskliga rättigheter?

Anf. 22 Utrikesminister MARGARETHA AF UGGLAS (m):

Herr talman! Jag har haft kontakter och samtal med PLO både i Stockholm och i regionen. När det gäller de olika inslagen i ockupationspolitiken som Kent Carlsson tog upp har Sverige i många sammanhang och många

gångar tagit avstånd och protesterat. Sverige står också bakom en rad resolutioner och uttalanden i FN:s kommission för mänskliga rättigheter.

Den specifika frågan om avspärningar av de ockuperade områdena skall avhandlas den 18 maj. Det är onekligen något sent, men det har att göra med mina många resor. Men jag måste nog hålla mig till den tidsplanen.

Överläggningen var härmed avslutad.

6 § Svar på interpellation 1992/93:139 om irakiska Kurdistan

Anf. 23 Utrikesminister MARGARETHA AF UGGLAS (m):

Herr talman! Ingela Mårtensson har frågat mig om jag är beredd att ta initiativ för att häva sanktionerna mot irakiska Kurdistan, om jag är beredd att verka för att FN:s hjälpsändningar skall gå via Turkiet och på vilka sätt Sverige är berett att stödja befolkningen i irakiska Kurdistan.

Den ekonomiska situationen i de norra delarna av Irak är mycket svår. Detta beror delvis på en allmänt prekär situation för hela Irak efter kriget i Persiska viken, delvis på en medveten politik från Bagdad att begränsa handeln med de norra delarna av landet och delvis också på sanktionerna mot Irak. Också byar och åkerjordar har förstörts. Läget har ytterligare förvärrats av att terroristorganisationen PKK med våld tidvis hindrat eller försvårat gränshandeln.

Den revolt som delar av den kurdiska befolkningen i norra Irak sökte genomföra efter Gulfkrigets slut för två år sedan misslyckades.

Den kurdiska befolkningen i norra Irak, som under lång tid varit utsatt för svåra umbäranden till följd av repressalier från centralmaktens sida, kunde så småningom skyddas genom säkerhetsrådsresolution 688 som ger området särskilt skydd. Befolkningen kan därigenom förses med leveranser av mat och mediciner från FN, EG, bilaterala givare och en mängd NGO:s. Ett nytt humanitärt biståndsprogram för perioden den 1 april i år till den 31 mars nästa år har just utarbetats av FN.

FN-sanktionerna mot Irak förlängdes senast den 26 mars. Sanktionerna omfattar som bekant inte medicin och livsmedel. Den svenska regeringen har upprepade gånger framhållit sitt helhjärtade stöd för säkerhetsrådets resolutioner.

Kurderna önskar att sanktionerna skall hävas för de områden de bebor. Det finns för närvarande inga förutsättningar att få igenom ett sådant beslut, bl.a. därför att det skulle kunna uppfattas som ett slags erkännande av Kurdistan.

Området och befolkningen är fortfarande i akut behov av humanitär hjälp utifrån. Den helt dominerande delen av hjälpverksamheten, inkl. FN:s hjälpsändningar, transporteras redan via Turkiet. Dessa transporter eskorteras från Turkiet av FN-vakter, och enligt FN:s avdelning för humanitär hjälp når de fram till sina mottagare. Även EG:s hjälp går under FN-flagg och utdelas inom ramen för FN:s handlingsprogram för katastrofbistånd till Irak.

Vad norra Irak först och främst torde behöva är hjälp med att återuppbbygga sina byar och sitt jordbruk. Sverige bidrar redan till detta och har för

innevarande budgetår avsatt 18 miljoner kronor för hjälp till kurderna i norra Irak. Av dessa går huvuddelen, 15 miljoner, till det gemensamma hjälpprogrammet – det s.k. "Vinterprogrammet" –, som handhas av FN:s avdelning för humanitära frågor. Dessutom ger vi ekonomiska bidrag till olika frivilliga hjälporganisationer i deras arbete.

Prot. 1992/93:107
7 maj 1993

*Svar på
interpellationer*

Anf. 24 INGELA MÅRTENSSON (fp):

Herr talman! Jag tackar utrikesministern för svaret. Men jag beklagar att utrikesministern inte kan se några möjligheter att häva sanktionerna mot just irakiska Kurdistan. Det förekommer en stark kritik mot det avtal som FN har upprättat med Bagdadregimen. Det är märkligt att Saddam Hussein skall ha möjlighet att kontrollera det bistånd som skall gå till ett folk som han själv har förtryckt. Omvärlden har reagerat mycket starkt mot förtrycket av det kurdiska folket. FN går in och stöder kurderna i det befriade området i norra Irak så till vida att det finns en form av säkerhetszon där i dag. Samtidigt har man ingått avtal med Saddam Hussein som anses vara mycket förmånligt. Det är inte bara i Kurdistan man anser att det är ett mycket förmånligt avtal för regimen i Bagdad, utan den åsikten delas av EG:s representanter i området och EG-staterna.

Jag har fått signaler som tyder på att man nog ändå skulle kunna häva sanktionerna just mot den delen där kurderna har ett befriat område utan att det skall tolkas som ett erkännande. Det finns redan krafter i gång för att man skall kunna häva dessa sanktioner. Jag tycker att Sverige också aktivt borde delta i det arbetet.

När det här avtalet kom till stånd i november förra året var vi flera här i riksdagen som reagerade mot det. Vi skrev också ett brev till Jan Eliasson, som har huvudansvaret för avtalets upprättande. Vi fick ett svar där han förklarade varför man hade gjort på det här sättet. Han tyckte inte att det var något fel på växelkurserna, som vi också reagerade på. Kurserna är mycket förmånliga, och irakerna kan tillgodogöra sig detta. En hel del av FN:s bistånd hamnar därför i händerna på Saddam Hussein. Det tyckte vi inte heller var riktigt. Det sades att det var korrekt. Däremot skrev Jan Eliasson i brevet till oss att det fanns möjligheter att häva sanktionerna mot Irak som stat eller mot delar av området. Det var därför jag tyckte att man kunde ta upp den här frågan, jag trodde först att man inte kunde häva sanktionerna mot en del av ett land.

Jag har själv besökt irakiska Kurdistan. Det var i början på mars månad. Jag fick då återigen uppleva kritiken som fanns och de ekonomiska svårigheterna på grund av dubbla sanktioner, dels från oss gentemot Irak, dels från Irak gentemot kurderna. De har därför en väldigt svår situation.

Infrastrukturen är förstörd efter Gulfkriget. Det finns inte telefonförbindelse mellan städerna. Kommunikationerna över huvud taget fungerar väldigt dåligt. Det behövs alltså väldigt mycket för att få i gång ett fungerande samhälle där.

Även den politiska situationen behöver ett stöd. Man hade fria val förra året och har upprättat ett parlament, som också har enorma svårigheter, inte minst på grund av den ekonomiska situationen. Man har inga skattemedel att bekosta sin verksamhet med. Tidigare fick man in tullavgifter från turki-

ska lastbilar som gick genom området till den irakiska delen. Nu har Turkiet ändrat färdvägarna, och man får inte in dessa tullavgifter längre. Det har alltså blivit ytterligare försämringar.

Jag blir litet förvånad av beskedet att PKK skulle ha förhindrat gränshandel. Först och främst är det ju inte tillåtet med gränshandel, i och med sanktionerna. Det är därför Turkiet har begränsat möjligheterna för de turkiska lastbilschaufförerna att åka in i området och sälja bensin och annat bränsle.

När jag var i området hörde jag att EG:s representant också var mycket kritisk mot FN:s sätt att hantera hjälpen. Det står i svaret att den dominerande delen av hjälpverksamheten transporteras redan via Turkiet. Ja, en del lastbilar går från Turkiet in i den kurdiska delen, men sedan går de vidare till Mosul där man alltså köper bränsle i det Irakdominerande området. Sedan går de tillbaka till det kurdiska området. Även om man startar från Turkiet är det ändå – med de premisser som är bestämda i avtalet – till fördel för den irakiska regimen, eftersom man köper bränsle av Irak till priser som är bra för Irak.

Jag tycker man skulle kunna verka för att det skulle kunna gå till på ett annat sätt, utan dessa avtal.

Nu vet vi inte heller vad som skall hända. Irak har stängt gränserna mot Jordanien och har uppenbara svårigheter med valutan och hela situationen. Hur det kommer att påverka det här biståndet är jag inte riktigt klar över.

Anf. 25 KENT CARLSSON (s):

Herr talman! Jag vill ta fasta på den fråga som Ingela Mårtensson ställde i slutet på sin interpellation om på vilket sätt Sverige är berett att stödja befolkningen i irakiska Kurdistan.

Jag vill också understryka det hon sagt om behovet om internationellt stöd för irakiska Kurdistan.

Det har hänt saker under den senaste tiden, och jag undrar hur Sverige har reagerat.

Irakiska Kurdistan har ju ett särskilt skydd genom resolutionen i säkerhetsrådet. Man har nu blivit angripen av Iran som gått in med trupper i området, vilket ytterligare försvårar återuppbyggnadsarbetet och gjort det svårare för befolkningen att få mat och tak över huvudet.

Har Sverige reagerat på något sätt över detta intrång i den av FN deklarerade säkerhetszonen?

Anf. 26 Utrikesminister MARGARETHA AF UGGLAS (m):

Herr talman! För Ingela Mårtensson måste jag beklaga att jag inte har något annat besked i sanktionsfrågan. Vi är alla medvetna om att det är en mycket motsägelsefylld verklighet i denna region. Det är därför FN också ägnar sig åt en betydande humanitär hjälpverksamhet gentemot kurderna och har antagit de förut nämnda resolutionerna.

Sverige bidrar till den humanitära biståndsverksamheten. Jag tror att jag redan i mitt svar sade att vi bidragit till det gemensamma hjälpprogrammet med 15 miljoner kronor. Sedan har vi lämnat 2 miljoner kronor till Svenska kommittén för kurderna och 1 miljon kronor till Caritas. Vi har också givit

bidrag till hjälp med insatser för handikappade kurdiska barn. Vi försöker alltså på olika sätt att hjälpa till.

Det Kent Carlsson frågade mig om har jag inte något riktigt bra svar på. Jag kan däremot säga att jag har noterat en del andra incidenter av mycket otrevligt slag som det funnits tidningsrapporter om. Är dessa rapporter sanna menar jag att det är naturligt att överväga ökad FN-närvaro eller något sådant. Jag är övertygad om att FN:s säkerhetsråd kommer att behandla denna typ av rapporter vid sin återkommande behandling av Irakfrågan.

Prot. 1992/93:107
7 maj 1993

*Svar på
interpellationer*

Anf. 27 INGELA MÅRTENSSON (fp):

Herr talman! Situationen är verkligen motsägelsefull i regionen. Därför är det så viktigt att man stöder de försök som finns till demokratisk utveckling, inte minst i ett läge där det är så många diktaturer runt omkring. Det är många som är emot vad som händer i den här delen. Kent Carlsson nämnde Iran som försöker agera, och det är många andra som försöker sabotera det som pågår i Kurdistan. Därför har demokratiska stater ett särskilt ansvar för att se till att inte det parlamentariska systemet och den demokratiska utvecklingen kollapsar.

EG-representanten talade om för mig hur han hade beskrivit situationen i brev till olika EG-stater för att de skulle ge sitt stöd. Jag vet att det finns en mycket stark vilja från EG:s stater att ge stöd. Det är bra att Sverige har gått in med bistånd. Jag är väldigt medveten om detta eftersom jag tillhör en kommitté som förmedlar bistånd till återuppbyggande av byar. Det bästa vore naturligtvis om de kunde bli självförsörjande. Det finns resurser i området – olja, bördig mark osv. – och deras önskan är att själva kunna försörja sig och inte behöva leva på bistånd.

Man får ju också bara humanitärt bistånd. Man får inte hjälp när det gäller t.ex. återuppbyggnaden av telefonnätet som är nödvändigt för att få ett fungerande samhälle. Det måste ju finnas kommunikationer.

I förra interpellationsdebatten talades om terrorism. Här förekommer också terrorism, från Irak. Man placerar sprängämnen under turkiska lastbilar som har kommit in i Mosulområdet och som sedan åker in i irakiska Kurdistan och exploderar. Förutom chauffören dödas även många människor runt omkring. Det har förekommit ett flertal sådana terrordåd från den irakiska sidan. Det finns många grannar som inte vill ha en demokratisk utveckling i området.

Det är därför det är så viktigt att hjälpa dem som verkligen strävar efter demokrati. I den situationen vore det värdefullt om man kunde lyfta bort sanktionerna mot irakiska Kurdistan.

Överläggningen var härmed avslutad.

7 § Svar på interpellation 1992/93:146 om svenska insatser i Jugoslavien

Anf. 28 Utrikesminister MARGARETHA AF UGGLAS (m):

Herr talman! Pär Granstedt har i en interpellation ställt ett antal frågor till mig om svenska insatser i f.d. Jugoslavien, bl.a. avseende den svenska

beredskapen att delta i en större FN-insats samt om vilka möjligheter som föreligger för ytterligare konfliktöverbryggande insatser.

Det självutnämnda bosnisk-serbiska parlamentet stöder inte Vance-Owen-planen för Bosnien-Hercegovina som framförhandlats inom Jugoslavien-konferensen. Beslutet har tagits trots den accept som lämnades av den bosnisk-serbiske ledaren vid Atenmötet och trots ett ökat internationellt tryck bl.a. genom stärkta FN-sanktioner och ett amerikanskt hot om vapen-insats.

Genom sitt agerande bär nu serberna ett oerhört ansvar för att striderna fortsätter. De utsätter därmed alla folkgrupper för stor fara och fortsatt mänskligt lidande.

Trots det som nu inträffat måste fredsanssträngningarna fortgå och trycket mot Serbien och de bosniska serberna fortsätta att öka, inte minst genom att sanktionernas efterlevnad stärks. Målsättningen är fortsatt att Vance-Owen-planen skall genomföras. Det är nu möjligt att selektiva internationella militära åtgärder kommer att övervägas och att tanken på s.k. skyddszoner får ökad aktualitet i säkerhetsrådets överväganden.

Herr talman! Det är att notera att säkerhetsrådet, i natt svensk tid, har tagit en resolution som just talar om fredade zoner.

När säkerhetsrådet beslutat om en internationell fredsstyrka för att genomföra fredsplanen måste FN:s medlemsstater ta sitt ansvar och bidra till denna. En sådan fredsstyrka är nödvändig för avtalets efterlevnad och för att skapa en grund för en långsiktig politisk lösning i Bosnien-Hercegovina.

Mandatet för styrkan förutses bli fredsbevarande, dvs. att med medgivande och stöd av parterna upprätthålla efterlevnaden av Vance-Owen-planen. Styrkan som beräknas uppgå till ca 70 000 personer kommer att få såväl militära som civila uppgifter. De militära uppgifterna kommer huvudsakligen att bestå i att separera de stridande parterna, upprätthålla ingångna överenskommelser om vapenvila samt övervaka tunga vapen. De civila uppgifterna förutses främst bestå i MR-insatser, repatriering och rehabilitering av flyktingar, humanitärt bistånd samt gränsövervakning.

Förberedelser pågår för rekryteringen av en skyttebataljon om ca 800 personer för en svensk insats i en sådan fredsstyrka. Bataljonen skall vara flexibel avseende uppgifter och ha förmåga att lösa fredsbevarande uppgifter även i relativt svår hotmiljö. Rekryterings- och utbildningstiden för ett sådant förband är cirka två månader, vilket gör att styrkan kommer att vara insatsberedd i början av juli. Kostnaderna för ett förband av denna omfattning beräknas uppgå till 10 miljoner kronor per vecka, dvs. cirka en halv miljard kronor per år.

En svensk fredsbevarande styrka i Bosnien-Hercegovina löper, som Pär Grandstedt säger, stor risk för att dras in i stridshandlingar. För att minska riskerna är det därför viktigt att personalen får en ordentlig utbildning och lämplig utrustning och beväpning.

ESK:s insatser har hittills främst varit inriktade på att förhindra att konflikten sprids vidare till nya områden. Detta har skett genom långtidsnärvaro i Kosovo, Sandjak, Vojvodina och Makedonien. ESK-gruppernas uppgift är att främja en dialog mellan berörda befolkningsgrupper och myndigheterna i Kosovo, Sandjak och Vojvodina samt att följa den politiska utvecklingen

och medverka till lösningen av lokala problem. ESK stöder även genomförandet av FN:s sanktionsregim.

De erfarenheter som ESK förvärvar av övervakning, lokal medling, skydd för utsatta befolkningsgrupper och påtalande av kränkningar av de mänskliga rättigheterna är en viktig tillgång för att långsiktigt överbrygga konflikten. Dessa erfarenheter av förebyggande diplomati skulle kunna utnyttjas även i en rehabiliterings diplomati, då freden skall återupprättas.

För de långsiktiga insatserna efter kriget spelar de internationella biståndsprogrammen, främst inom FN:s ram, en viktig roll. Sverige är en av de största bidragsgivarna till dessa hjälpprogram. Hittills har ca 300 miljoner kronor avsatts under innevarande budgetår. Riksdagen har nyligen ställt sig bakom regeringens förslag om ytterligare 150 miljoner kronor, vilka kommer att fördelas under de närmaste månaderna.

I det nu akuta skedet prioriteras insatser för att flyktingarna – som beräknas uppgå till närmare 4 miljoner – skall kunna tas om hand inom regionen i första hand. Även sociala insatser för särskilt utsatta grupper, t.ex. barn och tortyrskadade/våldtagna kvinnor, skall prioriteras. Dessa insatser kan komma att kompletteras genom ytterligare svenska projekt i Bosnien-Hercegovina och Kroatien för att se till att särskilt barn och ungdomar får den behandling och eftervård som situationen kräver.

Anf. 29 PÄR GRANSTEDT (c):

Herr talman! Jag vill tacka utrikesministern för svaret på min interpellation.

Vi har haft tillfälle att diskutera den tragiska och oerhört allvarliga situationen i f.d. Jugoslavien vid upprepade tillfällen här i kammaren förut. Vi kan se att utvecklingen bara förvärras och försvåras.

Den allmänna insikten är väl, att det är svårt att tänka sig att det inte också skulle behövas en fredsstyrka för att hjälpa till när det gäller att komma till rätta med situationen.

Det är väl helt uppenbart att omvärlden måste ingripa för att få slut på slaktandet. Det är inte heller acceptabelt att de stridande parterna skall kunna nå territoriella mål med hjälp av våld och krig. Det skulle innebära sammanbrott för hela den idé som ligger bakom ESK-processen.

När Sverige nu står inför att medverka i en sådan här militär insats i Jugoslavien ställer det naturligtvis oss i Sverige inför stora utmaningar. Det är mycket viktigt hur vi förbereder oss för denna situation och hur vi hanterar den.

För det första måste syftet med en fredsstyrka vara att minska våldet i området. Det innebär att det ligger ett mycket stort ansvar på den här styrkan när det gäller hur den uppträder, så att effekten blir att våld bara används i allra yttersta nödfall, för att rädda människoliv.

Det är viktigt att den här personalen mer kan få uppträda som civila medlare än som soldater i traditionell bemärkelse och att man är väl förberedd för detta.

Det är också mycket viktigt att den militära insatsen inte blir ett hinder, eller kommer i stället, för andra insatser för att överbrygga motsättningarna och för att främja en utveckling mot fred.

Prot. 1992/93:107
7 maj 1993

*Svar på
interpellationer*

Behovet av civila insatser för att försöka få slut på stridigheterna är kanske ännu större. Ansträngningarna på detta område måste utökas, och här har naturligtvis ESK en mycket stor uppgift att fylla. Jag föreställer mig att det finns anledning för ESK att också öka sina aktiviteter på det området. Det görs visserligen mycket, men frågan är om det är tillräckligt. I varje fall fick jag mig en tankeställare när jag hörde den kosovoalbanske presidenten säga: Visst finns det ESK-observatörer i Kosovo, men allt de gör är just att observera. Det finns alltså inte någon verklig aktivitet för att överbrygga motsättningarna.

Det är också viktigt att vi redan nu förbereder oss för det arbete som följer efter det att man har fått till stånd någon form av stillestånd i området, för att skapa en varaktig fred. Det berörde också utrikesministern med termen rehabiliterande diplomati. Det är bra att det redan nu påbörjas ett förberedelsearbete för de mycket stora insatser som behövs.

För det andra handlar det om de människor som skall delta i denna fredsstyrka. De kommer ju att utsättas för stora personliga påfrestningar. Dels är det viktigt att personalen får den utrustning som ger det bästa möjliga skyddet, så att risken för dödsfall och skador blir så liten som möjligt. Dels är det minst lika viktigt att personalen får den utbildning som behövs för att vara förberedd på de stora påfrestningar som man kan komma att utsättas för. Det är också viktigt att de som ingår i styrkan får det stöd som kan behövas, rent mänskligt och psykologiskt, för att hantera den typ av svåra upplevelser som de kan drabbas av.

Det vore intressant att något ytterligare få höra av utrikesministern vad som kommer att göras för att förbereda den här personalen för de speciella påfrestningar som man kan komma att utsättas för. Det har tidigare redovisats att det, när man försöker verka i ett område där det råder krig, kan skapas påfrestningar som ger följder långt efter det att man kommit hem. Det är viktigt att de här människorna inte lämnas åt sitt öde.

Det allra viktigaste är dock, som jag ser det, att den här insatsen ges en sådan utformning att den främjar det rent civila och fredliga arbetet för att kunna överbrygga den konflikt som pågår.

Anf. 30 BIRGITTA HAMBRAEUS (c):

Herr talman! Jag är tacksam att vi i dag fått tillfälle att diskutera denna fråga. Redan på ett tidigt stadium sade utrikesministern, i den utrikespolitiska debatten, att vi borde ha en diskussion i riksdagen om huruvida vi var beredda att skapa fred med våld och riskera att dö i strid i Jugoslavien. En sådan diskussion har inte kommit till stånd. I utrikesutskottet föreslog Centern att vi skulle ha en utfrågning tillsammans med försvarsutskottet. Man skulle då ges tillfälle att få lyssna till vad militärer, diplomater och andra som är engagerade har att säga för att vi skulle kunna orientera oss i den här för Sverige nya situationen. Men inget annat parti var intresserat därav.

Det är skrämmande att uppmärksamheten nu så ensidigt riktas mot militära s.k. lösningar av konflikten i f.d. Jugoslavien. Man får läsa krigshetsande artiklar i svenska tidningar. USA:s president utmålas närmast som en svag papperstiger om han inte börjar bomba. Samtidigt hyser både militärer

och politiker, såväl i USA som i Europa, tvivel om FN:s roll är att försöka skapa fred med våld. Det blir ju aldrig som man tror.

Har verkligen alla krafter satts in för att skapa fred utan våld? Diplomatiska överläggningar med personer som inte kunnat genomföra det som de lovat kan inte vara den enda fredsmäklande metoden.

En svensk bataljon i Jugoslavien skulle enligt uppgift kosta nära en halv miljard kronor om året. Finns det inte effektivare sätt att använda de pengarna på, t.ex. för att läka konflikter?

Utrikesministern redogjorde i går för Sveriges åtgärder inom ESK, den europeiska säkerhetskonferensen. Sverige är i år och nästa år ordförande för ESK. Alla Europas stater, USA och Canada är medlemmar, med Japan som observatör. Just eftersom ESK inte har en stor utbyggd organisation och byråkrati, har ordförandelandet både stora möjligheter till nya infallsvinklar och ett särskilt stort ansvar till eget initiativ.

Enligt min mening arbetar Sverige alltför ensidigt nu med traditionell säkerhetspolitik i sitt ESK-ordförandeskap. Det är hög tid att Sverige vidgar sitt ESK-engagemang till nya områden. Det finns fler metoder att arbeta på än att samtala med regeringar och försöka få en jätteförsamling av alla 52 medlemsländerna att fatta gemensamma beslut.

Ordförandelandet kan t.ex. inom ESK:s mandat ta kontakt med olika grupper i alla länder, inte bara med regeringarna. Inte minst viktiga är naturligtvis kontakterna med grupper i f.d. Jugoslavien, vilka arbetar med fred och försoning. Vår tradition som alliansfritt land och våra långvariga goda kontakter med Jugoslavien borde underlätta detta.

Vid ESK:s möten i Helsingfors och Stockholm beslöts i god FN-stil att ge ett ökat utrymme åt s.k. NGO:s, dvs. "icke-regeringsorganisationer". På bättre svenska kan man kalla dem frivilliga organisationer. Dessa organisationer skall få en etablerad rätt att närvara vid ESK:s möten. Ännu viktigare är att man i Stockholm beslutat att få med de här organisationerna i ESK:s operativa verksamhet.

Jag vill fråga utrikesministern: På vilket sätt, under svensk ledning, engagerar ESK frivilligorganisationerna, i vårt eget land och i alla ESK:s 52 medlemsstater, i sitt arbete på fältet i f.d. Jugoslavien?

Som ordförandeland kan Sverige kontakta alla de 52 ländernas frivilligorganisationer och be om konstruktiva förslag för att lösa konflikten i f.d. Jugoslavien.

I t.ex. Kosovo, eller Kosova, beroende på vilket språk man använder, arbetar sedan flera år TFF, Transnationella stiftelsen för fred och framtidsforskning, med den dialog som ESK-observatörerna tycks ha svårt att få i gång. Marta Henricson-Cullberg, Carl-Ulrik Schierup, Sören Sommelius och Jan Öberg har distribuerat rapporten Förhindra krig i Kosovo till en utvald grupp av serber och albaner på olika nivåer i såväl Pristina som Belgrad. Syftet är att söka läka konflikterna genom "olika slag av tredje part-medlingskommissioner, som arbetar parallellt, humanitärt stöd, bevakning av mänskliga rättigheter och en internationell "adoption" av Kosovo, demilitarisering och normalisering av det dagliga livet, fredsbevarande åtgärder genom FN, kanske förvaltarskap ---". Detta är helt i ESK:s anda.

När Kosovos president gästade Sverige i förra veckan, fick jag intrycket

av, vilket också Pär Granstedt sade, att han såg ESK:s arbete som något trevande i detta sammanhang. Jag fick intrycket att TFF:s arbete verkade mer konstruktivt ur hans synpunkt.

Jag vill ställa en fråga till utrikesministern. På vilket sätt anlitar Sverige, som ordförande i ESK, TFF i arbetet i Kosova?

Jag får ibland intrycket att ESK:s kontakter med frivilligorganisationerna är en envägskommunikation. Man ser som sin uppgift att informera om vad man själv gör i stället för att dra nytta av all den expertis som finns hos olika frivilliga organisationer inom detta enorma område.

Det finns ju flera freds- och konfliktforskare i Norden som borde anlitas som konsulter hos ESK:s ordförande. Norrmannen professor Johan Galtung, nu bl.a. verksam som fredsforskare vid Witten-Herdeckes universitet i Tyskland, var i fyra år ledare för det internationella forskningscentrumet i Dubrovnik i Kroatien. Han har en mycket djup kunskap om Jugoslavien och en överblick över möjliga konfliktlösningar utan våld som vi bara inte kan vara utan.

Anf. 31 Utrikesminister MARGARETHA AF UGGLAS (m):

Herr talman! Jag känner mig mycket frestad att uttrycka en uppskattning av att Birgitta Hambræus är sann till sina principer och till sin övertygelse. Jag tycker att jag med stor förvåning ser hur så många fredsaktivister nu har blivit de mest militanta och uttrycker åsikter som innebär att det finns bara militära åtgärder, osv. Jag vill uttrycka min uppskattning, och jag känner igen Birgitta Hambræus från vår tidigare gemensamma verksamhet här i kammaren.

Jag vill också säga att jag rent sakligt tycker att sanktionernas effekt på Serbien-Montenegro, på Belgradregimens överväganden, djupt underskattas. Jag är nämligen själv ganska övertygad om att en huvudförklaring till att president Cosic och premiärminister Milosevic nu tycks samarbeta med det internationella samfundet och utöva tryck på de bosniska serberna faktiskt är att ekonomin i Serbien-Montenegro befinner sig i ett så oerhört pressat läge. Det här är något som jag tycker att vi skall notera, och jag tycker att det alltför litet kommer fram i debatten.

En av ESK:s huvuduppgifter gentemot krisen i det f.d. Jugoslavien är ju sanktionsövervakningen. Vi vet att den har stora brister. Men ESK utövar ändå en mycket viktig funktion i dessa sanktionsmissioner. Det har fattats beslut om att personalen skall utökas upp till 160 personer. Även Sverige ställer upp med fyra nya tullexperter som skall ingå i denna sanktionsövervakning.

Jag tycker alltså att det är viktigt att i denna debatt få lyfta fram det faktum att sanktionerna betyder oerhört mycket. President Cosic sade i sitt inlägg inför dessa bosnienserber att man inte har råd med kriget längre, att man inte kan fortsätta kriget. Låt oss därför inte glömma detta.

Jag förstår också att omvärlden är förtvivlad och att den militära optionen nu förekommer mycket bestämt i de internationella diskussionerna därför att alla känner att detta meningslösa våld, detta krigande och dödande som förekommer där nere inte kan få fortsätta längre. Jag förstår därför att detta är en option.

De svenska förberedelserna – jag återgår därmed till Pär Granstedts diskussion – utgår från, vilket är viktigt att hålla i minnet, en implementering av fredsplanen. Det är så att säga i sig en fredsbevarande insats, som vi dock förutser kommer att ske i en svår hotmiljö. Det är där de svenska förberedelserna sker. Det är mot den bakgrunden som vi anser att det är oerhört viktigt att den frivilliga personal som kan komma att engageras i ett sådant uppdrag får såväl en mycket intensiv träning och utbildning som bästa tänkbara utrustning.

Birgitta Hambræus ifrågasätter om vi verkligen skall inrikta oss på detta. Jag tror att det är viktigt. Världssamfundet måste nog tyvärr i den miljö som finns i Bosnien-Hercegovina göra båda delarna. Jag tror att det kommer att visa sig nödvändigt med stora fredsbevarande styrkor. Jag tror också att det kommer att visa sig finnas ett stort behov av civil personal av olika slag. Sverige skall naturligtvis också vara berett till båda dessa inslag i det som vi kommer att bidra med.

Birgitta Hambræus ställde många frågor om frivilligorganisationer och ESK:s arbete. Som jag sade här i riksdagen i går är detta också något som jag tycker att ordförandeskapet måste ägna ökad uppmärksamhet åt. Här i Sverige har vi ett gott utbyte av åsikter och ett gott samarbete. Men problemet är att det kanske inte är på det sättet i alla ESK:s medlemsstater. Framför allt skulle jag gärna se någon form av smidigare informationsutbyte och ett smidigare sätt att engagera olika relevanta organisationer. TFF, som Birgitta Hambræus tog upp, får ju pengar för sin verksamhet från det s.k. fredsanslaget och får därmed stöd för sin verksamhet i f.d. Jugoslavien.

Anf. 32 PÄR GRANSTEDT (c):

Herr talman! Jag vill tacka utrikesministern för dessa ytterligare synpunkter. Jag vill först gärna säga att jag delar uppfattningen att sanktionerna har visat sig vara ett fungerande medel. Man kan konstatera att den förändrade attityden hos de serbiska ledarna måste förknippas med effekterna av sanktionerna. Det mest hoppfulla tecknet just nu, efter det tragiska beslutet av det s.k. bosnisk-serbiska parlamentet, är väl att Serbien nu är berett att sälla sig till dem som sätter tryck på bosnienserberna. Hur effektivt detta sedan blir och hur det genomförs, det är väl för tidigt att yttra sig om. Men det visar ändå att sanktionerna har en betydelse.

Jag delar också uppfattningen att det är svårt att i dag tänka sig att man skulle kunna genomföra fredsplanen utan någon form av militär övervakning från omvärlden. Jag tror inte att situationen är sådan i dag att den kan fås att fungera enbart med hjälp av parternas goda vilja. Den goda viljan verkar nämligen inte vara särskilt ofta förekommande just nu. Men, vilket jag vill betona, det är mycket viktigt att dessa styrkor verkligen kan få möjlighet att uppträda på ett sådant sätt att våldet minimeras. Det är viktigt att det också ingår i den utbildning som denna personal får att uppträda inte bara så att säga militärt i traditionell bemärkelse utan också uppträda medlande och på det sättet kunna verka för att överbrygga motsättningar och förhindra utbrott av våld. Det är alltså viktigt med detta civila inslag i utbildningen, och jag hoppas att det kommer att förekomma. Jag vill gärna höra en kommentar på den punkten.

Jag vill även understryka vikten av att det här kombineras med andra insatser. Denna militära övervakning av fredsplanen kommer nämligen inte i sig att skapa fred. Vad man kan göra är att någorlunda förhindra utbrott av fientligheter och förhoppningsvis förhindra våld. Men det är helt andra typer av insatser som krävs för att överbrygga de djupa motsättningar som finns mellan olika folkgrupper i det forna Jugoslavien och inte minst i Bosnien-Hercegovina.

Som jag sagt tidigare är det väldigt viktigt att den här insatsen med hjälp av en fredsbevarande styrka inte får ersätta andra fredsskapande insatser av mera civilt slag. Tvärtom skall dessa ansträngningar utökas.

Anf. 33 BIRGITTA HAMBRAEUS (c):

Herr talman! Först vill jag gärna tacka utrikesministern för hennes öppenhet inför de tankegångar som jag fört fram.

Det är verkligen oerhört väsentligt att TFF får sitt anslag från UD, och också att det anslaget utökas så att man utan att behöva tigga pengar kan fortsätta med sin oerhört viktiga verksamhet.

Samtidigt kan jag inte låta bli att jämföra det blygsamma stöd som vi den vägen ger med de 0,5 miljarder som en militär insats skulle kosta. Då är det plötsligt liksom självklart att lägga upp alla de 100 miljonerna.

Jag tvivlar på att vi ännu inom ESK:s ram har mobiliserat all världens frivilligorganisationer. Det gäller expertis inom psykiatri och medling. Det gäller konfliktlösande utan våld, "vinna vinna"-lösningar som finns i USA, i Kanada, i hela Europa och säkert på många ställen i Ryssland osv. Jag tvivlar alltså på att vi verkligen har engagerat alla dessa i den här konflikten. Förmodligen skulle det kosta, krasst uttryckt, en bråkdel av vad militärinsatserna kostar.

Poängen här är att det är Sverige i egenskap av ordförandeland i ESK som har initiativet. Självfallet skall vi först och främst lita till dem som vi har runt omkring oss här i Norden och i våra egna organisationer. Men vi kan också ta kontakt med USA, ja, med alla de 52 länderna för att få dem mobiliserade i ESK-sammanhang när det gäller Jugoslavien. Har vi verkligen gjort detta?

I går var vi inne på hur sådant här rent praktiskt går till. Jag vill fråga utrikesministern: Bör inte en person på UD få ansvaret när det gäller att under ESK:s mandat ta sådana här systematiska kontakter med de 52 länderna och "dammsuga" möjligheterna till kontakter med all den expertis som kan finnas? Det vill ju då till att den personen verkligen känner till vad som är på gång ute i världen i dessa sammanhang. Det gäller således att man anlitar en särskild person som på UD:s uppdrag, på ESK:s ordförandelands uppdrag, verkligen går ut till alla dessa organisationer.

Jag kanske också hinner berätta om HCA-processen – eller, som vi brukar kalla den, Helsingforsprocessen – som har tre ordförande. Samtliga tre är kvinnor och dessutom fredsforskare. I Belgrad t.ex. verkar Sonja Licht. En kontakt med henne är naturligtvis viktig. Alla organisationer som eftersträvar fred i det forna Jugoslavien och all den fredskärlek som finns där måste vi naturligtvis stärka. Här behövs kontakter.

Anf. 34 Utrikesminister MARGARETHA AF UGGLAS (m):

Herr talman! Jag är övertygad om att ESK kan göra mera, och jag tycker att ESK arbetar för den fas som vi hoppas skall komma – dvs. rehabiliteringsfasen, återuppbyggnadsfasen. Vi är ännu icke där, men hela det internationella samfundets ansträngningar går ju nu ut på att åstadkomma den fasen. Då hoppas jag att också ESK tar initiativ när det gäller att försöka engagera frivilligorganisationer.

Jag tvivlar dock på att ESK kommer att kunna engagera alla världens frivilligorganisationer, men det behövs nog heller inte. Det finns ju så många olika organisationer, både FN-organisationer och andra, som är verksamma och som kan samverka med frivilligorganisationerna. Jag är dock övertygad om att vi kan göra mera.

På UD finns det ju en särskild ambassadör för samarbete och kontakter med NGO-organisationer. Mina handläggare på ESK-sidan kommer att ha ett särskilt samtal och att försöka utarbeta idéer om hur vi skall gå vidare i den här frågan.

Till Pär Granstedt vill jag bara säga att jag delar hans uppfattning och att jag gör samma analys. Det är oerhört viktigt med den här träningen. Såvitt jag förstår, efter att ha talat med olika svenskar som är, och har varit, verksamma i FN-tjänst, är det här med att också kunna utöva ett slags civil verksamhet kopplad till FN-uppdraget nog något som svenskarna är ganska duktiga på. Men det är också något som bör ingå i träningen – och det tror jag också att det gör.

Anf. 35 PÄR GRANSTEDT (c):

Herr talman! Jag noterar med tillfredsställelse vad utrikesministern här säger om vikten av den här utbildningen. Jag är alldeles övertygad om att utrikesministern kommer att försäkra sig om att detta verkligen ingår i utbildningen på ett adekvat sätt.

De svårigheter som den här personalen kommer att möta är säkert större än vad som varit fallet i många tidigare FN-operationer – även om många av dem varit svåra nog och innehållit många risker för våldsbrott osv.

Jag håller naturligtvis med utrikesministern när hon säger att ESK kommer att få en väldigt viktig roll i rehabiliteringsfasen. Den saken har jag också tagit upp i min interpellation.

Återigen noterar jag med tillfredsställelse att man redan nu börjar fundera över detta. Men någonstans tror jag att man måste inse att rehabiliteringsfasen måste börja *nu*. Man kan alltså inte vänta till dess att allting har lugnat ner sig för att därefter påbörja den här processen. I varje fall måste den rent politiska rehabiliteringsfasen – dvs. detta med att försöka överbrygga de motsättningar som finns och att försöka identifiera de verkliga bakomliggande problemen i fråga om den här konflikten osv. – påbörjas omgående.

Vad man kan åstadkomma med hjälp av en fredsbevarande styrka är ju trots allt bara så att säga en frysning av situationen. Men vad man kan göra med hjälp av diplomatiska förhandlingar är att man försöker hitta ett slags fungerande karta. Att skapa förutsättningar för att de här folkgrupperna skall kunna leva fredligt, sida vid sida, i framtiden är dock en mycket mera

Prot. 1992/93:107

7 maj 1993

*Svar på
interpellationer*

omfattande och krävande process. Denna process innehåller väldigt mycket mer av olika behov. Materiella, politiska, sociala och religiösa problem måste attackeras, och man måste använda sig av ett mycket vidare spektrum av expertis. Birgitta Hambraeus nämnde t.ex. de ideella organisationerna, som är en viktig faktor. Men det gäller också andra typer av expertis.

Det är alltså viktigt att detta arbete börjar parallellt med att vi nu satsar på att försöka "kyla ner" den akuta våldsamma kris som pågår.

Anf. 36 BIRGITTA HAMBRAEUS (c):

Herr talman! Jag är tacksam för att utrikesministern sade att man nu kommer att fördjupa arbetet just när det gäller att engagera olika experter i olika organisationer. Det kan gälla forskare eller frivilliggrupper.

När det gäller vår ambassadör för frivilligorganisationer har jag förstått att han mest är inriktad på det enorma biståndsfältet. Det är ju oerhört väsentligt att man har goda kontakter också med frivilligorganisationerna i FN. Det kan således hända att det tillfälligt behövs ytterligare en ambassadör som ESK kan använda sig av under den tid som Sverige är ordförandeland för att nämnda kontakt verkligen skall komma till stånd. Självfallet kan det inte gälla hela världen. Alla kan ju inte komma till Jugoslavien för då skulle det kanske bli litet trångt. Men just de relevanta grupperna, de grupper som känner att de har en uppgift här, kunde komma i fråga.

Jag har nämnt en av de tre ordförandena i HCA, Helsinki Citizen Assembly. I Prag verkar en annan ordförande, nämligen indiskan Comar. En händelse som ser ut som en tanke är att ESK just där har sitt lilla, men dock, sekretariat. Sekretariatet borde ha en nära kontakt med denna person.

I Sverige har IKFF – Internationella kvinnoförbundet för fred och frihet, vars huvudkontor ligger i Genève – en bra sektion. Det finns också sektioner i många andra delar av världen. Jag skulle särskilt vilja nämna tre personer som är ytterst kunniga. Utrikesministern har träffat dessa. Det vet jag. Det gäller Anna Lidén, Ann Catrin Jarl och Kerstin Grebäck, som alla arbetar på IKFF i Sverige.

Det finns alltså väldigt mycket kompetens och god vilja här, och det finns en längtan efter att bli engagerad – inte bara en längtan efter information om vad någon annan gör. Man vill alltså engagera sig och få möjligheter att genom sina kontakter och med sina kunskaper bidra till en konfliktläkning. Detta arbete måste börja på en gång. Det handlar således om ett återuppbyggnadsarbete, som i sig kan vara en inspiration till att man slutar slåss. Att man ser en framtid bortom de militära konflikterna och att människor börjar tala om vad som skall göras i stället är ofta mycket bättre än att först bara ägna sig åt kriget och att sedan hoppas på att ett återuppbyggnadsarbete sker därefter.

Som Pär Granstedt sade måste återuppbyggnadsarbetet börja redan nu. Vi kan *inte* avvara den expertis som finns på olika områden i ESK-länderna. Men det har då inte med diplomati eller militära kunskaper att göra.

Överläggningen var härmed avslutad.

Anf. 37 Justitieminister GUN HELLSVIK (m):

Herr talman! Karl Gustaf Sjödin har frågat mig vilka åtgärder jag avser att vidta för att råda bot på vissa av honom närmare angivna brister i den nuvarande utformningen av rekvisiten i narkotikastrafflagen.

Karl Gustaf Sjödin anser för det första att det vore lämpligt att riksdagen genom komplettering av narkotikastrafflagen uttryckligen angav vilka kriterier som skall gälla vid bedömningen av farligheten hos ett enskilt narkotika-preparat. Han har vidare angivit vilka kriterier han anser vara viktigast. Dessa är verkan i små doser, risk för snabb beroendutveckling, hastiga dödsfall, psykiska skador, oberäknliga och svårbestämbara effekter samt social insufficiens. Rättssystematiska skäl samt närmandet till den europeiska rättsordningen talar enligt Karl Gustaf Sjödin för att kriterierna skrivs in som ett tillägg till 3 § narkotikastrafflagen.

För det andra har Karl Gustaf Sjödin föreslagit att rekvisitet "särskilt stor mängd narkotika" bör bytas ut mot "särskilt många missbruksdoser narkotika".

Jag kan försäkra Karl Gustaf Sjödin att hela regeringen ser utomordentligt allvarligt på narkotikabrottsligheten som sådan. I regeringsförklaringen har det särskilt strukits under att bekämpningen av narkotikabrottsligheten är ett prioriterat område.

Låt mig till en början slå fast att jag givetvis anser att det är viktigt att vi har en tydlig och ändamålsenlig lagstiftning, som inte vållar några problem i rättstillämpningen. Redan inledningsvis vill jag framhålla att jag inte anser att narkotikastrafflagen har de av Karl Gustaf Sjödin påstådda bristerna.

Jag vill särskilt poängtera att narkotikastrafflagen genom åren har ändrats i ständigt skärpande riktning. Straffskalorna har blivit strängare och gränsdragningen mellan de olika graderna av narkotikabrott har stramats upp.

Jag antar att Karl Gustaf Sjödin väl känner till att de kvalificerande rekvisit som enligt 3 § andra stycket narkotikastrafflagen särskilt skall beaktas vid bedömning av huruvida brottet är grovt, i lagtexten är angivna på följande sätt. Dels skall särskilt beaktas om brottet har utgjort ett led i en verksamhet som har bedrivits i större omfattning eller yrkesmässigt, dels skall särskilt beaktas om brottet avsett särskilt stor mängd narkotika eller eljest varit av särskilt farlig eller hänsynslös art. Slutligen anges det i bestämmelsen att bedömningen skall grundas på en sammanvägning av omständigheterna i det särskilda fallet.

Hur rekvisiten för det grova brottet skall vara utformade har varit föremål för lagstiftarens uppmärksamhet vid flera tillfällen. Bestämmelsen i 3 § narkotikastrafflagen fick sin nuvarande utformning genom lagstiftning som trädde i kraft den 1 juli 1981 (prop. 1980/81:76, bet. 1980/81:JuU25, rskr. 1980/81:211, SFS 1981:226). I propositionen (s. 212) uttalade departementschefen att avsikten med lagändringen bl.a. var att större vikt än tidigare skulle läggas vid preparatets farlighet och den hänsynslöshet gärningsmannen hade ådagalagt genom sin befattnings med narkotikan. Som exempel härpå nämndes att preparatet verkade starkt vanebildande, såsom heroin,

eller var livsfarligt genom sin sammansättning, att gärningen hade innefattat systematiskt bedriven överlåtelse till skolelever och annan ungdom eller in-tagna på anstalt eller att gärningsmannen på annat sätt i särskilt hög grad hade utnyttjat andras okunnighet, nyfikenhet eller beroende av narkotiska medel.

Vid skilda tillfällen har det i lagstiftningsärenden rörande narkotikastraff-lagen framhållits att det är viktigt att frigöra sig från ett strikt mängdtän-kande vid rubricering och straffmätning i mål om ansvar för narkotikabrott. Frågan har även belysts av Högsta domstolen, bl.a. i ett rättsfall från år 1983 (NJA 1983 s. 754). I detta avgörande uttalade sig Högsta domstolen om far-ligheten hos de olika narkotiska preparaten kokain, amfetamin och heroin. I april förra året prövade samma domstol (NJA 1992 s. 235) frågan om farlig-hetsgraden hos LSD och "Extacy" (MDMA). Slutsatsen i det sistnämnda rättsfallet var att bägge preparaten ansågs farligare än amfetamin men inte lika farliga som heroin eller kokain.

Vad som avses med narkotika och vilka ämnen som omfattas av straffbe-stämmelserna framgår av 8 § narkotikastrafflagen. Där sägs att med narko-tika avses läkemedel eller hälsofarliga varor med starkt vanebildande egen-skaper, men också medel som med lätthet kan omvandlas till varor med så-dana egenskaper. En ytterligare förutsättning är att det är fråga om medel som på den nämnda grunden antingen är föremål för kontroll enligt en inter-nationell överenskommelse som Sverige har biträtt eller av regeringen har förklarats skola anses som narkotika enligt narkotikastrafflagen. De ämnen som av regeringen har förklarats vara att anse som narkotika finns förteck-nade i en förordning. Det är fråga om fyra grupper av substanser, nämligen centralstimulerande medel, hallucinogener, smärtstillande medel samt sömnmedel och lugnande medel. Av 1 § narkotikaförordningen framgår att det åligger Socialstyrelsen att låta upprätta och kungöra förteckningar över narkotika. De olika narkotikapreparatens inbördes farlighet är inte angiven i lagtexten.

Den ordning som hittills har rått – nämligen att det överlämnas till de rätts-tillämpande myndigheterna att avgöra farligheten hos de enskilda narkoti-kapreparaten – anser jag för min del har fungerat tillfredsställande. Jag är således inte i dagsläget beredd att utreda om det i lagtexten, på det sätt som Karl Gustaf Sjödin har föreslagit, bör anges vilka kriterier som skall gälla vid bedömningen av de enskilda narkotikapreparatens farlighetsgrad.

När det gäller det svenska närmandet till EG utgår jag från att Karl Gustaf Sjödin känner till att narkotikastrafflagen faller inom ramen för det enskilda landets lagstiftningskompetens.

När det gäller den andra ändringen av 3 § andra stycket narkotikastraffla-gen som Karl Gustaf Sjödin önskar – nämligen att rekvisitet "särskilt stor mängd narkotika" bör bytas ut mot "särskilt många missbruksdoser narko-tika" – finner jag den vara överflödig, eftersom det självfallet redan i dag i rättstillämpningen som en viktig omständighet för att bedöma om brottet är grovt beaktas hur många missbruksdoser den aktuella mängden narkotika ger.

Anf. 38 KARL GUSTAF SJÖDIN (nyd):

Herr talman! Det omfattande svar som jag fick av justitieministern tyder på ett engagemang i de här frågorna. Jag har aldrig tvivlat på justitieministerns eller regeringens engagemang i dessa frågor.

Trots allt ser jag i svaret saker och ting som jag tycker att jag bör kommentera. Det gäller speciellt den ordning som hittills har rått, nämligen att det överlämnas till de rättstillämpande myndigheterna att avgöra farligheten hos de enskilda preparaten. Det anser justitieministern är tillfredsställande. Här har vi litet olika uppfattningar.

Jag menar att det med hänsyn till Socialstyrelsens narkotikaförteckning, som upptar ca 200 ämnen, är orimligt att fastställa farlighetsgraden hos varje ämne genom vissa avgöranden i Högsta domstolen, som i fallet från 1983. Tillfälligheter, som hur en sakkunnig vid en personlig bedömning uppfattar ett ämne, kan få betydelse för praxisutvecklingen. Med tanke på att det finns gott om narkotika i vår närhet och att det sker ett ständigt inflöde av ny narkotika, bör den här frågan få en samlad lösning.

Jag delar inte justitieministerns uppfattning. Jag tycker att man bör få till stånd en verkligt samlad lösning för bedömning av vilka av de olika preparaten som är farliga, för den uppfattningen varierar. Holländarna har i dag delat in sin opiumlagstiftning i lätt och tung narkotika. Man har en riskbedömning. Man säger att jämfört med alkohol och tobak, där alkoholen skördar flest människooffer i dagens läge, är exempelvis cannabis orsak till ett mycket litet antal dödsfall. Det är bedömningen. Just beträffande cannabis kan farlighetsbedömningen bli missvisande. Jag tycker faktiskt, som jag har hävdad i interpellationen, att man bör ha en samlad bedömning av farligheten. Jag skall närmare utveckla vad jag tycker skall ingå i detta.

Anf. 39 Justitieminister GUN HELLSVIK (m):

Herr talman! Nu är jag litet osäker på vad Karl Gustaf Sjödin lade in i önskemålet om samlad lösning. Eftersom Karl Gustaf Sjödin drog in Holland, vill jag markera att jag för min del inte är beredd att arbeta för en samlad lösning om det innebär att vi får ge efter på den svenska uppfattningen och synen när det gäller narkotiska preparat. Skall det vara en samlad lösning, får det vara efter en påverkan från vår sida på dem som har en mera liberal syn på narkotika. Det är viktigt för mig att poängtera detta.

Den andra frågan gällde om bedömningen av farlighetsgraden skall överlämnas till rättstillämpningen eller om vi lagstiftningsvägen skall markera hur vi rangordnar olika narkotiska preparat. Vi skall ha klart för oss att oberoende av om det är lagstiftningsvägen eller domstolsvägen som rangordningen sker, är det samma kunskap som måste läggas till grund för denna rangordning, som bl.a. Högsta domstolen gör. Det är inte politiska kunskaper, utan det är fackmannens kunskap som är avgörande för rangordningen. Fördelen med att överlämna frågan till rättstillämpningen är att vi får ökade möjligheter att snabbt reagera på en förändrad situation. Det dyker upp nya droger av olika slag. Lagstiftning är inte ett särskilt smidigt sätt att få till stånd förändringar. Vi har grundlagar som reglerar hur lagstiftning skall gå till. Jag tycker att det är viktigt att vi följer upp detta.

Ett av skälen till att jag menar att det är rätt att överlämna detta till rätts-

Prot. 1992/93:107
7 maj 1993

Svar på
interpellationer

tillämpningen är att vi då snabbare kan anpassa oss efter de förändringar som sker i verkligheten.

Anf. 40 KARL GUSTAF SJÖDIN (nyd):

Herr talman! Jag delar det justitieministern sade nu senast. Jag tycker ändå att det i lagstiftningen bör anges vilka kriterier som bör tillmätas särskild betydelse vid bedömningen av farligheten. Man bör t.ex. ta in risk för snabb beroendutveckling, eftersom beroendet försvårar för missbrukaren att varaktigt upphöra med sitt drogintag; risk för hastiga dödsfall, eftersom det kan medföra att missbrukare avlider av ett rus; risk för psykiska skador inkl. personlighetsförändringar, eftersom detta minskar missbrukarens möjlighet att sakligt bedöma sin egen belägenhet och att fungera i olika situationer; risk för oberäknliga eller svårbestämbara effekter, eftersom detta skapar problem för missbrukaren att på förhand bilda sig en uppfattning om vilken verkan medlen kommer att få.

Kerstin Thunving, som justitieministern säkert väl känner till och som verkar i Lund, har genom sina kliniska erfarenheter visat exempelvis hur cannabis för växande ungdom i en situation med arbetslöshet och en viss psykisk instabilitet kanske är den farligaste drogen. Cannabis är, med de ämnen som ingår i den, ett hallucinogen och påverkar individens psykiska stabilitet och kan få ungdomar som normalt uppfattas som friska, levnadsglada och positiva att under ett särskilt starkt rus försöka ta livet av sig. Efteråt har de inte förstått det.

Jag tycker alltså att man i lagstiftningen måste ange kriterier för farlighetsbegreppet. Sedan skall naturligtvis domstolen göra bedömningar utifrån detta. Att bedöma farlighet är oerhört svårt. I Holland tycker man att cannabis inte är så farlig, medan Kerstin Thunving klart genom sina kliniska erfarenheter har visat att panikreaktioner är vanliga hos dem som använder cannabis för första gången, kanske röker mycket och inte är så vana.

Jag hävdar fortfarande att man i lagstiftningen bör ställa upp vissa kriterier för farligheten, som domstolen har att bedöma.

Anf. 41 Justitieminister GUN HELLSVIK (m):

Herr talman! Nu talar vi kanske om två olika saker. Karl Gustaf Sjödin talar, som jag uppfattade det, också om den socialrättsliga lagstiftningen och inte bara om den straffrättsliga. Det behöver vi i och för sig inte bekymra oss om. Egentligen tycker jag att Karl Gustaf Sjödin just pläderar för min linje genom att ta upp cannabis som ett exempel.

Om vi skulle göra en rangordning i lagen av olika preparat, tror jag att Karl Gustaf Sjödin och jag kan vara överens om att exempelvis cannabis inte skulle komma att jämföras med kokain i fråga om farlighet. Genom detta ger vi faktiskt, som jag ser det, en allvarlig signal.

Jag håller helt med Karl Gustaf Sjödin om den stora faran med cannabis. Unga människor som ser en förteckning ser inte på de allmänna övergripande resonemangen utan snarare på rangordningen och kan då få intrycket av att det besked vi ger är att det inte är så farligt. Detta kan vi aldrig i en lagtext uttrycka på ett tydligt sätt. För mig är det viktigt att vi markerar alla narkotiska preparats farlighet.

Anf. 42 KARL GUSTAF SJÖDIN (nyd):

Herr talman! Det är svårt att bedöma vilka preparat som är mer farliga än andra därför att det har att göra med individen och den situation man befinner sig i. Framför allt när det gäller cannabis spelar det roll vilka förväntningar man har om man upplever ett rus eller inte. Jag saknar sådana bedömningar i lagstiftningen.

Vi har nu hamnat i en situation att det förs en legaliseringsdebatt ute i Europa och som tyvärr även har kommit hit. Där säger man att vissa saker är mindre farliga, medan framstående forskare säger att just dessa är särskilt farliga för ungdomar. Heroin t.ex. är ett ganska rent gift. Det finns många här i Stockholm som går på heroin i årtal därför att de kan hantera dosen. De tar en mycket liten mängd i veckan. Under helgen tar de sig en öl och får då de tunga effekterna, blir hängiga med svaga knäveck och allmänt slöa. Under veckan kan de gå på en mycket liten mängd. För dem är farligheten kanske inte så viktig. Men det är farligt när levnadsglada ungdomar röker t.ex. speciellt mycket hasch och försöker ta livet av sig under ruset.

Jag tycker som sagt att detta med farlighet bör finnas i lagstiftningen för en tolkning. Jag är allvarligt rädd för att vi skall hamna i en sådan situation, exempelvis när det gäller cannabis, att vi säger att det är ganska harmlöst, man blir inte si och så. Vi vet ju att cannabis, speciellt under sådana levnadsbetingelser som gäller för många ungdomar, verkligen är oerhört farlig.

Anf. 43 Justitieminister GUN HELLSVIK (m):

Herr talman! Jag tycker fortfarande att Karl Gustaf Sjödin i sak pläderar för min linje. Karl Gustaf Sjödin visar omöjligheten i att rangordna narkotiska preparat efter deras farlighet, eftersom farligheten bl.a. beror på vem som tar drogen och den personens speciella situation. Men markeringarna finns faktiskt till viss del i lagtexten genom påpekandet att man ser särskilt allvarligt på hanteringen av vanebildande droger och på överlåtelser till ungdomar, för att ta ett par exempel.

Den legaliseringsdebatt som förekommer är tack och lov inte så intensiv i Sverige. Tack och lov börjar den att få litet andra toner också i länder där legaliseringssynen kanske har varit dominerande. Bl.a. är jag informerad om att debatten bland politiker i Holland börjat få en annan ton. Mycket tyder på att den linje som vi driver är den som fler och fler i Holland också börjar söka sig till.

Överläggningen var härmed avslutad.

9 § Svar på interpellation 1992/93:144 om hämtning till domstolsförhandling

Anf. 44 Justitieminister GUN HELLSVIK (m):

Herr talman! Birgit Henriksson har frågat mig om jag är beredd att ändra regeln om hämtning till domstolsförhandling i 9 kap. 10 § rättegångsbalken på så sätt att förvaring i arrest blir tillåten i de fall där det är befogat.

I rättegångsbalken finns regler om att tilltalade och andra personer som

Prot. 1992/93:107
7 maj 1993

*Svar på
interpellationer*

skall inställa sig till förhandling i domstol i vissa fall kan hämtas till förhandlingen. Hämtning beslutas av rätten och verkställs av polismyndighet.

Allmänna regler om verkställighet av ett beslut om hämtning till förhandling vid domstol finns i 9 kap. 10 § rättegångsbalken. Huvudregeln är att den som skall hämtas inte får omhändertas tidigare än vad som är nödvändigt för att han skall kunna inställas omedelbart till förhandlingen.

Det finns dock en undantagsregel som möjliggör hämtning tidigare. De fall som avses är där tidigare hämtningsförsök har misslyckats eller där det annars på grund av vad som är känt om den som skall hämtas finns särskild anledning till tidigare hämtning. Undantagsregeln innebär att rätten kan besluta att hämtning får ske upp till 18 timmar tidigare än vad som är nödvändigt enligt huvudregeln. Den som har omhändertagits av polisen enligt undantagsregeln är skyldig att i avvaktan på förhandlingen stanna kvar på polisstationen eller på annan plats som bestämts av polismyndigheten. Den omhändertagne får inte underkastas annan inskränkning i sin frihet än vad som är påkallat av ändamålet med omhändertagandet, ordningen eller allmän säkerhet.

När undantagsregeln tillämpas måste den omhändertagne alltså bli föremål för viss bevakning. De bevakningsåtgärder som väljs skall vara sakligt motiverade. Ofta kan det vara tillräckligt med en tillsägelse till vederbörande att stanna kvar på polisstationen, och han kan då anvisas plats i ett förhörssrum eller liknande.

Enligt uttalanden i förarbetena kan det i undantagsfall bli nödvändigt med förvaring i låst arrest (prop. 1983/84:78 s. 32). En sådan tillämpning har emellertid i olika sammanhang ifrågasatts (jämför JO:s ämbetsberättelse 1972 s. 51 och 1984/85 s. 135).

När det gäller att utforma tvångsmedel i dessa sammanhang står man inför en grannliga uppgift. Det är nödvändigt att hitta en balanspunkt mellan flera motstående intressen, främst mellan å ena sidan det starka intresset av en effektiv lagföring vid våra domstolar och å andra sidan den enskildes personliga frihet. Det är också nödvändigt att göra avvägningar mellan olika tvångsmedel. Hämtningsinstitutet måste exempelvis när det gäller tilltalade i brottmål avgränsas mot häktningsmöjligheterna. Man måste också komma ihåg att reglerna om hämtning inte bara är tillämpliga på tilltalade i brottmål, utan även på andra personer som skall inställa sig vid domstol, t.ex. vittnen. Tillämpningsområdet för reglerna är inte ens begränsat till brottmålen. Reglerna gäller också i vissa fall när personer skall inställa sig till andra förhandlingar vid domstol.

Att beröva någon friheten är en mycket ingripande åtgärd. Vår egen grundlag och internationella åtaganden som vi har gjort på detta område ställer krav – i flera avseenden stränga krav – på utformningen av skilda regler som möjliggör ett frihetsberövande.

Regeringen tillsatte i augusti 1991 en utredning (Polisrättsutredningen, dir. 1991:52) som har till uppgift att kartlägga och se över olika typer av ingripanden som polisen brukar använda i olika sammanhang. Utredningen ser bl.a. över de hämtningsregler vi talar om här. Enligt vad jag har inhämtat kommer utredningen att presentera sina överväganden i bl.a. den delen i ett delbetänkande före sommaren.

Jag vill avvakta resultatet av Polisrättsutredningens överväganden innan jag går vidare med frågan.

Prot. 1992/93:107
7 maj 1993

Anf. 45 BIRGIT HENRIKSSON (m):

Herr talman! Jag vill börja med att tacka justitieminister Gun Hellsvik för svaret på min interpellation. Jag delar helt justitieministerns mening att det är en mycket grannliga uppgift att förordna om tvångshämtning. Ändå är det i dagens läge utomordentligt viktigt att regelverket ses över, också för bl.a. rättssäkerhetens skull.

Det har gjorts olika tolkningar. Åklagarmyndigheten i Köping har i ett desperat behov av en regelöversyn skrivit ett brev till Polishögskolan, där man har gjort en något annorlunda tolkning. Enligt Polishögskolan kan man inte tolka in ett stöd för förvaring i polisarrest i reglerna om skyldigheterna att stanna kvar på polisstationen. Vidare säger man: "Några JO-ärenden finns inte. Däremot har en känd jurist, Dan Fernqvist, (tidigare vid JO-ämbetet) i en föreläsning klart uttalat sin uppfattning om förvaring i polisarrest. Han anser att om det inte direkt framgår av lagtexten så får en person inte förvaras i polisarrest." Detta är just sådant som man haft svårighet med på många ställen ute i landsorten.

Herr talman! I dag förekommer det ofta – alltför ofta – att uppropade mål måste ställas in. Det har hänt att såväl tre av fem som fyra av sju utsatta mål inte kan genomföras – jag har upplevt båda delarna. Det som då händer – framför allt på tingsställen, men naturligtvis också vid ordinarie domstolar – är att tiden inte kan tas till vara. Domare, nämndemän, advokater, åklagare, vittnen m.fl. blir sittande utan att kunna utföra något seriöst arbete. Förutom all spilltid och alla arvoden som ändå måste betalas ut, förhålls ju även andra mål genom att de inställda målen måste utsättas på nytt. Det här för också med sig att vittnen och andra inblandade får det allt svårare att komma ihåg det verkliga händelseförloppet, när målen väl kommer upp.

På det här sättet naggas rättssäkerheten i kanten. Ju äldre ett mål är innan det kommer till avgörande, desto svårare är det att få tillförlitliga vittnesmål. Vissa detaljer kan etsa sig fast i minnet, men det hör till undantagen. Det vanliga svaret brukar vara: Nu är det ju så länge sedan, så jag vågar inte bestämt påstå någonting. Eller också gör man som polismän brukar göra, dvs. man hänvisar till protokoll: Har jag sagt så, så var det väl på det viset. Det är ganska naturligt, eftersom polismännens dagar är fyllda med händelser.

Jag vet att reglerna om hämtning är tillämpbara, inte bara på tilltalade utan även på vittnen. Problemet är alltså att polisen som regel inte kan hålla den hämtade under uppsikt över en natt utan allför stora personella insatser. Det har visat sig att många inte kan hållas i förhörssrum eller liknande, som justitieministern hänvisar till i sitt svar. Den omhändertagne kan inte heller vistas i receptionen, eftersom man på många platser i landet bara har en tjänstgörande på natten eller bara har växeln kopplad till närmaste storstad. Det har sagts mig att vissa polismyndigheter har övervägt att genomföra hämtningar genom att utan bevakning försöka inkvartera den hämtade på hotell. Situationen upplevs alltså som ganska desperat. Kan justitieministern tänka sig sådana lösningar när det gäller vissa hämtningar, t.ex. när det är

Svar på
interpellationer

fråga om att någon kan behöva hållas nykter eller fri från andra droger än alkohol inför ett förestående förhör?

I sitt svar hänvisar justitieministern till en sittande utredning, som i sommar kommer med ett delbetänkande. Men jag utgår ifrån att justitieministern ändå har en personlig uppfattning om att vissa ändringar bör kunna göras.

Anf. 46 Justitieminister GUN HELLSVIK (m):

Herr talman! I den här frågan finns det egentligen en hel del olika problem. Birgit Henriksson och jag kan nog vara överens om att det inte är möjligt att nå alla mål enbart genom regeländringar. Det är också fråga om Polisens resurser och i högsta grad fråga om återupprättandet av respekten för våra domstolar.

Antalet poliser har successivt ökat. Parallellt ses polisens arbetssätt och organisation över, vilket syftar till att få ut mer av befintliga resurser. Men det är självklart att reglerna spelar en roll. Jag har pekat på de svåra avvägningar som måste göras när man tar ställning till olika regler. Det vore felaktigt av mig att nu föregripa hur reglerna bör utformas. Bakgrunden till Polisrättsutredningen är ju medvetenheten om de problem som finns. Som jag sade i mitt interpellationssvar har Polisrättsutredningen bl.a. fått till uppgift att se över olika typer av ingripanden som polisen brukar använda. Den fråga vi här diskuterar kommer då att behandlas i det delbetänkande som kommer att överlämnas till mig i mitten av juni. Jag bör lämpligen avvakta med att göra några detaljerade kommentarer tills jag har tagit del av den utredningen.

Anf. 47 BIRGIT HENRIKSSON (m):

Herr talman! Jag tackar justitieministern för detta svar. Jag är mycket medveten om att det, när ett delbetänkande ligger så nära i tiden, är svårt att gå in på detaljfrågor. Därför ämnar jag inte upprepa mina frågor. Det som är viktigt är ändå att man bättre, som justitieministern själv sade, återupprättar domstolarnas anseende. Det är faktiskt ett led i återupprättelsen att man håller de resterande rättegångsdelarna när de är utsatta. Jag tackar justitieministern för svaret.

Överläggningen var härmed avslutad.

10 § Svar på interpellation 1992/93:138 om vapenexport till Indonesien

Anf. 48 Statsrådet ULF DINKELSPIEL (m):

Herr talman! Ingela Mårtensson har frågat mig vilken betydelse respekten för mänskliga rättigheter har vid bedömningen av ett lands rätt att köpa svensk krigsmateriel samt om regeringen är beredd att förbjuda all export av krigsmateriel till Indonesien.

Vid alla beslut angående krigsmaterielexport tillämpar regeringen de av

riksdagen godkända riktlinjerna. Det gäller för exporten till Indonesien lika väl som till andra länder.

Exporten till Indonesien har under senare år haft en liten omfattning och endast omfattat reservdelar och liknande utrustning i anslutning till tidigare leveranser av främst luftvärnsmateriel och marinpjäser. Som framgår av regeringens skrivelse (1992/93:224) till riksdagen med redogörelse för den svenska krigsmaterielexporten år 1992 uppgick denna utförsel till 4 miljoner kronor år 1992 och 1,8 miljoner kronor år 1991. Såväl konstitutionsutskottet som utrikesutskottet har konstaterat att exporten skett inom ramen för gällande riktlinjer.

Enligt riktlinjerna bör tillstånd inte ges till utförsel av krigsmateriel, eller annan utlandssamverkan som avser krigsmateriel, om det avser stat där omfattande och grova kränkningar av mänskliga rättigheter förekommer. Såsom utrikesutskottet har påpekat är respekt för mänskliga rättigheter ett centralt villkor för att tillstånd skall erhållas. Svaret på Ingela Mårtenssons första fråga är således att respekten för mänskliga rättigheter har stor betydelse vid bedömningen av ett land såsom mottagare av svensk krigsmateriel och att det vägs in i den totalbedömning som det ankommer på regeringen att göra.

På Ingela Mårtenssons andra fråga vill jag svara att regeringen inte tillämpar något vapenembargo mot enskilda länder utom i de särskilda fall då FN:s säkerhetsråd har beslutat om sådana. Ett FN-embargo mot Indonesien föreligger inte.

Framtida ansökningar om utförsel till Indonesien kommer på samma sätt att avgöras enligt riktlinjerna. I den mån det är fråga om följdleveranser till tidigare med vederbörligt tillstånd levererad utrustning tillämpas de i riktlinjerna redovisade principerna. Medan någon allmän skyldighet att ge tillstånd till nya leveranser till ett land givetvis inte finns, kan det undantagsvis uppstå en situation där det, som en följd av tidigare leveranser eller av andra skäl, vore obilligt att inte medge begränsade följdleveranser.

Eftersom varje ärende behandlas för sig utifrån de föreliggande omständigheterna, kan jag i dag inte uttala mig om vilka beslut regeringen kommer att fatta i framtiden. Jag vill dock understryka att alla viktigare utförselärenden beträffande Indonesien, liksom andra länder, är föremål för noggrann beredning med bl.a. den rådgivande nämnden för krigsmaterielexportfrågor.

Beträffande regeringens syn på förhållandena i Indonesien vill jag hänvisa till utrikesministerns svar på en fråga av Bertil Måbrink i kammaren den 10 november 1992. Såsom utrikesministern framhöll följer vi noggrant läget beträffande de mänskliga rättigheterna i Indonesien. Samtidigt är vi angelägna om att utveckla förbindelserna med detta land inom en rad områden. Indonesien spelar en betydelsefull roll för fortsatt politisk och ekonomisk stabilitet i Asien.

Anf. 49 INGELA MÅRTENSSON (fp):

Herr talman! Jag ber att få tacka statsrådet för svaret. Utgångspunkten för min interpellation är de mänskliga rättigheterna i Indonesien, och inte minst i Östtimor där situationen är mycket oroande. Våldet där har trappats upp

under de senaste åren, särskilt efter den massaker som anställdes i samband med ett sorgetåg i Dili, där många människor massakrerades. Rättegångarna fick en, kan man säga, tveksam utformning. Men internationellt blev reaktionerna på det som hände mycket starka. Detta har gjort att situationen inte har förbättrats, utan den är fortfarande mycket svår i Östtimor.

Dessutom tycker jag att man skall ta med i bilden att Indonesien vägrar att uppfylla FN:s krav, dvs. att genomföra en folkomröstning som det är sagt att man skall göra i Östtimor. Man har offentligt gått ut och sagt att man inte tänker följa det beslutet. Detta tycker jag också ger anledning att på olika sätt sätta tryck på Indonesien. Det kan man göra genom ekonomiska beslut, exempelvis genom vapenembargo.

Statsrådet säger nu att regeringen inte tillämpar något vapenembargo mot enskilda länder utom när det gäller att följa beslut som har fattats av FN:s säkerhetsråd. Jag kan då anföra exemplet f.d. Jugoslavien, där den svenska regeringen efter starka påtryckningar bestämde att man skulle återkalla vissa beslut. Detta var innan FN beslutade om ett embargo, så nog kan man tillämpa vapenembargo om man så vill. Därför tycker jag att beskrivningen i svaret inte är riktig.

När det gäller tiden 1991–1992 hänvisas till att man inte har sålt särskilt mycket krigsmateriel till Indonesien. Det står i svaret att konstitutionsutskottet har konstaterat att exporten har skett inom ramen för gällande riktlinjer. Såvitt jag vet har konstitutionsutskottet inte granskat detta under senare tid. Jag var själv suppleant i utskottet och följde dessa vapenexportfrågor noggrant. Frågan var mycket aktuell under våren 1986 och våren 1987, då man framför allt tog upp exporten till Indonesien. Det rådde då mycket delade meningar om vad som försiggick där.

Den socialdemokratiska regeringen försvarade sin linje. Men det var många från oppositionen som gick emot denna och menade att statsrådet Hellström faktiskt vilseledde riksdagen. Jag tror också att det blev den allmänna bedömningen, när han påstod att det var fråga om följdleveranser, medan det i själva verket var luftvärnskanoner som hade sålts till Indonesien. Han försökte länge göra gällande att det var fråga om följdleveranser och att det skulle likställas med leverans av reservdelar och ammunition, vilket faktiskt var ett sätt att vilseleda riksdagen. Detta var väl också en orsak till att Mats Hellström sedan blev jordbruksminister. Så det gäller att se upp så att man inte vilseleder riksdagen på dessa punkter. Jag vill inte påstå att statsrådet här har gjort det. Såvitt jag förstår har det nu bara varit aktuellt med ammunition och reservdelar.

I den senare delen av svaret framgår att framtida ansökningar skall avgöras enligt givna riktlinjer. Då undrar jag vilken bedömning regeringen gör i dag. Kan man tänka sig att exportera nya vapensystem, eller är det fråga om att bara följdleveranser får godkännas? I konstitutionsutskottet rådde enighet våren 1987, då det konstaterades att situationen i Östtimor och i Indonesien var sådan att man inte kunde tänka sig att exportera nya vapensystem. Situationen har ju knappast förbättrats sedan dess, utan snarare tvärtom. Det skulle därför vara mycket märkligt om man ens övervägde att exportera nya vapensystem. Jag tycker att man inte ens skall göra följdleveranser av ammunition och reservdelar, eftersom situationen är så svår och

eftersom den indonesiska regeringen visar en så stor nonchalans när det gäller att fullfölja FN:s beslut. Därför tycker jag att man skall markera mot detta.

Sedan talar statsrådet i slutet av svaret om Indonesiens betydelsefulla roll i regionen för fortsatt politisk och ekonomisk stabilitet i Asien. Inte minst ur denna aspekt är det viktigt vilka signaler vi ger – att vi inte accepterar att det pågår sådana grova brott mot de mänskliga rättigheterna som det gör i dag och likaså att man nonchalerar FN:s beslut.

Jag tycker inte att man kan låta bli att reagera på detta. Också ur denna synpunkt – den roll som Indonesien har i området – är det viktigt att det görs en stark markering.

Anf. 50 HANS GÖRAN FRANCK (s):

Herr talman! Det finns en rad rapporter – bl.a. från Amnesty International, men också rapporter som har nått Europarådet och Förenta nationerna – om att det pågår mycket grova brott mot de mänskliga rättigheterna i Indonesien och framför allt i Östtimor och Västpapua.

Jag vill i detta sammanhang fästa regeringens och statsrådets uppmärksamhet på en resolution som antogs av Europarådet, där jag är svensk delegat. Denna resolution antogs den 28 juni 1991. Sverige gav fullt ut sin anslutning till denna resolution. I detta uttalande uppmanade man till respekt för de mänskliga rättigheterna. Man kräver att länderna skall ge humanitärt bistånd, och man kräver omedelbar vapenvila.

Beträffande det som är aktuellt i just denna debatt står i 9 § att man skall ”genomföra ett vapenembargo gentemot Indonesien till dess att målsättningarna i paragraf 8 har uppnåtts”, dvs. respekt för mänskliga rättigheter, vapenvila m.m.

Jag menar att denna resolution skapar alldeles särskilda förpliktelser för Sverige, liksom för alla länder som anslöt sig till den, att agera på ett mer kraftfullt sätt. De senaste rapporterna vi har fått från framför allt Östtimor är oroväckande. Det finns anledning att utöva starka påtryckningar på Indonesien om att häva ockupationen och respektera de mänskliga rättigheterna, och det finns anledning att säga ifrån i samband med vapenexport.

Även om det nu bara rör sig om reservdelar tycker jag att man bör skärpa attityden. Indonesien försöker i nuvarande läge att få omvärlden att godta ockupationen och annekteringen av Östtimor och Västpapua. Man driver en mycket aktiv lobbyverksamhet för detta för att på det viset tona ner och få bort de resolutioner som avgetts i internationella fora.

Jag vill be statsrådet om ett klagörande. På vilket sätt anser statsrådet att detta viktiga Europarådsuttalande har betydelse för Sveriges agerande?

Anf. 51 Statsrådet ULF DINKELSPIEL (m):

Herr talman! Jag vill ge några kommentarer till Ingela Mårtensson och Hans Göran Franck.

Först och främst är det alldeles självklart att läget på Östtimor är en faktor som är av stor betydelse när vi diskuterar och beslutar i frågor som rör exporten av krigsmateriel till Indonesien. Det har det varit sedan lång tid tillbaka. Det är fortsatt någonting som regeringen granskar noggrant för att sätta in i

den helhetsbild som slutligen ligger till grund för beslut. Jag utgår från att detsamma gäller för den parlamentariska nämnd som regeringen rådgör med i alla frågor som rör krigsmaterielexporten, och så givetvis även vid fall av export till Indonesien

Nu beskriver Ingela Mårtensson läget på ön som mer spänt än tidigare. Om jag förstått det rätt utgår Ingela Mårtensson från läget efter massakern i Dili i november 1991. Alla sådana saker är svåra att bedöma. Regeringens bedömning är inte densamma. Det flesta iakttagare förefaller också vara av den uppfattningen att spänningarna närmast har dämpats.

Flera faktorer har bidragit till detta. Den direkta dialogen mellan Indonesien och Portugal har återupptagits. Den militära närvaron på ön har trappats ner. Militär personal straffades efter övergreppet i Dili. Även gerillaledaren Xanana Gusmaos tillfångatagande och den pågående rättegången mot honom har sannolikt verkat i samma riktning.

Jag säger detta utan att för den skull på något sätt mena att läget på ön är bra. Det är det absolut inte. En hård polisiär kontroll utövas över lokalbefolkningen. Respekten för mänskliga rättigheter är inte tillfredsställande.

Den bedömning vi gör är att trenden under den senaste tiden, de senaste åren, har varit positiv med avseende på riktlinjernas kriterier om inre väpnad konflikt och grova och omfattande kränkningar av de mänskliga rättigheterna. Det är givet att regeringen i sin totalbedömning inte gärna kan utgå från motsatsen.

När det så gäller den resolution som Hans Göran Franck hänvisar till, har Sverige inte anslutit sig till denna resolution, om vi talar om samma resolution, nämligen den som antogs i juni 1991. Det var en resolution som antogs av den parlamentariska församlingen. Den talar mycket riktigt för ett embargo.

När däremot regeringarna, och bland dem Sveriges regering, diskuterade dessa frågor på hösten, bl.a. i ljuset av resolutionen från parlamentarikerförsamlingen, kom man icke till samma slutsats. I ministrarnas deklaration om Östtimor, som antogs under hösten, sägs ingenting om vapenembargo.

Jag tycker att det är viktigt att slå fast detta. Det betyder inte att jag inte tillmäter parlamentarikerresolutionen viss vikt. Men det är viktigt att säga att Sverige icke har anslutit sig, för att använda Hans Göran Francks ord, till en resolution om ett vapenembargo mot Indonesien. Då hade regeringen för övrigt inte kunnat medge någon vapenexport, vilket har medgivits av tidigare regeringar och av den nuvarande regeringen.

Ingela Mårtensson talar om konstitutionsutskottets granskning. Den avsåg just den del som Ingela Mårtensson hänvisade till. Följdleveranser och leveranser av reservdelar har självfallet samband med de berörda affärerna.

Slutligen till frågan om ett embargo. Vi kan tala om ett allmänt embargo, som beslutas av FN:s säkerhetsråd. Det tillämpas automatiskt. Men det är viktigt att det också kommer fram att vi själva kan besluta att ett land inte skall medges att motta någon som helst krigsmaterielexport. Så har också skett i många fall, och så sker i en hel del fall.

Så skedde t.ex. i fallet Jugoslavien. Man kan kalla detta ett "eget embargo" om man vill. Vi talar i sådana fall närmast om att Sverige upprätthåll-

ler förbud mot export av vapen och krigsmateriel till ett visst land i ljuset av de riktlinjer som riksdagen har lagt fast.

Det är uppenbart att besluten sker i varje enskilt fall. Tiden medger inte att jag tar upp det nu, men jag skall gärna återkomma till den här speciella situationen.

Prot. 1992/93:107
7 maj 1993

*Svar på
interpellationer*

Anf. 52 INGELA MÅRTENSSON (fp):

Herr talman! Jag är förvånad över att regeringen bedömer att det har blivit bättre på Östtimor. Det är inte de signaler som jag och de som verkligen följer utvecklingen har fått. Statsrådet säger att det skulle ha blivit mindre spänningar.

Jag tycker att exemplet med Gusmao är ett mycket dåligt exempel. Man har alltså tillfångatagit en ledare. Jag har sett hur man har visat upp honom i TV. Där förnekar han precis allt som har hävdats tidigare. Det ger en fassansfull bild av hur man hanterar människor. Det ger inte någon särskild trovärdighet till de indonesiska myndigheterna. Det är ett verkligt dåligt exempel på att detta skulle ha blivit bättre. Det är tvärtom snarare ett exempel på hur brutalt man beter sig mot dem som opponerar sig och försöker företräda det östtimoresiska folket.

Jag reagerade på detta med eget embargo, eftersom jag uppfattade att det stod i svaret att vi inte skulle kunna införa det. Det var bra att statsrådet sade att vi visst kan göra det och att vi också har gjort det i vissa fall. Vi är ju självständiga att bedöma huruvida vi vill dra in tidigare tillstånd. Det gjordes när det gällde Jugoslavien.

Det var detta jag tyckte att vi skulle göra här, inte minst med tanke på att man nonchalerar ett FN-beslut där man varit enig om att tillåta en folkomröstning. Jag tycker att vi skall ta till vara olika ekonomiska möjligheter för att utöva påtryckningar. Detta vore ju ett sätt.

Jag har fortfarande inte riktigt klart för mig vad regeringens bedömning är i dag. Är det att spänningarna har dämpats, med tanke på den beskrivning som gjordes här? Är regeringen benägen att också tillåta en vapenexport när det gäller nya vapensystem, eller följer man fortfarande den restriktiva linje som man följt hittills, att inte tillåta export av några nya system utan enbart följdleveranser av reservdelar och ammunition?

Anf. 53 HANS GÖRAN FRANCK (s):

Herr talman! Jag talade om den resolution som antogs i Helsingfors den 28 juni 1991. Det var en resolution från Europarådets parlamentariska församling. I den resolutionen gjordes de uppmaningar som jag tidigare har nämnt, direkt till Europarådets medlemsstater.

Jag är väl medveten om hur frågan har behandlats i Ministerkommittén. Jag tycker att den resolution som antogs i Helsingfors var en mycket viktig opinionsyttring. Den svenska delegationen anslöt sig till det här uttalandet. Jag tycker för min del att den svenska regeringen borde handla i den anda som den svenska delegationen anslöt sig till.

I den här resolutionen sägs det att den indonesiska regeringen måste upphöra med alla kränkningar av internationella stadgar som stadfäster mänskliga rättigheter och folkens rätt till självbestämmande och självständighet.

Den måste öppna Östtimors gränser och tillåta internationella hjälporganisationer och organisationer för mänskliga rättigheter att arbeta. Den måste vidare beordra omedelbar vapenvila med de timoresiska motståndsstyrkorna, dra bort sina väpnade styrkor från Östtimor och skapa politiska förutsättningar för ett fritt utövande av rätten till självbestämmande.

Det var det ståndpunktstagande som gjordes. Nu har det skett en liten öppning så till vida att den indonesiska regeringen är något mera liberal när det gäller möjligheterna till besök och insyn. Vi får se hur den kommer att ställa sig till att svenska parlamentariker har begärt att få komma till Östtimor på förhøsten. Det finns en liten öppning här.

I det här läget är det mycket viktigt att utöva alla tänkbara påtryckningar för mänskliga rättigheter och självbestämmande, för att det skall bli fred och för att skall man dra tillbaka ockupationsstyrkorna. Jag tycker att detta bör tas upp med den indonesiska regeringen vid alla de tillfällen som ges i förhandlingar.

Anf. 54 Statsrådet ULF DINKELSPIEL (m):

Herr talman! Låt mig först säga till Hans Göran Franck att jag är glad att vi har kunnat klara ut detta nu. Vi är uppenbarligen eniga om att det inte förhåller sig på det sättet att Sverige har ingått någon överenskommelse om ett vapenembargo. Det finns helt enkelt inte någon sådan överenskommelse.

Som jag sade i mitt första inlägg anser jag att det är en viktig resolution som parlamentarikerna har antagit. Vi står helt bakom det grundläggande anslaget, t.ex. de delar som Hans Göran Franck läste upp här. Men det var i frågan om ett vapenembargo som regeringarna kom till slutsatsen att man inte skulle handla på det sätt som parlamentarikerna föreslog.

Jag delar Hans Göran Francks uppfattning att vi bör utnyttja olika tillfällen, och inte minst kontakterna med indonesiska företrädare, för att utöva ett tryck i fråga om de mänskliga rättigheterna. Det gäller oavsett om vi anser att de mänskliga rättigheterna kränks på ett sådant sätt att det finns hinder för export av krigsmateriel eller inte. På en punkt är vi helt eniga, nämligen att läget när det gäller de mänskliga rättigheterna inte är tillfredsställande i Indonesien. Också i den delen kan jag ställa mig bakom det som Hans Göran Franck har sagt. Det är bara i frågan om ett vapenembargo som vi gör en annan bedömning.

Låt mig sedan gå över till det Ingela Mårtensson talade om. När det gäller utvecklingen på Östtimor är vi eniga om att den inte är tillfredsställande. Sedan är det uppenbarligen så att vi gör olika bedömningar av utvecklingen. Ingela Mårtensson anser att den har förvärrats. Regeringens och min egen uppfattning är att den har förbättrats.

Jag har följt bedömningar från väldigt många länder på den senaste tiden. Jag tror att jag vågar säga att det är en bedömning som delas i många läger. Sedan kan vi ha olika uppfattningar om graden av utvecklingen och liknande, men det jag har läst och hört och fått fram i mina kontakter pekar på att utvecklingen har förbättrats. Här konstaterar jag bara att vi gör en annorlunda bedömning än Ingela Mårtensson.

När det slutligen gäller frågan hur vi skulle ställa oss i aktuella fall gäller allmänt att vi gör bedömningar in casu. Man får bedöma varje enskilt fall för

sig och utifrån omständigheterna. Det är en princip som gäller för all svensk krigsmaterielexport. Därför gör vi aldrig några allmänna uttalanden om hur vi generellt skulle ställa oss till export till ett visst land.

När det gäller den här typen av ärenden rådgör vi mycket noga med den rådgivande nämnden för krigsmaterielexportfrågor, dvs. den parlamentariska nämnden, för att inhämta så många synpunkter som möjligt. Vi medger aldrig export – jag tror inte att det har funnits något undantag, i alla fall inte under min tid – i fall där den parlamentariska nämnden anser att export icke bör ske. Den gör en prövning utifrån de gällande riktlinjerna. Det är bl.a. på basis av den parlamentariska nämndens uttalanden som jag sedan förelägger regeringen förslag till ställningstaganden i varje enskilt fall.

Anf. 55 INGELA MÅRTENSSON (fp):

Herr talman! Jag skall inte gå in i en diskussion om den rådgivande nämnden. Jag har varit kritiskt inställd till att över huvud taget ha en sådan nämnd. Det är så lätt att bara skylla på nämnden. Det är ändå regeringen som har ansvaret för tillstånden, och det är regeringen som får ta det slutliga ansvaret. Detta är bara ett rådgivande organ. Men vi kanske inte skall föra den debatten här.

Sedan har vi olika uppfattningar när det gäller bedömningen av läget på Östtimor och Västpapua. Det är helt klart. Om statsrådet har följt utvecklingen på Östtimor och i Indonesien borde statsrådet också ha en uppfattning om huruvida det är fritt fram för t.ex. Bofors att marknadsföra sina vapen i Indonesien. Det måste ju ändå finnas en uppfattning om detta i regeringen. Det är ju inte något nytt land. Det är ett land som under lång tid varit intresserat av svenska vapen. Vi har haft kontakter och gjort bedömningar. Därför är det märkligt att vi inte kan få ett svar i dag om det är fritt fram att marknadsföra svenska vapen i Indonesien.

Sedan var det en sak som jag glömde i mitt förra inlägg. Det gällde Portugal. För ungefär ett och ett halvt år sedan hade jag tillfälle att träffa en grupp parlamentariker från Portugal som just skulle åka till Östtimor. De fick lov att ställa in sin resa på grund av det blev så mycket trassel för dem. De fick inte ta med sig någon journalist och det ena med det andra. Det hela slutade med att de fick inställa sin resa strax innan de skulle ge sig av.

Som Hans Göran Franck sade är vi några stycken som har tagit initiativ till att åka just till Östtimor och ta kontakter med organisationer för mänskliga rättigheter, med lokala politiker och inte minst med kyrkan. Den är ju också mycket engagerad för det östtimoresiska folket. Då finns det möjlighet för oss att göra en bedömning på plats, får vi hoppas.

Anf. 56 Statsrådet ULF DINKELSPIEL (m):

Herr talman! Låt mig först ta upp frågan om förhållandet till Portugal. Det är säkert så att det fortfarande finns problem i förbindelserna. Det vore konstigt annars mot bakgrund av allt vad som skett i Östtimor.

Om vi skall se till utvecklingen och göra en helhetsbedömning är det ändå viktigt och väsentligt i sammanhanget att konstatera att dialogen med Portugal har återupptagits i dessa frågor.

När det gäller situationen och bedömningen av enskilda fall tog Ingela

Mårtensson upp en annan fråga, nämligen frågan om marknadsföringen. Det är inte detsamma som export. Bofors och andra företag har idkat marknadsföring i Indonesien sedan lång tid tillbaka. Det är på intet sätt en garanti för att de kommer att få tillstånd till export. Det tar regeringen ställning till i varje enskilt fall när frågan aktualiseras.

Jag underströk också i mitt förra svar, för att inget missförstånd skall råda på den punkten, att det är regeringen som bär ansvaret för besluten i dessa fall. Det var därför jag också sade att vi rådgör med den parlamentariska nämnden. Jag sade också att vi inte går emot den parlamentariska nämnden i något fall om nämnden avråder. Då säger regeringen inte ja. Men det innebär inte med automatik det motsatta.

Dessutom sade jag att vi också beaktar andra omständigheter. Däri ligger att det ingalunda enbart är den parlamentariska nämndens utsaga som är avgörande för regeringens slutliga ställningstagande i dessa frågor, även om den är mycket viktig i sammanhanget.

Överläggningen var härmed avslutad.

11 § Svar på interpellation 1992/93:143 om de framtida möjligheterna till komvuxutbildning

Anf. 57 Statsrådet BEATRICE ASK (m):

Herr talman! Lena Klevenås har frågat mig om regeringen avser att försvåra för vuxna att ta igen eller komplettera utbildning på komvux.

Som bakgrund till sin fråga i interpellationen har Lena Klevenås bl.a. citerat några meningar ur rapporten Målrelaterade statsstipendier, Ds 1992:123. Arbetet inom regeringen är så fördelat att det är utbildningsministern som har ansvaret för studiestödsfrågorna. Jag vill därför inte gå in på de sakfrågorna.

Upplysningsvis vill jag dock nämna att denna rapport har utarbetats av chefsekonomen Jan Bröms på uppdrag av utbildningsministern. Hans arbete har dock inte varit styrt av några direktiv, utan avsikten har varit att Jan Bröms på ett fritt sätt skulle få diskutera eventuella förändringsbehov inom hela studiefinansieringssystemet. Rapporten har varit föremål för en bred remiss. Den fortsatta beredningen av studiefinansieringssystemet sker nu genom en beredningsgrupp inom Utbildningsdepartementet. Som underlag för gruppens arbete ligger, förutom Bröms rapport och remissyttranden över den, även de förslag som lagts fram av den s.k. Finvuxutredningen och vissa förslag från CSN. Beredningsgruppen skall slutföra sitt uppdrag före utgången av augusti månad 1993.

Det är självklart att det skall finnas goda möjligheter för vuxna att komplettera sin tidigare utbildning. Regeringens inställning till kunskapssamhällets krav på utbildning i ett livslångt perspektiv framgår enligt min mening mycket tydligt av de uttalanden i 1993 års budgetproposition som Lena Klevenås citerar i sin interpellation. Jag upprepar här, som en påminnelse, att kunskapssamhället enligt regeringens syn kräver att man ser "utbildning som

är att dåligt ta till vara på människors studieintresse. Många kommer att bli dubbelbesträffade på grund av svåra hemförhållanden tidigt i livet och svårigheter att studera när väl studiemotivationen har infunnit sig.

Den tillgång för samhället som komvux är och har varit kan inte bara mätas i pengar. Det ligger ett stort demokratiskt värde i att utbildningsklyftorna i ett samhälle inte växer. Komvux är också av ett oerhört stort personligt värde för de människor som kan höja sin kompetens och därmed självkänsla och självförtroende. Det finns mängder av positiva s.k. spin-off-effekter.

Samhället och näringslivet har ett stort behov av välutbildad arbetskraft. Den svenska arbetskraften har inte längre någon högre utbildningsnivå än länderna i vår omgivning. Vi måste även för att höja vår industris konkurrenskraft ha mer välutbildade anställda inom industrin. Vi klarar oss inte utan en hög teknisk kompetens inom alla nivåer i industrin. Vi kan inte vänta oss att nya ungdomskullar skall växa in successivt och ersätta äldre lågutbildad arbetskraft. Det här gäller dels för att det är orätt att inte ta till vara den äldre arbetskraftens kunskaper och utvecklingsmöjligheter, dels för att de yngre inte kommer att räcka till. Vi kommer t.ex. att få en stor brist på ingenjörer, samtidigt som allt färre elever inom den ordinarie gymnasieutbildningen väljer tekniska linjer.

Hur skall vi klara rekryteringen till högskolorna i framtiden, om vi inte även fortsättningsvis kan rekrytera studerande från komvux?

Hur skall komvux framtid se ut? Var skall de nya 33 000 platserna inrättas? Vad gör man med kommuner som inte kan erbjuda en bra vuxenutbildning? Vem ser till att resultatet som helhet blir bra för skattebetalarna, så att inte ett väl fungerande komvuxgymnasium som det i Stockholm läggs ner för att sprida platserna över hela kommunen? Därigenom försvåras möjligheten för eleverna att studera på ett effektivt sätt. Om de nya platserna skall bli effektiva heltidsplatser och eleverna kunna läsa så snabbt och effektivt som möjligt, måste undervisningen organiseras så att det blir möjligt.

Enligt riktlinjerna från Utbildningsdepartementet skall komvuxutbildning erbjudas på tider och villkor så att vuxna kan delta. Då går det inte att erbjuda enbart kvällsundervisning. Vad händer då med de ensamstående mammorna, för vilka komvux har varit en fantastisk möjlighet?

Jag skall inte ta upp frågan om studiefinansieringssystemet, eftersom det är under utredning. Men jag oroar mig mycket över uttalandet att man i framtiden skall få bekosta sin utbildning själv. Om de tankegångarna kommer att slå igenom kommer det att bli oerhört mycket svårare för de människor som hittills har kunnat studera på komvux att göra det i framtiden. Det förlorar inte bara enstaka individer oerhört mycket på, utan det gäller även samhället som helhet. Vi behöver dessa människor och deras kunskaper.

Anf. 59 LENA HJELM-WALLÉN (s):

Herr talman! Det är många som undrar över regeringens attityd till vuxenutbildningen. I interpellationssvaret försöker skolministern få det att framstå som att hon inte förstår denna kritik. Dessutom försöker skolministern blåsa upp beskedet i kompletteringspropositionen om en extra satsning på vuxenutbildningen och få det att framstå som bevis för att regeringen har

en livslång process, där kunskaper kompletteras, förnyas och fördjupas, i utbildningssystemet, på arbetsplatsen och på fritiden”.

Utbildningsväsendet har en väsentlig uppgift för att möta de strukturella brister som finns i det svenska samhället. Det behövs ökade utbildningsinsatser främst inom naturvetenskap och teknik, språk och informationsbehandling. Kommunerna har ett grundansvar enligt skollagen för att tillgodosätta behoven av komvux. Regeringen har ändå tagit initiativ till extra insatser på komvux. För våren 1993 ställde riksdagen resurser till AMS förordning för bidrag till bl.a. ökad utbildning i komvux. På detta sätt ökades utbildningsmöjligheterna med 13 000 platser. För budgetåret 1993/94 har regeringen föreslagit i kompletteringspropositionen (prop. 1992/93:150, bil. 7) att särskilt statsbidrag skall kunna ges till kommunerna för bl.a. 33 000 extra platser inom komvux. Regeringen föreslår också att medel anvisas för ett utökat studiestöd för de föreslagna platserna. Om riksdagen godkänner förslagen, kommer fler människor än någonsin att ha möjlighet att delta i utbildning inom komvux.

Prot. 1992/93:107

7 maj 1993

*Svar på
interpellationer*

Anf. 58 LENA KLEVENÅS (s):

Herr talman! Jag tackar Beatrice Ask för svaret på min interpellation.

Jag tycker att det är mycket positivt att skolministern håller fast vid uttalandet i regeringsförklaringen att utbildningen skall ses som en livslång process, där kunskaper kompletteras, förnyas, fördjupas i utbildningssystemet osv. Det är också positivt att regeringen nyligen i kompletteringspropositionen har föreslagit 33 000 extra platser till komvux nästa år och att särskilda statsbidrag skall kunna ges till kommunerna för detta. Ändå är nuvarande elever, lärare och människor som bär på planer att studera på komvux mycket oroade. Vad beror det på? Jo, delvis på den rapport som Jan Bröms har skrivit och där man kan läsa det jag citerat i min interpellation. Han säger att staten inte bör hymla med att eftersatta gymnasiestudier är något som den enskilde kommer att få betala själv genom eget hårt arbete. Vidare skall statens signalsystem entydigt visa att slarv med den grundläggande skolgången är något som man i huvudsak på egen bekostnad och med egna ansträngningar får hämta igen senare i livet.

Jag är helt införstådd med att dessa citat för närvarande inte utgör regeringens uppfattning. Men Jan Bröms har arbetat på Utbildningsdepartementets uppdrag, så tankegångarna kan inte vara helt främmande i regeringskretsen. Det är detta som oroar mig och alla andra som värnar om komvux.

För närvarande, i lågkonjunkturen, accepterar regeringen att i sista minuten anslå mer pengar – då arbetslösheten stiger till oanade höjder. Men hur skall det gå för komvux på sikt, om man anser att vuxna i stort sett får skylla sig själva om de i ungdomen inte gick spikrakt genom gymnasieskolan?

Uttalandet i utredningen tyder på en allvarlig brist i förståelsen för de livsvillkor som många människor lever i. Jag kan efter mer än 20 års arbete som lärare i den svenska grundskolan intyga att mängder av elever inte har den sociala trygghet och den känslomässiga mognad som måste ligga som grund om skolarbetet skall gå bra. Man kan inte tvinga fram denna trygghet eller denna mognad. Men i de allra flesta fall finner den sig så småningom. Att då försvåra möjligheterna att studera senare i livet när studielusten kommer,

höga ambitioner. Fakta talar ett annorlunda och tydligt språk. Jag skulle vilja tillföra dessa fakta till debatten.

I regeringens första budgetproposition i januari 1992 föreslog regeringen och skolministern att statsbidraget till skolorna skall skäras ned. Skolministern utpekade direkt vuxenutbildningen som det område som skulle minskas i omfattning. Det innebar en 25-procentig neddragning av komvux. Den gången räddades vuxenutbildningen av sina deltagare. Det skedde med hjälp av en fantastiskt fin kampanj för komvux sak. Det innebar i sin tur att regeringspartierna i riksdagen tvingades att gå tillbaka och halvera regeringens nedskärningsförslag.

Vi socialdemokrater, som var emot nedskärningen, fortsatte sedan under hösten 1992 att ta nya initiativ för att öka volymen på komvux. Trots den ökade arbetslösheten vägrade regeringen att utöka vuxenutbildningen hösten 1992. Det var först genom krisöverenskommelsen som vi socialdemokrater kunde tvinga fram en ökning och att regeringen accepterade det till våren 1993.

Också denna vår har regeringen varit handlingsförlamad och inte förstått behovet av att öka vuxenutbildningsmöjligheterna. Man har rutinmässigt avslagit våra yrkanden, och det är först nu som man accepterar en ökning. Det är välkommet, men regeringens hantering av frågan om vuxenutbildningen är definitivt ingenting som man kan stoltsera över.

Dessutom finns det hela tiden hos regeringen en nedlåtande attityd mot vuxenutbildningen. Man ser vuxenutbildningen som en verksamhet som får sopa ihop misslyckanden, och man tycker att individerna får skylla sig själva om de inte fått tillräckligt mycket kunskaper eller skolgång tidigare.

Här finns ingenting av den rätt till kunskap och kompetensutveckling för individen som en gång var grunden för reformen om vuxenutbildningen i perspektivet av livslångt lärande som Olof Palme drog upp. Inte heller finns det hos dagens regering ambitioner att se vuxenutbildningen som en demokrati- och jämlikhetsfråga. Det är väl helt följdriktigt, eftersom Moderaterna under hela 70- och 80-talet ifrågasatt vuxenutbildningen och önskat minska dess omfattning.

Jag har hittills talat om antalet platser – alltså tillgången till utbildning. Regeringens negativa attityd blir ännu tydligare om man kopplar på studiefinansieringsfrågan. Att vuxenutbildningen verkligen blivit en framgång beror på att vi tidigare utformade studiefinansieringen så, att den verkligen passade de vuxna och de behov de kortutbildade hade.

Det var en jämlikhetsreform. Vuxenutbildningen är den utbildningsform som tydligast har ett jämlikhetsmål och som har utjämning mellan grupper som sin profil. Just i denna jämlikhetsprofil ligger också styrkan och det unika i det svenska vuxenutbildningssystemet.

Det är någonting som har väckt internationell uppmärksamhet. När OECD-utvärderarna undersökte svenskt utbildningssystem förra året uttalade de sig om vuxenutbildningen som något mycket fint. De sade att den var juvelen i den svenska utbildningspolitiken.

Även om det förmodligen är förgäves när det nu är ett moderatlett utbildningsdepartement som styr vill jag ändå vädja om att man inte skall förstöra vuxenutbildningen. Låt vuxenutbildningen vara just vuxenutbildning som

tar vara på de vuxnas utbildningsintresse, oavsett varför behovet hos individerna väckts just i vuxen ålder. Försämra inte studiefinansieringen för de vuxna! Driv inte upp studietakten i komvux så att syftet med utbildningen omöjliggörs! Sluta med att visa en nedlåtande attityd mot denna utbildningsform – en utbildningsform som i så hög grad just vetter mot rättvisa och jämlikhet.

Anf. 60 Statsrådet BEATRICE ASK (m):

Herr talman! Jag skall inte försöka recensera vad Lena Hjelm-Wallén försöker framstå som eller vad hon försöker påstå. Möjligen skulle jag vilja säga att Socialdemokraterna som vanligt inte lägger in någonting av den ekonomiska verkligheten i de resonemang de för, utan utmålar varje försök att diskutera prioriteringar som uttryck för nedlåtande attityd, ovilja eller destruktiv inställning i största allmänhet.

Det finns ekonomiska realiteter som vi måste hantera, och de realiteterna har ju funnits i debatten om utbildning över huvud taget.

Låt mig gå tillbaka till Lena Klevenås synpunkter på att de berörda känner oro. Jag är väl medveten om att det finns en oro. Det finns en oro framför allt därför att det fortfarande råder osäkerhet om den förändrade ansvarsfördelning vad gäller utbildningsfrågorna som riksdagen har fattat beslut om. Vi har varit överens om att kommunerna skall ta ansvaret för att genomföra utbildning och prioritera mellan olika utbildningsformer.

Regelverket har bara ändrats på ett sätt under senare tid när det gäller kommunal vuxenutbildning. Den ändringen gäller att rätten till grundvuxutbildning har fastlagits. I övrigt har ingenting hänt. Däremot har det blivit mindre pengar.

I höst får vi för första gången en fördjupad anslagsframställning från Skolverket. Där kan man redovisa hur kommunerna har skött ansvaret. Jag tycker att det är förmätet att utifrån hörsägen eller korta rapporter nu säga att kommunerna har skött verksamheten dåligt eller försämrat den. Det är viktigt att få helhetsbeskrivningen. Jag tycker att det är väsentligt att vi i regeringen står fast vid att vi litar på att kommunerna sköter det här.

Därför tänker jag inte heller kommentera enskilda organisatoriska frågor, även om de är mycket omdebatterade. Jag tror att det var Lena Klevenås som tog upp frågan om nedläggningen av Gullmarsplans Vuxengymnasium i Stockholm. Det är enligt riksdagens beslut kommunen som avgör hur man vill organisera sin utbildning. Av de samtal jag haft med människor om denna fråga har jag förstått att man har fattat beslutet därför att man anser att man får ut mer utbildning och färre lokaler i stället för tvärt om. Det kan ju inte vara fel.

Lena Klevenås talade om behovet av kvällskurser. Hon sade att det är viktigt att det inte bara blir kvällskurser, för då fungerar inte vuxenutbildningen. Verkligheten är den att kvällskurserna minskar något i antal. Det är väl snarast så att utvecklingen kanske går litet för mycket åt andra hållet. Jag vet inte – vi får underlaget så småningom.

Vi vet också att antalet undervisningstimmar har minskat, men däremot inte antalet elevtimmar. Vi tror att vi alltså har fått större grupper i komvux, och vi tror att man något har minskat utbudet eller variationen. Det är så

dant som vi får diskutera i höst när vi får underlaget. Jag tror att alla dessa förändringar och den ekonomiska situationen skapar oro. Det är viktigt att vi ser till att möta den.

Däremot tycker jag inte att man som Lena Hjelm-Wallén gör kan säga att bara därför att någon på uppdrag av departementet får skriva fritt om en fråga så skall regeringen indirekt stå för denna persons åsikter.

Studiemedelsfrågorna är – de är inte mitt ansvarsområde – oerhört komplicerade. Ett otal utredningar har gjorts och beslut har fattats för att försöka reda ut systemet, men med föga framgång. Det är allvarligt. Därför har ett antal utredningar gjorts nu. Per Unckel har bett Jan Bröms att göra en egen utredning för att få ett stort och fritt underlag att diskutera utifrån. Det är alldeles uppenbart att det finns bekymmer.

Jag tycker inte att regeringen skall tillskrivas varje uppfattning i olika utredningar bara för att vi vill ha fram ett underlag. Att hävda det är en dålig debattform.

Bakgrunden till denna diskussion är att Socialdemokraterna försöker säga att vi inte förstår oss på eller inte är intresserade av vuxenutbildning. Jag deltog i seminarierna med OECD och tog del av rapport därifrån, vilken vi för övrigt bad om. Vi ville ha den granskningen. OECD var ju väldigt positivt till svensk vuxenutbildning. Jag framförde i resonemangen att jag tror att vuxenutbildning i vid bemärkelse sett i ett längre perspektiv är en mycket stor utmaning.

Även om vi på grund av att ekonomin varit ganska god har gjort mycket i Sverige vet vi att möjligheterna till utbildning för vuxna är ganska snett fördelade. Vi vet att det är svårt att få utbildning på vissa områden. Vi är inte riktigt klara över vem som skall finansiera all den typ av återkommande utbildning som kommer att behövas i ett föränderligt samhälle. Det finns många stora principiella frågor att lösa.

Man kan möjligen beklaga att vi inte har lösningarna direkt. Jag har dess värre inte sett att något annat parti har dessa framtidsinriktade frågor klara heller. Men intresset och engagemanget finns, och det har jag tagit upp flera gånger.

Som svar på den fråga jag fick kan jag upprepa att vi faktiskt inte planerar några försämringar.

Anf. 61 LENA KLEVENÅS (s):

Herr talman! Jag är ense med Beatrice Ask om att man självfallet inte skall uppfatta varje mening i en utredning gjord av Jan Bröms som regeringens uppfattning. Men hela utredningen andas en människosyn som förskräcker. Det står t.ex. på ett ställe att "många personer som nu erbjuds utbildningsbidrag i själva verket borde erbjudas enklare arbeten".

Genomgående görs uttalanden av denna typ, som gör att man som gammal lärare blir förskräckt över den människosyn som finns. Det görs skillnad mellan människor på så sätt att vissa anses inte ha utvecklingsmöjligheter eller inte ha något att bidra med och inte skall få studera. De som på något sätt har slarvat eller inte har lyckats under ungdomsåren skall ägna sig åt enklare arbeten, medan den kvalificerade vidareutbildningen skall satsas på dem som redan har klarat sin gymnasieutbildning.

Prot. 1992/93:107
7 maj 1993

*Svar på
interpellationer*

Detta är en otäck människosyn som jag vill att också statsrådet skall ta avstånd från.

Vi skall inte diskutera komvuxgymnasiet vid Gullmarsplan, men det ekonomiska tänkandet kan på en enstaka skola drivas för långt. Jag vill ta upp detta därför att Beatrice Ask själv nämnde lokalkostnader. Visst kan man spara in en lokalhyra, men då kommer skolan att stå tom och man får ändå betala för dess skötsel. För skattebetalarna som helhet blir det kostnader, och när vi driver det ekonomiska tänkandet och resultatenhetstänkandet för långt låtsas vi inte om att det också är en kostnad för själva förändringen. Det kostar att flytta omkring människor och att organisera detta.

Jag hävdar att undervisningen inom komvux inte blir så effektiv som vi skulle vilja, om människor skall springa runt till skolor i kommunen, oavsett vilken kommun som det gäller. Människor har kanske goda kunskaper i ett ämne och mindre goda i ett annat.

En invandrare kan t.ex. läsa svenska på en låg nivå, men är kanske högskoleutbildad i andra ämnen. Det blir svårt för de studerande att springa staden runt och passa tider. Det kan inte bli effektivt.

Det finns mängder av oro och många frågor, och jag skall ta upp några ytterligare som finns bland lärare, elever och politiker som älskar komvux:

Vilket mål har regeringen för framtidens komvux? Skall komvux krympa eller expandera?

För vilka kommer komvux att vara till i framtiden – är det för näringslivet eller är det för eleverna?

Hur kommer reformeringen av gymnasieskolan att påverka komvux, och kommer komvux verkligen att vara öppen för alla, oavsett ålder, tidigare utbildning osv?

Varför är kommunerna inte skyldiga att anordna gymnasial vuxenutbildning? Vilka sanktionsmöjligheter finns från statens sida när kommunerna inte sköter sig?

Anf. 62 LENA HJELM-WALLÉN (s):

Herr talman! Skolministern säger med tanke på att vi socialdemokrater har ambitionen att öka den kommunala vuxenundervisningen att vi inte tänker på de ekonomiska realiteterna. Det passar sällsynt illa att skolministern i dag använder detta som argument mot en utökning av komvux. Också regeringen vill ju i dag ha en utökning av komvux. Därför finns det alldeles uppenbart en finansiering härav.

Men när vi under ett helt år har krävt detta har det inte funnits någon sådan, utan det är först nu som det passar regeringen att acceptera våra argument. Man har hittills avslagit alla yrkanden, och det har inneburit att kommunerna har försatt mycken tid, som de kunde ha använt för att planera på ett bra sätt.

Vidare säger skolministern att det inte hänt någonting vad gäller komvux annat än – det säger hon i en bisats – att det har blivit ”mindre med pengar”. Ja, det är just det som faktiskt har hänt. Det handlar om att det har blivit mindre med pengar. Genom att mindre pengar ges till kommunerna för anordnande av kommunal vuxenutbildning blir tillgången här till sämre för alla dem som står i kö för att få komma in i komvux. Det har dessutom blivit

mindre pengar till studiestöden. Självfallet har detta en mycket negativ effekt för de vuxenstuderande.

Jag tycker att man skall stå för sina handlingar i riksdagen. Det är inte särskilt klokt av skolministern att förneka att Moderaterna under hela 70- och 80-talet faktiskt varit emot den nivå på komvux som socialdemokratiska regeringar har stått för. Man har hela tiden här i kammaren röstat för minskningar av komvux och av studiestöd. Det är den linjen som den borgerliga regeringen nu dess värre fullföljer.

Det är inte bara vi socialdemokrater som uppmärksammar detta, utan det gjordes också av OECD:s utvärderare. De sade inte bara att vuxenutbildningen var juvelen i den svenska utbildningskronan. De sade också att de noterat att den nya regeringen inte prioriterade vuxenutbildningen på samma sätt som tidigare regering.

Anf. 63 Statsrådet BEATRICE ASK (m):

Herr talman! Jag vill först säga att jag inte tycker att vi skall övergå till en historisk debatt, men att jag tar ansvar för de beslut som jag är med om att fatta. Jag har dess värre inte suttit i riksdagen så länge som Lena Hjelm-Wallén har gjort. Däremot delar jag inte uppfattningen att den politik som regeringen för är uttryck för en negativ inställning till komvux eller annan utbildning, tvärtom.

Vad gäller kommentarerna från OECD:s representanter konstaterade dessa att vi inte hade presenterat så mycket och inte hade visat så stort intresse för den kommunala vuxenutbildningen, men detta gjordes i ett skede när regeringen hade suttit i fyra månader. Man var däremot mycket imponerad över vårt intresse för barn- och ungdomsutbildningen och den mängd förslag och aktiviteter som fanns.

Skulle jag använda samma debatteknik som uppenbarligen Lena Hjelm-Wallén vill använda, skulle jag insinuera att Socialdemokraterna inte bryr sig om utbildning för grundskoleelever och gymnasister, men det tänker jag inte göra, eftersom jag vet att Socialdemokraterna har uppfattningar också om detta.

När det sedan gäller människosynen i Bröms utredning vill jag säga att jag inte har någon uppfattning om denna utredning. Däremot delar jag den människosyn som Lena Klevenås står för. Jag tror på utbildning och på att alla människor behöver och kan tillgodogöra sig utbildning. Jag är ofta mycket irriterad över att man underskattar människors förmåga att tillgodogöra sig utbildning och att använda den till någonting nyttigt. Jag har en mycket positiv inställning i dessa frågor och vänder mig konsekvent emot attityder som inte utgår från detta.

Vad sedan beträffar de ekonomiska frågorna hjälper det inte hur många gånger man än försöker förklara hur det ligger till, men de flesta som jag möter inser i alla fall att Sverige just nu har bekymmer med att få inkomster och utgifter att gå ihop. Det är klart att det får effekter, och det är de effekterna som vi ser. Det handlar inte i första hand om illvilja från regeringen utan om att det är snålt med anslagen totalt sett, på alla nivåer. Eftersom vi har regler som innebär att grundskolan är obligatorisk och att gymnasieut-

Prot. 1992/93:107
7 maj 1993

*Svar på
interpellationer*

bildning skall anordnas, går dessa utbildningsformer före vuxenutbildningen.

Däremot har Lena Klevenås läst på mycket dåligt när det gäller kommunal vuxenutbildning. Det står faktiskt i 17 § skollagen: "Kommunerna skall erbjuda gymnasial vuxenutbildning. De skall härvid sträva efter att erbjuda utbildning som svarar mot efterfrågan och behov." Det är alltså en uttrycklig föreskrift i skollagen – kommunerna kan inte göra som de vill på denna punkt.

Vad jag sade i mitt inledningsanförande var att jag tror på den nya ansvarsfördelningen, dvs. på att kommunerna skall ta sitt ansvar. Jag litar på att man följer de lagar, regler och intentioner som riksdagen och andra har slagit fast. Men jag har inte i dag underlag för att tvärsäkert säga exakt vad som har hänt sedan de fick detta ansvar. Vi får i höst ett sådant underlag genom de anslagsframställningar som görs. Men de flesta kommunala politiker som jag möter och känner är engagerade och intresserade och gör sitt yttersta för att fullfölja detta.

Jag försökte förklara vad jag tror är bakgrunden till den oro som ni tar upp. Jag tror att den i mycket beror på ekonomiska svårigheter, omorganiseringar och den osäkerhet som politiker och administration bl.a. i kommunerna visar därför att ansvarsfördelningen är så dramatiskt förändrad. Det är en förklaring. Jag tror att man måste låta det nya sätta sig innan man börjar värdera, komma med pekpinnar eller, åtminstone på den här nivån, bli våldsam och bekymrad.

Jag vet inte hur många sekunder som är kvar av detta inlägg, men jag vill beträffande oron också säga att den ofta bygger på föreställningar om hur det ser ut på den egna orten. Jag såg ett reportage i ABC-nytt häromkvällen där det redovisades att man i en kommun var mycket upprörd över att det fanns önskemål om att skapa samverkan mellan kommunal vuxenutbildning och gymnasieskolan. Vuxenstuderande hävdade på fullt allvar att detta var vuxenutbildningens död.

Jag har varit i andra kommuner, där man sedan länge praktiskt har ordnat med vuxenutbildningen i anslutning till gymnasieskolan, och där förstår man inte frågeställningen utan tycker att detta är oerhört bra och lämpligt.

Jag vill med detta säga att det när man inte har sett hur ett förändrat förhållande kan fungera lätt skapas bekymmer och oro. Det är också lätt att man inte minst i medierna framför förändringar som ett hot eller som något förskräckligt, i stället för att se dem som en möjlighet. Jag ser samverkan över gränserna mellan olika utbildningsformer som en möjlighet att åstadkomma mer och bättre utbildning för de människor som faktiskt behöver den.

Anf. 64 LENA KLEVENÅS (s):

Herr talman! Jag tackar Beatrice Ask för det tydliga uttalandet att hon delar min uppfattning och min människosyn. Det gläder mig. Jag vill också säga att detta inte bara får vara ord utan också måste bli handling. Visst har vi en ekonomisk kris, men då måste vi göra prioriteringar.

Jag grundar inte alls min uppfattning bara på Stockholms kommun. Oron över vad som nu händer finns också i Alingsås, där jag bor, och i landet i

övrigt. Vad som nu händer under det här året är att elever inte kan fullfölja sina studier så som de planerat. De får kanske avbryta dem och får ändrade förutsättningar. Det är mycket oroande.

Jag förstår att man måste avvakta höstens anslagsframställan, men jag vill fråga vilka möjligheter regeringen har att tillrättavisa kommuner som inte har levt upp till bestämmelsen om att kommunerna har en skyldighet att anordna gymnasial vuxenundervisning.

Det är olyckligt att man har publicerat en rapport där det ges signaler om att vissa människor är mindre värda, att man måste skylla sig själv osv. Kommunerna tar naturligtvis åt sig även de signalerna. Även om statsrådet har en positiv människosyn, utgår det signaler om en annan människosyn, som tyvärr kanske vissa kommunala företrädare eller tjänstemän på olika sätt tar åt sig och därmed gör sådana prioriteringar att möjligheten att få studera på komvux i realiteten inte kommer att existera i framtiden.

Samverkan kan kanske också leda till att den vanliga gymnasiala utbildningen åter upp komvuxutbildningen. En oro för detta finns på många orter. Elevkullarna i gymnasiet kommer om några år att öka, och många undrar oroligt hur det då blir med komvux. Kommer klasserna och lärarna i komvux att få göra på sig och inte få vara kvar i den utsträckning som skulle behövas?

Det finns i komvux en pedagogik, en metodik och ett sätt att undervisa och studera som har ett mycket positivt värde. Det skulle kanske passa också eleverna i den vanliga gymnasieskolan att få ta ett större ansvar för sina studier.

Visst kan samverkan vara mycket positiv, men vi måste vara varsamma om den särart som komvux har. Den är verkligen juvelen i kronan. Den har under decennier kunnat utnyttjas, inte minst av ensamstående kvinnor. Svårigheten om man lägger för mycket ansvar på de enskilda individerna för att studera på fritid och betala utbildningen själva är att situationen för kvinnor, framför allt ensamstående mödrar, då kommer att försvåras avsevärt. Jag tycker att det vore mycket olyckligt för vårt samhälle.

Anf. 65 Statsrådet BEATRICE ASK (m):

Herr talman! Risken för att den vanliga gymnasieskolan skall äta upp vuxenutbildningen tror jag är liten. Det som nu händer framgent – det har ni säkert sett av det arbete som bedrivs när det gäller läroplanerna och av Läroplanskommitténs förslag – är väl snarare att gymnasieskolan tar lärdom och intryck av de erfarenheter man har inom vuxenundervisning.

Jag tror inte att det är önskvärt att profilerna och därmed skillnaden mellan vuxenundervisning och gymnasieundervisning helt försvinner – tvärtom. Men jag tror att det finns utmärkta möjligheter att lära av varandra, och jag tror att gymnasieskolan har mer att lära av vuxenutbildningen än tvärtom. Nu får jag väl alla gymnasielärare på mig, men så tror jag faktiskt att det är.

Kan staten göra något om kommunerna inte uppfyller lagens stadganden? Ja, det kan vi. Det står i skollagen också vad man då gör. Det heter: Har en kommun grovt eller under längre tid åsidosatt sina skyldigheter enligt denna lag eller enligt föreskrifter som har meddelats med stöd av lagen får regeringen meddela de föreskrifter för kommunen eller på kommunens bekost-

nad vidta de åtgärder som behövs för att hjälpa bristen. – Det går alltså att ta ganska tuffa tag.

När vi har decentraliserat utbildningsväsendet på det sätt som vi har gjort och gett kommunerna ett så stort ansvar som vi gjort tror jag – om jag skall vara ärlig – att det är viktigt att vi utvärderar, tar till oss var det finns brister och påpekar dem men inte väntar för länge med att också använda möjligheterna att korrigera. Det här handlar – det gäller grundskola och gymnasium men även i viss mån vuxenutbildningen – om att vi skall ha likvärdiga möjligheter att få utbildning av hög kvalitet i hela landet. Då får regeringen och riksdagen inte vara för flata om kommuner struntar i det som faktiskt har bestämts genom en lag eller en regel.

Överläggningen var härmed avslutad.

12 § Svar på interpellation 1992/93:142 om barnpornografi och sexuell våldsskildringar

Anf. 66 Statsrådet REIDUNN LAURÉN (-):

Herr talman! Karl Gustaf Sjödin har i en interpellation frågat mig om jag är beredd att medverka till att ett lagförbud mot grov våldspornografi på nytt presenteras för riksdagen.

Som Karl Gustaf Sjödin anger i sin interpellation har en liknande fråga nyligen behandlats i riksdagen, varvid jag i ett frågesvar framhöll att spekulativa våldsskildringar, varigenom någon skildrar sexuellt våld eller tvång, eller närgånget eller utdraget skildrar grovt våld mot människor eller djur, enligt min mening inte har något skyddsvärde ur yttrandefrihetsrättslig synvinkel. Sådana skildringar är också redan förbjudna enligt yttrandefrihetsgrundlagen och brottsbalken.

Den utvärdering av Justitiekanslern som jag i frågesvaret hänvisade till har nu färdigställts och redovisades i slutet av december förra året. Justitiekanslern anger i denna rapport bl.a. att den dom som frågeställaren och till synes även Karl Gustaf Sjödin syftar på ”knappast tvingar till den slutsatsen att varje framställning av likartat innehåll skall anses straffri”.

Justitiekanslern anförde därutöver i rapporten, vilket Karl Gustaf Sjödin också uppger i interpellationen, att han inte fann skäl att då lägga fram något konkret förslag till ändring av bestämmelsen. Skälet härför var att han önskade avvakta kommande praxis enligt den relativt nya lagstiftningen. Jag har samma uppfattning som justitiekanslern. En ändring av gällande bestämmelser fordrar ändring i grundlag, nämligen yttrandefrihetsgrundlagen när det gäller filmer och videogram och tryckfrihetsförordningen när det gäller tryckta skrifter och bilder. Jag anser att det finns starka skäl att avvakta ytterligare erfarenheter av den nya grundlagen innan vi närmare överväger om en ändring av gällande rätt är erforderlig.

I interpellationen anger Karl Gustaf Sjödin att det starkt kan ifrågasättas om den nuvarande lagstiftningen ger tillräckliga möjligheter att förhindra spridning av grov våldspornografi. Av motiven till bestämmelsen om olaga våldsskildring som rör sexuellt våld eller tvång framgår att bestämmelsen av-

ser framställningar i bild där sexuella motiv kombineras med våldshandlingar eller inslag av sadistiska beteenden, t.ex. avbildningar av sexuella övergrepp, tortyrscener eller liknande tvångssituationer. Det ställs inte upp något krav på att våldet skall vara grovt eller liknande.

De skildringar som Karl Gustaf Sjödin syftar på i interpellationen, dvs. grov våldspornografi, är alltså straffbara enligt gällande rätt.

Det är en annan fråga om det finns tillräckliga möjligheter att förhindra själva spridandet av bilderna eller filmerna. Vår tryckfrihets- och yttrandefrihetslagstiftning bygger på grundprincipen att alla har rätt att framställa filmer och skrifter. Det finns således inte utrymme i grundlagarna att införa straff för själva framställandet. Enligt båda grundlagarna är i stället huvudprincipen att brotten begås först i och med att skildringarna lämnas ut för spridning till allmänheten. Yttrandefrihetsgrundlagen medger visserligen att filmer, och då även videofilmer, måste granskas och godkännas innan de får visas offentligt. Om sådan obligatorisk förhandsgranskning av filmer som skall visas offentligt finns bestämmelser i lagen (1990:886) om granskning och kontroll av filmer och videogram. Filmer med sådant innehåll som interpellationen syftar på torde dock sällan visas offentligt i grundlagens mening. Den obligatoriska granskningen, som Statens biografbyrå gör, har därför knappast någon inverkan på förekomsten av dessa filmer. Någon annan tvingande förhandsgranskning av filmer är inte tillåten enligt grundlagen. Censurförbudet i tryckfrihetsförordningen för skrifter och bilder gäller utan undantag.

Som jag tidigare nämnde har innehållet i framställningar som interpellationen avser inte något skyddsvärde ur yttrandefrihets- och tryckfrihetsrättslig synvinkel. Det finns emellertid ingen i vårt samhälle acceptabel möjlighet att förhindra spridning av liknande framställningar på annat sätt än som nu sker, dvs. genom att kriminalisera spridandet av framställningarna.

För närvarande är ett åtal för barnpornografibrott i videogram föremål för prövning i domstol. Justitiekanslern pekar i sin rapport på vissa rättsliga problem som kan uppstå i samband med handläggningen av bl.a. sådana mål. Han ansåg sig emellertid inte vilja ta ställning till om lagändring kan vara erforderlig förrän erfarenhet erhållits från mål liknande det som nu är föremål för prövning. Även i denna del har jag samma uppfattning som Justitiekanslern.

Anf. 67 KARL GUSTAF SJÖDIN (nyd):

Herr talman! Först vill jag tacka statsrådet för svaret.

Jag vill hänvisa till vad statsrådet säger i sitt svar, nämligen: "Det finns emellertid ingen i vårt samhälle acceptabel möjlighet att förhindra spridning av liknande framställningar på annat sätt än som nu sker, dvs. genom att kriminalisera spridandet av framställningarna." Jag frågar mig: Vilket samhälle vill vi leva i? Är det här ett samhälle som statsrådet vill leva i?

Jag tog upp det här i debatten om betänkandet som behandlade min motion om förbud mot s.k. fistfucking; det är att man kör in en knytnäve i slidan på en kvinna med vävnadsskador som följd. Det är inte bara det som förekommer i dag. Man använder sig av levande ålar på samma sätt och sprider

Prot. 1992/93:107

7 maj 1993

*Svar på
interpellationer*

sådana videogram. Det finns i videogram också pornografi med förstånds-handikappade. Jag vill för min del inte leva i ett sådant samhälle.

När jag tog upp detta i debatten stöddes Ny demokratis reservation av Vänsterpartiet. Vi var de enda som ville reservera oss mot skrivningen i betänkandet i den här frågan.

Efteråt talade jag med många ledamöter från regeringspartierna som sade att det var fegt av dem att hålla på regeringen i det här sammanhanget och att de egentligen tyckte att det var riktigt av oss att ta upp det här. Jag tycker att det är något av en skandal att den lagstiftande församlingen inte kan förbjuda sådana här saker. Vanliga vettiga människor här och ute i samhället – alla som jag har pratat med – har sagt att man måste markera mot det här; vi kan inte tillåta sådana här saker.

Kanske skall detta inte rymmas i tryckfrihetslagstiftningen utan föras över till sexualbrottslagstiftningen.

Statsrådet hänvisar till att ett barnpornografibrott är föremål för prövning i domstol. Jag läste en artikel i Svenska Dagbladet från den 2 maj om det här uppmärksammande målet i Stockholms tingsrätt. Där stod det att det är ett hån mot barns rättssäkerhet att justitiekanslern ansåg att det var riktigt av Stockholms tingsrätt att delta i spridandet av barnpornografi. Jag håller med skribenten från BRIS om att barns rättssäkerhet i Sverige då sviktar betänkligt.

Jag håller med min kollega i Huddinge, kriminalinspektör Lars Lundin. Han hävdar att barnpornografin egentligen bör falla under sexualbrottslagstiftningen i stället för som nu under tryckfrihetslagstiftningen.

Jag vill fråga statsrådet: Kan Justitiedepartementet medverka till att det här området ses över och att det kanske flyttas från tryckfrihetslagstiftning till brottsbalken?

Anf. 68 Statsrådet REIDUNN LAURÉN (-):

Herr talman! Jag skall svara på det sista först. När det gäller barnpornografibrott håller vi inom Justitiedepartementet för närvarande på med en promemoria i det ämnet. Det gör vi just av den anledning som Karl Gustaf Sjödin har tagit upp, nämligen att det för närvarande finns ett fall under domstolsprövning som har visat att det finns en hel del brister i den lagstiftningen. Detta skall vi kartlägga och utvärdera, och vi skall komma med förslag.

Jag kan självfallet dela Karl Gustaf Sjödens upprördhet när det gäller den här typen av skildringar. Det är inget tvivel om att de verkar förråande i det samhälle som vi lever i och att de definitivt inte är önskvärda. Jag menar att man på alla sätt skall visa avsky för barnpornografibrott. Det är därför som jag omedelbart tog tillfället i akt att sätta i gång den här utredningen inom Justitiedepartementet.

Som jag sade i interpellationssvaret finns det redan ett lagförbud mot grov våldspornografi. Under den beteckningen faller ju det som Karl Gustaf Sjödin syftar på när det gäller s.k. fistfucking. Det är ju verkligen grov våldspornografi.

Vad beträffar den dom som jag förmodar att Karl Gustaf Sjödin också har i tankarna har justitiekanslern i sin rapport sagt att den knappast leder till

slutsatsen att varje framställning av liknande slag skulle vara straffri. Jag vill betona förhållandet att man inte har fått någon praxis bara för att det finns en hovrättsdom på det här området. En dom är ingen praxis.

Utan att gå närmare in på det här enskilda målet kan det också sägas att redan det förhållandet att en domstol i ett fall har bedömt att en liknande framställning inte utgör något brott kan väcka betänkligheter om lagstiftningens utformning.

När det inte gäller brott enligt yttrandefrihetsgrundlagen och tryckfrihetsförordningen finns bestämmelser i brottsbalken. Den är vår lagstiftning om misshandel, olaga hot och ofredande. Detta skall i och för sig täcka den här typen av handlingar. Vi har ju dels brottsbalken, dels yttrandefrihetslagstiftningen.

Anf. 69 KARL GUSTAF SJÖDIN (nyd):

Herr talman! Sådana här skildringar är inte bara förråande. De är faktiskt rena instruktionsfilmer för sådana här perversiteter. Det har man alltför många bevis för hos Riksorganisationen för Kvinnojourer i Sverige.

Jag blir litet förtvivlad när vi i dag 1993 måste vänta på ytterligare hovrättsdomar. Det som statsrådet nämnde kanske är den här domen från hovrätten i västra Sverige från den 13 maj 1991, tror jag, då man prövade ett mål om fistfucking. Domen överklagades inte. Det var ett friande mål. Skall vi behöva vänta på ytterligare hovrättsdomar innan vi kan sätta ner foten och markera att detta är sådana saker som vi inte accepterar i vårt samhälle? Jag vill inte leva i ett sådant samhälle.

Vi skall naturligtvis inte vara för snabba med att stifta lagar, men detta är ju sådant som har förekommit i många år. Det är inte något nytt, men det har blivit grövre och värre, och det sprids. Kvinnor mår dåligt, och barn mår fruktansvärt dåligt. Jag kan bara nämna pedofiler som sprider det här överallt. Detta bör nästan ses ur jämställdhetsaspekt. Pornografin förhindrar jämställdheten mellan könen, när kvinnan utnyttjas och framställs på det här viset i olika sammanhang.

Anf. 70 Statsrådet REIDUNN LAURÉN (-):

Herr talman! Jag håller självfallet med Karl Gustaf Sjödin om detta. Jag vill återigen påpeka att det redan finns ett lagförbud mot grov våldspornografi. Där inrangerar jag fistfucking. Det tror jag att alla andra också gör.

I det här målet kan det ha varit speciella omständigheter som har gjort att man har kommit till de beslut som man har. Jag har, som Karl Gustaf Sjödin vet, ingen möjlighet att gå in och närmare kommentera enskilda mål. Därför säger jag att vi bör avvakta och se om inte lagstiftningen ändå fungerar innan vi börjar ändra i grundlag. Det är alltså en grundlag som det är fråga om att ändra i.

Enligt vad jag har erfarit har justitiekanslern på nytt underställt filmer med liknande innehåll domstolsprövning. Justitiekanslern har alltså ånyo väckt åtal för olaga våldsskildring. Jag vill avvakta den domstolsprövningen innan jag tar initiativ till några närmare överväganden.

Jag kan naturligtvis också hålla med Karl Gustaf Sjödin om att detta visst är en jämställdhetsfråga. Inte skall man väl förnedra kvinnor på det här sätt-

Prot. 1992/93:107
7 maj 1993

*Svar på
interpellationer*

tet, genom att utnyttja dem i pornografiska framställningar? Inte skall väl det ena könet så att säga förnedra det andra? I det fallet har vi nog inte olika meningar.

Men, som sagt, när det gäller den här grova våldspornografin finns det redan en lagstiftning, och jag vill faktiskt avvakta ytterligare ett tag innan jag vidtar några åtgärder när det gäller ändringar i grundlag.

Anf. 71 KARL GUSTAF SJÖDIN (nyd):

Herr talman! Slutligen vill jag sända en förhoppning med statsrådet till Justitiedepartementet om att man anammar det som står i FN:s barnkonvention. Där står det: "Varje land skall vidta alla lämpliga åtgärder för att förhindra att barn utnyttjas i pornografiska föreställningar och pornografiska material".

Med barn menar FN individer under 18 år. Det är min förhoppning att statsrådet tar detta med sig och att man för en diskussion och ser vad som kan göras för att förbättra barnens situation i dessa hänseenden.

Anf. 72 Statsrådet REIDUNN LAURÉN (-):

Herr talman! Självfallet tar vi FN:s barnkonvention på största allvar och gör allt vad vi kan för att uppfylla våra folkrättsliga förpliktelser enligt konventionen. Som jag sade, Karl Gustaf Sjödin, har vi en utredning på gång inom Justitiedepartementet när det gäller just barnpornografibrott.

Överläggningen var härmed avslutad.

13 § Bordläggning

Anmälades och bordlades

Skatteutskottets betänkande

1992/93:SkU28 Överföring av Riksskatteverkets beskattningsavdelning i Ludvika till Skattemyndigheten i Kopparbergs län, m.m.

Lagutskottets betänkande

1992/93:LU46 Ersättning till hivsmittade blödersjuka m.fl.

Utrikesutskottets betänkanden

1992/93:UU22 Rätt för Sveriges exportråd att bevilja visering

1992/93:UU29 Nordiska samarbetsöverenskommelsen

Försvarsutskottets betänkande

1992/93:FöU9 Verksamhet och anslag inom totalförsvaret 1993/94

Näringsutskottets betänkande

1992/93:NU29 Ändringar i kärntekniklagen, m.m.

Anmäldes att följande frågor framställdes

den 6 maj

1992/93:664 av *Jan-Olof Franzén* (m) till kommunikationsministern om mindre bensinstationer på landsbygden:

Riksdagen har beslutat att alla bensinstationer skall ha muffar på sina pumpar fr.o.m. 1995. Detta är bra för miljön. Åtgärden medför att utsläppen av flera giftiga gaser minskar.

Genomförandet av denna reform kan emellertid ge problem för bensinmackar med låg omsättning. Varje muff med tillhörande utrustning kostar 140 000 kr. En liten mack drabbas med andra ord av en kostnad på 300 000 kr eller mer på grund av de nya bestämmelserna.

Vad avser statsrådet göra för att inte ett stort antal bensinstationer på landsbygden läggs ned, vilket ytterligare skulle leda till försämrad service?

1992/93:665 av *Lars Svensk* (kds) till kommunikationsministern om tidpunkten för en sjöfartspolitisk proposition:

I regeringens proposition om sjöfartspolitiken 1992/93:128 och i årets budgetproposition aviseras en utvärdering av sjöarbetsmarknadens rationaliseringsåtgärder i enlighet med den överenskommelse som parterna träffat. Om det vid sådan utvärdering visar sig att förutsättningar skapats för en utvecklad svensk sjöfart så aviserade regeringen att återkomma till riksdagen med förslag om en mer permanent insats från statens sida. Före halvårsskiftet 1993 har nämnts.

Det har nu redovisats ett avtal mellan Sjöfolksförbundet och åtminstone ett större rederi, som skulle leda till en ganska betydande sänkning av bemanningskostnaden. Det rederistöd som riksdagen beslutade om går ut vid halvårsskiftet. Jag vill därför fråga kommunikationsministern:

När kommer regeringen med ett förslag om en långsiktig sjöfartspolitik?

1992/93:666 av *Sten-Ove Sundström* (s) till kommunikationsministern om trafiksäkerhetsnivån på importerade bilar:

Enligt uppgifter i massmedierna tillåts import till Sverige av bilar som har en betydligt lägre trafiksäkerhetsnivå än de som säljs till t.ex. USA. Det gäller bl.a. svagare fästen för säkerhetsbälten, enklare stolar och sämre infästningar av rattstången m.m. Företrädare för ett flertal japanska bilmärken medger att skillnader föreligger. Det är skrämmande att notera att bilar som av trafiksäkerhetsskäl inte godkänns för försäljning i USA bjuds ut till de svenska bilköparna. Vissa modeller som säljs i Sverige är nästan tre gånger så farliga för passagerarna som motsvarande bilmodell som säljs till USA.

Mot den bakgrunden vill jag fråga kommunikationsministern:

Är statsrådet beredd att vidta snabba åtgärder för att de importerade bilarna skall hålla en lika hög trafiksäkerhetsstandard som de som säljs i USA?

1992/93:667 av *Johan Lönnroth* (v) till finansministern om kapitaltillförseln till u-länderna:

Världsbanken och Internationella valutafonden (IMF) har nyligen hållit ett möte i Washington, där man behandlat kapitalflödena och u-länderna.

U-länderna har fått en allt mindre andel av de utländska investeringarna. Den sjönk från 31 % 1968 till 17 % 1988–1989. Investeringarna koncentreras till en liten grupp länder. Drygt tredjedelen gick till sex länder: Kina, Sydkorea, Indonesien, Singapore, Malaysia och Thailand. Nedgången har skett trots att många u-länder genomfört ekonomiska reformer, som skulle öppna för utländska investeringar.

Uppenbarligen fungerar den internationella finansmarknaden inte så att kapital överförs till u-länderna. Men om dessa skall kunna utvecklas, måste den här tendensen vändas. Världsbanken och IMF har ett huvudansvar härvidlag, och Sverige bör vara pådrivande, om vi vill minska klyftorna mellan i- och u-länder.

Jag vill därför fråga finansministern:

Vilka åtgärder för att öka kapitaltillförseln till u-länderna förespråkade regeringen på Washingtonmötet?

1992/93:668 av *Bertil Måbrink* (v) till statsrådet Alf Svensson om Wienkonferensen:

Världskonferensen om de mänskliga rättigheterna i juni i Wien emotses med stora förväntningar av förtryckta människor. De är många. Enligt en färsk rapport från FN:s centrum för de mänskliga rättigheterna är mer än halva jordens befolkning berövad alla eller delar av sina grundläggande rättigheter.

Nu har de sex regionala konferenserna inför Wienkonferensen genomförts. Amnesty Internationals generalsekreterare Pierre Sani säger att dessa möten prakiskt taget inte frambringat några nya idéer och att den asiatiska i Bangkok t.o.m. intog en "defensiv" och "restriktiv" hållning. Han har därför riktat ett öppet brev med ett tiopunktsprogram till stats- och regeringscheferna.

Vi delar Sanis bedömning av Bangkokkonferensen, där alla – utom Japan – tog avstånd från "europeiska" värderingar av de mänskliga rättigheterna, förnekade deras universalitet och avvisade MR-kritik som inblandning.

Jag vill därför fråga människorättsministern:

Hur kommer den svenska regeringen att verka på Wienkonferensen för att vinna gehör för Amnestys tiopunktsprogram?

1992/93:669 av *Eva Zetterberg* (v) till statsrådet Alf Svensson om mapuchofolket:

FN har utropat 1993 som ursprungsbefolkningarnas år, och detta måste även bli en viktig fråga på världskonferensen om de mänskliga rättigheterna i Wien i juni med tanke på hur urbefolkningarna misshandlas. Det grymmaste ödet drabbade Amerikas indianer efter att kontinenten "upptäcktes" av européerna 1492. Det finns nu bara spillror kvar av urinvånarna.

Det gäller också i Chile, vars president Aylwin skall besöka Sverige i slutet av maj. Här kämpar mapuchoindianerna för att få behålla förfädernas marker, och de har ockuperat jord. För detta har nyligen 140 mapucholedare dömts till långa fängelsestraff.

I juli förra året gav president Aylwin ett löfte till EG-parlamentet om en ny indianlag, som skulle erkänna mapucho som folk. Men någon sådan lag har inte kommit – däremot massrättegången mot mapucholedarna.

Med anledning av detta vill jag fråga mänskorättsministern:

Kommer regeringen att ta upp frågan om mapuchofolkets ställning i Chile i sina samtal med president Aylwin?

1992/93:670 av *Kenneth Attefors* (nyd) till finansministern om verkschefers styrelseposter i privata företag:

Per Anders Örtendahl är generaldirektör för vägverket, dvs. ett statligt verk som bygger vägar vilka riksdagen har bestämt. Örtendahl sitter samtidigt i bolagsstyrelser för privata företag, bl.a. STORA INKÖP OCH TRANSPORT AB, som har stort behov av bra kommunikationer för sina varor. STORA AB är bara ett av många stora bolag som har behov av goda transporter av sina varor.

Vad avser statsrådet att vidta för åtgärder för att hindra att statliga chefer innehar styrelseposter i privata företag?

1992/93:671 av *Kjell Eldensjö* (kds) till näringsministern om tekoindustrin:

Riksdagen har sagt ja till EES-avtalet, vilket när det träder i kraft innebär fri rörlighet för bl.a. varor. Sverige har också ansökt om EG-medlemskap. Redan nu anpassar sig Sverige i fråga efter fråga till vad som gäller inom EG. Detta har dock inte skett vad gäller tekopolitiken.

Sommaren 1991 avskaffades alla importrestriktioner för tekovaror till Sverige. I EG finns omfattande restriktioner på detta område, och kommer troligen att så förbli i minst tio år till. Om Sverige inte anpassar sin tekopolitik till EG, så kommer möjligheten att exportera till EG-länderna att vara betydligt kringskuren.

Min fråga till näringsministern blir följande:

Har näringsministern någon avsikt att vidta åtgärder för att Sveriges tekonäring skall få jämlika villkor med EG-ländernas?

1992/93:672 av *Ingvar Eriksson* (m) till arbetsmarknadsministern om arbets-tillstånden för utomnordiska medborgare:

Trädgårdsnäringen i Kristianstads län har inför den kommande skörden av årets jordgubbar anmält ett behov av 1 500 plockare. Trots den höga arbets-

lösheten har länsarbetsnämnden endast lyckats få fram 450 personer som är intresserade av bärplockningen.

För att rädda sommarjobben åt svenskarna har länsarbetsnämnden minskat kvoten arbetstillstånd för utomnordiska medborgare från 700 till 235 i år.

Om nu inte tillräckligt många svenskar vill ha jobben, uppstår stora problem för odlarna att klara skörden. Skörden beräknas börja redan inför månadsskiftet maj-juni varför det är bråttom.

Vilka åtgärder avser statsrådet vidta med anledning av den uppkomna situationen?

den 7 maj

1992/93:673 av *Marianne Jönsson* (c) till statsrådet Alf Svensson om vattenprojekt i Zimbabwe:

Ett omfattande vattenprojekt pågår för närvarande i Zimbabwe, det s.k. Matabeleland Zambezi Water Project. Detta går i korthet ut på att dammar skall byggas för att magasinera ytvatten, som sedan skall ledas i rör från Zambezifloden till staden Bulawajo. Biståndsorganet SIDA stöder detta projekt. Det bör krävas att en miljöanalys genomförs och presenteras innan SIDA med biståndspengar fortsätter sitt engagemang i ovan beskrivna projekt.

Min fråga till statsrådet är därför:

Avser regeringen att begära att en miljökonsekvensbeskrivning presenteras innan det svenska engagemanget i projektet blivit definitivt, dvs. ej går att stoppa eller eventuellt omarbета.

1992/93:674 av *Ylva Annerstedt* (fp) till statsrådet Alf Svensson om Tibet och de mänskliga rättigheterna:

De kinesiska ockupanternas brutala brott mot de demokratiska och mänskliga rättigheterna i Tibet är väl kända och väldokumenterade.

Kinesernas förtryck måste nu stoppas. Övergripen mot de mänskliga rättigheterna måste upphöra och demokrati införas. Den omfattande miljöförstöringen måste hindras. Demokratiseringen måste vara ett villkor för bistånds- och handelsutbyte. I kontakterna med företrädare för den kinesiska regimen måste västliga demokratier alltid ta upp dessa frågor.

Med anledning av det som ovan anförts vill jag fråga följande:

På vilket sätt uppmärksammades dessa frågor vid den kinesiske utrikesministerns besök i Sverige?

1992/93:675 av *Lars Sundin* (fp) till försvarsministern om vapenexport till de baltiska staterna:

I ett frågesvar tidigare i år sade försvarsministern att han vid det nordiska försvarsministermötet i början av maj i Karlskrona ämnade ta upp frågan om olika former av stöd, också vapenexport, till de baltiska staterna.

Nu har mötet ägt rum.

Vad blev resultatet av försvarsministerns initiativ?

Prot. 1992/93:107

7 maj 1993

15 § Kammaren åtskildes kl. 13.19.

Förhandlingarna leddes

av andre vice talmannen från sammanträdets början t.o.m. 7 § anf. 30 (delvis),

av förste vice talmannen därefter t.o.m. 11 § anf. 65 (delvis) och

av andre vice talmannen därefter till sammanträdets slut.

Vid protokollet

TOM T:SON THYBLAD

/Gunborg Apelgren

Innehållsförteckning

Fredagen den 7 maj

1 § Utökning av antalet suppleanter i försvarsutskottet	1
2 § Val av suppleant i försvarsutskottet	1
3 § Svar på interpellation 1992/93:141 om Socialstyrelsens narkotika- förteckning	1
Socialminister Bengt Westerberg (fp)	
Karl Gustaf Sjödin (nyd)	
Ajournering	3
Återupptagna förhandlingar	4
4 § Svar på interpellation 1992/93:104 om statens roll i välfärdspoliti- ken	4
Statsminister Carl Bildt (m)	
Widar Andersson (s)	
5 § Svar på interpellation 1992/93:136 om Israel och de mänskliga rät- tigheterna	14
Utrikesminister Margaretha af Ugglas (m)	
Ingbritt Irhammar (c)	
Kent Carlsson (s)	
Ingela Mårtensson (fp)	
6 § Svar på interpellation 1992/93:139 om irakiska Kurdistan	24
Utrikesminister Margaretha af Ugglas (m)	
Ingela Mårtensson (fp)	
Kent Carlsson (s)	
7 § Svar på interpellation 1992/93:146 om svenska insatser i Jugosla- vien	27
Utrikesminister Margaretha af Ugglas (m)	
Pär Granstedt (c)	
Birgitta Hambraeus (c)	
8 § Svar på interpellation 1992/93:140 om översyn av narkotikastraff- lagen	37
Justitieminister Gun Hellsvik (m)	
Karl Gustaf Sjödin (nyd)	
9 § Svar på interpellation 1992/93:144 om hämtning till domstolsför- handling	41
Justitieminister Gun Hellsvik (m)	
Birgit Henriksson (m)	
10 § Svar på interpellation 1992/93:138 om vapenexport till Indone- sien	44
Statsrådet Ulf Dinkelspiel (m)	
Ingela Mårtensson (fp)	
Hans Göran Franck (s)	

11 § Svar på interpellation 1992/93:143 om de framtida möjligheterna till komvuxutbildning	52	Prot. 1992/93:107 7 maj 1993
Statsrådet Beatrice Ask (m)		
Lena Klevenås (s)		
Lena Hjelm-Wallén (s)		
12 § Svar på interpellation 1992/93:142 om barnpornografi och sexuella våldsskildringar	62	
Statsrådet Reidunn Laurén (-)		
Karl Gustaf Sjödin (nyd)		
13 § Bordläggning	66	
14 § Anmälan om frågor		
1992/93:664 av Jan-Olof Franzén (m) om mindre bensinstationer på landsbygden	67	
1992/93:665 av Lars Svensk (kds) om tidpunkten för en sjöfartspolitisk proposition.	67	
1992/93:666 av Sten Ove Sundström (s) om trafiksäkerhetsnivån på importerade bilar.	67	
1992/93:667 av Johan Lönnroth (v) om kapitaltillförseln till uländerna	68	
1992/93:668 av Bertil Måbrink (v) om Wienkonferensen	68	
1992/93:669 av Eva Zetterberg (v) om mapuchofolket.	68	
1992/93:670 av Kenneth Attefors (nyd) om verkschefers styrelseposter i privata företag.	69	
1992/93:671 av Kjell Eldensjö (kds) om tekoindustrin.	69	
1992/93:672 av Ingvar Eriksson (m) om arbetstillstånden för utomnordiska medborgare	69	
1992/93:673 av Marianne Jönsson (c) om vattenprojekt i Zimbabwe	70	
1992/93:674 av Ylva Annerstedt (fp) om Tibet och de mänskliga rättigheterna.	70	
1992/93:675 av Lars Sundin (fp) om vapenexport till de baltiska staterna	70	

